

JBEI

วารสาร
พุทธนวัตกรรมการศึกษา
Journal of Buddhist Educational Innovation

ISSN 3088 - 1501 (Online)

ปีที่ 1 ฉบับที่ 2

(พฤษภาคม - สิงหาคม 2568)

Vol. 1 No. 2 (May - August 2025)

วารสาร

พุทธนวัตกรรมการศึกษา

Journal of Buddhist Educational Innovation

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

วารสารพุทธนวัตกรรมการศึกษา
(Journal of Buddhist Educational Innovation)
ISSN 3088 - 1501 (Online)

กำหนดออก ปีละ 3 ฉบับ (วาระการออกราย 4 เดือน)

ฉบับที่ 1 (มกราคม ถึง เมษายน) | ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม ถึง สิงหาคม) | ฉบับที่ 3 (กันยายน ถึง ธันวาคม)

ที่ปรึกษา

พระพรหมวัชรธีรอาจารย์, ศาสตราจารย์ ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพวัชรสารบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา
พระปัญญาวชิรบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระศรีวัชรสารบัณฑิต, อาจารย์ ดร. คณบดีคณะครุศาสตร์
พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, รองศาสตราจารย์ ดร. รองอธิการบดีวิทยาเขตสุรินทร์
พระครูศรีสุนทรสรกิจ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร วิทยาเขตสุรินทร์
พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ ทองทิพย์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป วิทยาเขตสุรินทร์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนู ศรีทอง

รองบรรณาธิการ

พระมหาเอกพันธ์ วรรณมณญ, อาจารย์ ดร.

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

พระปรัชญา ชยวุฒิโธ, อาจารย์ ดร.
อาจารย์ ดร.สถาพร ภาคพรหม

กองบรรณาธิการ

พระครูสาธุกิจโกศล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาฉัตรชัย ธรรมารเมธี, ดร. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิเวศน์ วงษ์สุวรรณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.ภานุวัชร สุขเสน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเศษ ชินวงศ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์ ดร.ชูชัย ประดับสุข มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ ท้ายเรือคำ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.มารุต พัฒนาผล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์ ดร.รัตน์ะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.อัจฉรา หล่อตระกูล	มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รสริน เจริญไธสง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงศธร ยอดคำเนิน	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นฤมล ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุชาติ หอมจันทร์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บริบูรณ์ ขอบทำดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประดิษฐ์ ชื่นบาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวิทย์ ปิยนนทศิลป์	มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สวัสดิ์ โพธิ์วัฒน	มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ ภูสิงห์	มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์กุลชาติ พันธวรกุล	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ - ในพระบรมราชูปถัมภ์
อาจารย์ ดร.พิสุทธิพงศ์ เอ็นดู	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์
อาจารย์ ดร.บุญญวัฒน์ จิตประคอง	มหาวิทยาลัยทักษิณ
อาจารย์ ดร.พิบูลย์ ตัญญาบุตร	มหาวิทยาลัยรังสิต
อาจารย์ ดร.สมคิด สุขเอิบ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
อาจารย์ ดร.อรพิน ปิยะสกุลเกียรติ	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
อาจารย์ ว่าที่ร้อยตรี ดร.ณัฐวุฒิ คล้ายสุวรรณ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
อาจารย์กฤษณะ เรืองสูงเนิน	มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตชุมพร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ในตะวัน กำหอม	วิทยาลัยทองสุข
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
อาจารย์เชษฐรัฐ กองรัตน์	อาจารย์ชำนาญการ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น- ฝ่ายมัธยมศึกษา (มอดินแดง)
ดร.รณธิชัย สวัสดิ์	รองผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ - โรงเรียนดอนศาลานำวิทยา
ดร.สายฟ้า หาฮีสุข	รองผู้อำนวยการชำนาญการ - โรงเรียนมหาไศยพิทยาคม

ผู้จัดการวารสาร

พระครูวิริยปัญญาภิวัฒน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

ผู้ช่วยผู้จัดการวารสาร

พระมหามานะ ปิยภาณี

ตรวจสอบพิสูจน์อักษรทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

พระครูเขมธรรมบัณฑิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

พระครูสุเมธจันทสิริ, อาจารย์ ดร.

พระมหาสมบัติ ฐานวโร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

อาจารย์มีนา ทนคง ฮามิลตัน

อาจารย์เอกรัตน์ มาพะดุง

อาจารย์ชายชาญ วงศ์ภักดี

อาจารย์ภาณุวัฒน์ อินทรสมบัติ

อาจารย์ณัฐธินี ชงโค

นางสาวลัดดาวัลย์ คงดวงดี

ออกแบบปก

นายเจนณรงค์ ทะนะอัน

จัดรูปเล่ม

พระมหามานะ ปิยภาณี

นายธเนศ ทองอัม

สำนักงานกองบรรณาธิการ

สำนักงานบัณฑิตศึกษา ห้อง 412 ชั้น 1 อาคารพระพรหมบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

305 หมู่ที่ 8 บ้านโคกกระเพา ตำบลนอกเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000

E-mail : jbei@mcu.ac.th

เว็บไซต์ : <https://surinmcu.ac.th/>

เว็บไซต์วารสาร : <https://so14.tci-thaijo.org/index.php/jbei>

หมายเหตุ: ข้อเขียนหรือบทความใด ๆ ที่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารนี้ถือเป็นความคิดเห็นส่วนตัว
ของผู้นิพนธ์บทความ กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่มีข้อผูกพันโดย
ประการทั้งปวง

บทบรรณาธิการ

วารสารพุทธนวัตกรรมการศึกษา (Journal of Buddhist Educational Innovation) วารสารฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและงานวิจัยของคณาจารย์ นิสิตและบุคลากรทั่วไปทั้งจากหน่วยงานภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย มีขอบเขตการตีพิมพ์ของวารสาร ได้แก่ หลักสูตรและการสอน, การบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ, เทคโนโลยีทางการศึกษา, จิตวิทยาและการแนะแนวทางการศึกษา, การวิจัยและการประเมินผลทางการศึกษา, การศึกษากับศาสนาและจริยธรรม, การศึกษานอกระบบและการศึกษาตลอดชีวิต, การศึกษาปฐมวัย การศึกษาขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษา, การศึกษาพิเศษและการเรียนรวม, สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวัฒนธรรมกับการศึกษา, เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย และสิ่งแวดล้อมกับการศึกษา, การพัฒนาครู บุคลากร และภาวะผู้นำการเรียนรู้

โดยในปีปฐมฤกษ์ แห่งการจัดทำวารสารใหม่ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2568 มีบทความ จำนวน 10 บทความ แบ่งออกเป็น

บทความวิจัย จำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ 1) การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาพลันธุ์ 2) โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 3) รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา 4) การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคู้ตะเภา จังหวัดอุดรธานี

บทความวิชาการ จำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ 1) การประยุกต์ใช้พุทธบริหารการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล 2) บทบาทพระเกจิอาจารย์กับการพัฒนาวัดสู่แหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงศาสนา: กรณีวัดป่าไทรทอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ 3) อิทธิพลของหลักสาราณียธรรมต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา 4) องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนคุณภาพ ตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ 5) การศึกษาคหกรรมศาสตร์ในบริบทของยุคก้าว 6) การใช้สื่อดิจิทัลในการพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนประถมศึกษา

โดยทุกบทความล้วนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อวงการวิชาการด้านการศึกษา หวังเป็นอย่างยิ่งว่า วารสารพุทธนวัตกรรมการศึกษา จะเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่มีคุณค่า อันสามารถประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้ยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนู ศรีทอง
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ วิทยาเขตสุรินทร์
บรรณาธิการ

สารบัญ

บทความวิจัย	หน้า
❖ การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กาฬสินธุ์	1 - 14
▪ ไฟโรจน์ เกื้อสุวรรณ และ สายฟ้า หาสีสุข	
❖ โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4	15 - 28
▪ รพีพรรณ หาสีสุข และ สายฟ้า หาสีสุข	
❖ รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขต ชายแดนไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราช	29 - 40
▪ อีวีวรา ไหวดี และ เสฏฐพร เสทตะยะ	
❖ การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคิ่งตะเภา จังหวัดอุดรธานี	41 - 60
▪ พระราชวชิรากร (นิพนธ์ ฮวดเกิด), พระมหามงคล กตปุญโญ (วรรณศรี) และ พระครูธรรมธร เทวปรภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย)	
บทความวิชาการ	
❖ การประยุกต์ใช้พุทธบริหารการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในยุคดิจิทัล	61 - 74
▪ พระมหาสุริยา กิตติสาร (สังโยชะ), พระมหาเทววิ โชติธยาโณ (พันธ์เดช), พระมหาฉัตรชัย ธรรมวรเมธี (ทันบาล) และ นิลาวัลย์ เหล่าทองสาร	
❖ บทบาทพระเกจิอาจารย์กับการพัฒนาวัดสู่แหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยว เชิงศาสนา: กรณีวัดป่าไทรทอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์	75 - 92
▪ สุริยา คลังฤทธิ์, ยโสธรา ศิริภาพระภากร และ ชัยชนะรินทร์ ทับมะเรียง	
❖ อิทธิพลของหลักสาราณียธรรมต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศไทยและกัมพูชา	93 - 106
▪ พระไกรสร สุมโน (กัณมา), พระมหาสถิตย์ สุทธิมน (ราชวงศ์) และ พระมหาศุภสัทธ สุธนณกาโย (ลีตราช)	
❖ องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนคุณภาพ ตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ	107 - 120
▪ ตรีนุช สมแก้ว	
❖ การศึกษาคหกรรมศาสตร์ในบริบทของยุคก้าว	121 - 130
▪ พระก้องเกียรติ สุวฑฒนปญโญ (แช่ม)	

สารบัญ (ต่อ)

บทความวิชาการ

หน้า

- ❖ การใช้สื่อดิจิทัลในการพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนประถมศึกษา 131 - 140
 - พระใบฎีกา ธเนศวร อธิธมฺโม (ทองเชียง), พระพรหมพิริยะ ถาวโร (มัลลย์รักษ์) และ อิศรพงษ์ ไกรสินธุ์

การพัฒนาแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ
โรงเรียนมหาชัยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาฬสินธุ์
THE DEVELOPMENT A MODEL GUIDED INTERNAL SUPERVISION TO DEVELOP
THE QUALITY OF EDUCATION AT MAHACHAIPITTAYAKHOM SCHOOL,
SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE KALASIN

ไพโรจน์ เกื้อสุวรรณ¹ และ สายฟ้า หาญสุข^{2,*}
Pairote Keosuwan¹ and Saifa Haseesuk^{2,*}

(Received: June 16, 2025; Revised: July 16, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการ
จำเป็นของการนิเทศแบบชี้แนะ ศึกษาโดยใช้ประชากรทั้งหมด 25 คน เลือกแบบเจาะจง และสัมภาษณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน เลือกแบบเจาะจง 2) สร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล
สำคัญในการสนทนากลุ่ม เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน เลือกแบบเจาะจง และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการประเมิน
ความเหมาะสมเป็นผู้บริหาร 30 คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามสภาพปัจจุบันมี
ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.91 แบบสอบถามสภาพที่พึงประสงค์มีความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.92 แบบสัมภาษณ์
ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสอบถามความเหมาะสม สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน
มาตรฐาน และค่าความต้องการจำเป็น

ผลการวิจัยพบว่า

- 1) สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด และลำดับ
ความต้องการจำเป็น ลำดับที่ 1 ดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ
- 2) รูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะ ประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 หลักการและ
วัตถุประสงค์ ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ ส่วนที่ 3 กลไก ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน และส่วนที่ 5 เงื่อนไข
ความสำเร็จ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การพัฒนา, รูปแบบ, การนิเทศภายใน, การชี้แนะ

¹ ผู้อำนวยการโรงเรียนมหาชัยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาฬสินธุ์

¹ Director of Mahachaipittayakhom School, Secondary Educational Service Area Office Kalasin

² รองผู้อำนวยการโรงเรียนมหาชัยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากาฬสินธุ์

² Deputy Director of Mahachaipittayakhom School, Secondary Educational Service Area Office Kalasin

* Corresponding author. E-mail: sky.saifa20@gmail.com

Abstract

This research aimed to study 1) the current conditions, desired conditions and needs of guided internal supervision. There were 25 teachers chosen, by stratified random sampling. And 3 experts chosen, by purposive sampling for interview. 2) set and check suitability a model, the informant group in focus group discussion of 9 experts, and the group of informants in the suitability assessment of 30 school administrators, by purposive sampling. Tools used in data collection were, the current condition questionnaire had a reliability value of 0.91, the desired condition questionnaire had a reliability value of 0.92., interview form for focus group discussion, and suitability questionnaire. Statistics used in data analysis were percentage, average, standard deviation and priority needs index.

The research results were found as follows;

1) Current condition was at medium level, desirable condition was at the highest level, and the number one need was guiding action.

2) A model guidelines, consists of 5 parts: part 1 principles and objectives, part 2 procedure, part 3 mechanism, part 4 assessment guidelines, and part 5 success conditions. assessment results on appropriate were at the highest level.

Keywords: Development, A model, Internal supervision, Guided

บทนำ

การบริหารจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยกระบวนการสำคัญ 3 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศการศึกษา โดยเฉพาะกระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่คอยให้คำแนะนำ ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีคุณภาพที่จะส่งผลถึงคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานของหลักสูตรที่กำหนดไว้ และเป็นไปตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 3 พ.ศ. 2553 ที่กำหนดให้สถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างเคร่งครัดเน้นให้มีการปฏิบัติอย่างเป็นระบบและดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยส่งเสริมให้หน่วยปฏิบัติเป็นที่ไว้วางใจของผู้รับบริการหรือเรียกว่ามีระบบประกันคุณภาพการศึกษาที่ดี นั่นคือสถานศึกษามีการวางแผนพัฒนาที่ยึดสภาพปัญหาความต้องการและให้ความสำคัญกับการใช้ข้อมูลสารสนเทศเป็นปัจจัยหลักในการวางแผนร่วมกันระหว่างบุคลากรทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สถานศึกษาจะต้องมีการระดมสมองในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและภายนอก เพื่อให้ได้ข้อสรุปในการพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของบุคลากรภายในสถานศึกษาที่เป็นผู้ให้บริการและสอดคล้องกับความต้องการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรับบริการทางการศึกษา พัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้เป็นไปตามทิศทางที่กำหนดซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้จะต้องอาศัยกระบวนการนิเทศการศึกษา เพื่อให้มีการพัฒนาที่ต่อเนื่อง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2553)

การนิเทศภายใน เป็นกระบวนการที่บุคลากรในสถานศึกษา เช่น ผู้บริหาร ครู หรือ คณะกรรมการนิเทศ ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนและการบริหารจัดการภายใน โรงเรียน โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือ การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีต่อผู้เรียน โดยมีจุดมุ่งหมายของการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ ของครูให้มีประสิทธิภาพ ส่งเสริมและให้คำปรึกษา ในการปฏิบัติงานแก่ครู ติดตามและประเมินผล การดำเนินงานของครูหรือ โครงการภายใน และสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกัน ภายในองค์กร การนิเทศภายในมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยเน้นการพัฒนาและส่งเสริมครู บุคลากร และการจัดการเรียนรู้ภายใน สถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระบวนการให้คำปรึกษา แนะนำ ติดตาม และ ประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ และมีองค์ประกอบหรือขั้นตอนการนิเทศภายใน ประกอบด้วย วางแผนการนิเทศ ลงพื้นที่หรือดำเนินกิจกรรมตามแผน ตรวจสอบและประเมินผล และปรับปรุงและพัฒนา แนวทางนิเทศให้ดียิ่งขึ้น (สมหมาย เทียนทอง, 2563)

การนิเทศแบบชี้แนะ เป็นรูปแบบของการนิเทศที่ ผู้ทำหน้าที่นิเทศมีบทบาทในการให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง แก่ครูหรือผู้รับการนิเทศ โดยอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และข้อมูลที่ต้องการ เพื่อ ช่วยให้ผู้รับการนิเทศสามารถพัฒนาและปรับปรุงการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การเตรียมการชี้แนะ การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์การชี้แนะ การ สอนงานแบบชี้แนะ การติดตามประเมินผลการชี้แนะ (กมลวรรณ รามเดชะ, 2550) มีความสำคัญ คือ เป็น การเพิ่มศักยภาพจุดแข็งของบุคคล เช่น พัฒนาทักษะในการวิเคราะห์ให้แข็งแกร่งขึ้น ลดทอนจุดอ่อนของ แต่ละคน เช่น ความประหม่าในการกล่าวสุนทรพจน์ต่อหน้าสาธารณะ เพิ่มขีดศักยภาพของบุคคลด้วยการ เรียนรู้ต่อเนื่อง เรียนรู้การใช้อินเทอร์เน็ตในการทำวิจัยในชั้นเรียน เสริมสร้างทักษะใหม่และความสามารถในการ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น พัฒนาทักษะการสื่อสารให้ดียิ่งขึ้น เตรียมความพร้อมเพื่อเข้ารับตำแหน่งหน้าที่ หรือ ความรับผิดชอบใหม่ การพัฒนาทักษะภาวะผู้นำ ฝึกการบริหารตนเอง จัดการเวลาอย่างมีประสิทธิภาพ และระบุเป้าหมายและการทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาให้นักเรียนเป็นคน เก่ง คนดี มีความสุข (McManus, 2009)

โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม เป็นโรงเรียนขนาดกลาง มีความมุ่งมั่นในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติให้เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ภายใต้วิสัยทัศน์ “ภายในปีการศึกษา 2571 โรงเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ผู้เรียนเป็นคนดี มี ความสุข ตามหลักพหุปัญญา เห็นคุณค่าความเป็นไทย” จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า โรงเรียนมีการจัดกิจกรรมโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการนำบริบทชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา หลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยสภาพความเป็นอยู่ของนักเรียนโดยส่วนใหญ่มีสภาพ ปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัว ขาดกำลังทรัพย์ในการศึกษาเล่าเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น นักเรียนที่ สำเร็จการศึกษาภาคบังคับและการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้วจึงไม่ศึกษาต่อและไปประกอบอาชีพเพื่อหารายได้ ให้พอกับค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาการทะเลาะวิวาท โรงเรียนมหาไชยพิทยาคมตระหนักและเห็นความสำคัญในสภาพปัญหาจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข และจากการนิเทศภายในสถานศึกษา พบว่า ครูผู้สอนมีการ จัดการเรียนรู้นี้ที่เน้นการบรรยายมากกว่าการปฏิบัติกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมกับผู้เรียน จึงจำเป็นต้องได้รับการ ชี้แนะจากผู้บังคับบัญชาและผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ (โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม, 2567)

จากปัญหาของการนิเทศภายในสถานศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น และเพื่อสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของ โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษามีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อการจัดการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคพหุสัจ

2. เพื่อสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคพหุสัจ

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคพหุสัจผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมเพื่อสนับสนุนงานวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการนิเทศการศึกษา

รูปแบบการนิเทศการศึกษา เป็นแนวทางหรือวิธีการที่ใช้ในการจัดกระบวนการนิเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุง หรือส่งเสริมการเรียนการสอน และการปฏิบัติงานทางการศึกษา โดยรูปแบบการนิเทศจะถูกกำหนดตามวัตถุประสงค์ ลักษณะงาน สภาพแวดล้อม และบริบทของสถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) โดย Glickman and Others (2013) ได้นำเสนอไว้ว่าเป็นรูปแบบกระบวนการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศหรือผู้บริหารและผู้รับการนิเทศในอันที่จะส่งเสริม สนับสนุน และปรับปรุงประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนให้สูงขึ้นซึ่งจะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน มีความสำคัญช่วยในการกำหนดโครงสร้างของนวัตกรรมของการนิเทศให้มีความชัดเจน และสามารถนำไปใช้ในการนิเทศการศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม โดย สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (2553) ได้นำเสนอว่า รูปแบบที่มีโครงสร้างชัดเจนเอื้อต่อการประเมินผล ทั้งในด้านการบริหารและผลลัพธ์ ทำให้สามารถปรับปรุงได้อย่างตรงจุด การมีรูปแบบทำให้สามารถวัดผลและติดตามผลได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ดังที่ อีระ รุญเจริญ (2553) และ Keeves (1988) ได้เสนอองค์ประกอบของรูปแบบ ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ ส่วนที่ 3 กลไก ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน และส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ

สรุปได้ว่า รูปแบบการนิเทศการศึกษา หมายถึง วิธีการหรือแนวทางที่ใช้ในการดำเนินการนิเทศ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา และปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของครู เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนตามสภาพบริบทของแต่ละพื้นที่ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ช่วยให้

การนิเทศมีทิศทาง ชัดเจน และมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีการกำหนดแนวทางการดำเนินงาน มีความเหมาะสมกับบริบทและความต้องการ ช่วยให้การพัฒนาเป็นระบบและต่อเนื่อง

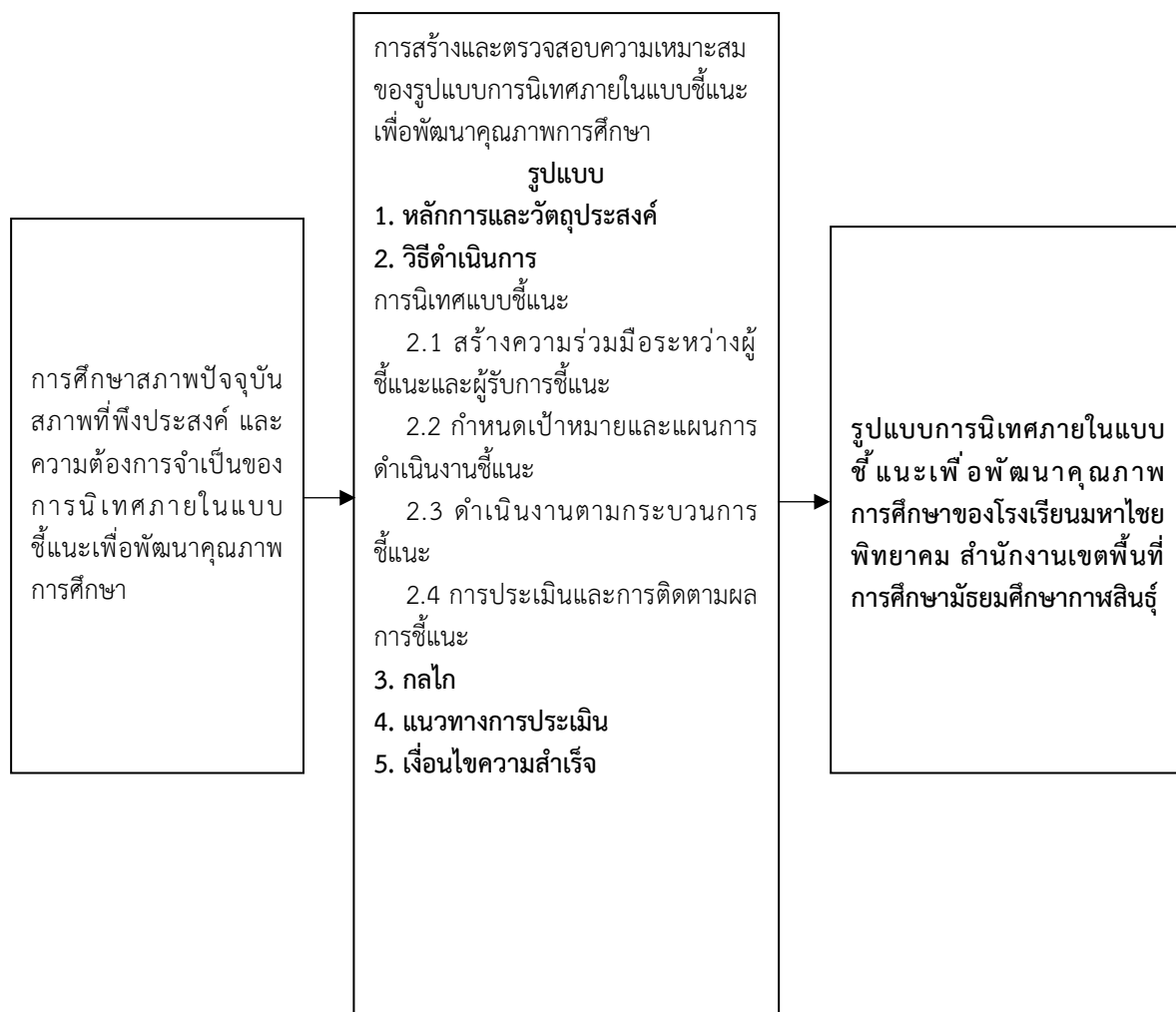
2. แนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศแบบชี้แนะ

จากการศึกษาการนิเทศแบบชี้แนะ นักวิชาการ นักการศึกษา และองค์กรเกี่ยวกับการศึกษา ได้เสนอความหมายของการนิเทศแบบชี้แนะไว้ว่าเป็น รูปแบบการนิเทศที่เน้นกระบวนการแนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนครูหรือบุคลากรทางการศึกษาให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง โดยผู้ทำหน้าที่นิเทศจะทำงานร่วมกับครูในลักษณะเป็น “โค้ช” หรือ “พี่เลี้ยง” ไม่ใช่ผู้ควบคุมหรือผู้ประเมิน (Costa and Garmston, 2016) โดยที่ อรุมา คงคาเขตร (2563) นำเสนอโดยสรุปไว้ว่า การนิเทศการศึกษา มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาครูและคุณภาพการศึกษาในระดับสถานศึกษา ช่วยส่งเสริมการพัฒนาครูอย่างยั่งยืน สร้างแรงจูงใจและความมั่นใจในวิชาชีพครู เสริมสร้างความร่วมมือในองค์กร พัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนอย่างเป็นระบบ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยผ่านการพัฒนาครู และลดความตึงเครียดจากการนิเทศแบบประเมิน มีขั้นตอนของการนิเทศแบบชี้แนะ ประกอบด้วย 1) สร้างความร่วมมือระหว่างผู้ชี้แนะและผู้รับการชี้แนะ เป็นการ ตกลงหัวข้อและประเมินจุดแข็งสภาพแวดล้อมของผู้รับการชี้แนะ ตกลงบทบาทของผู้ชี้แนะ สร้างความไว้วางใจในการดำเนินงานระหว่างผู้ชี้แนะและผู้รับการชี้แนะ 2) กำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงานชี้แนะ เป็นการกำหนดตัวชี้วัด วิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ต้องการ สร้างแผนดำเนินงาน 3) ดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ เป็นการทบทวน ประเมินผล ผลเทียบกับเป้าหมาย และปรับแผน การให้ข้อมูลป้อนกลับ และ 4) การประเมินและการติดตามผลการชี้แนะ เป็นการประเมิน ติดตามผล และสรุปผลการดำเนินการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

สรุปได้ว่า การนิเทศแบบชี้แนะ หมายถึง รูปแบบการนิเทศที่เน้นกระบวนการแนะนำ ส่งเสริม และสนับสนุนครูหรือบุคลากรทางการศึกษาให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง มีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาครูและคุณภาพการศึกษาในระดับสถานศึกษา ช่วยส่งเสริมการพัฒนาครูอย่างยั่งยืน สร้างแรงจูงใจและความมั่นใจในวิชาชีพครู และมีขั้นตอนของการนิเทศแบบชี้แนะ ประกอบด้วย 1) สร้างความร่วมมือระหว่างผู้ชี้แนะและผู้รับการชี้แนะ 2) กำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงานชี้แนะ 3) ดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ และ 4) การประเมินและการติดตามผลการชี้แนะ

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการนิเทศ การศึกษา และแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศแบบชี้แนะ ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) รูปแบบการออกแบบเชิงอธิบายตามลำดับ (Explanatory Sequential Design) (ดารณี อุทัยรัตน์, 2562) พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคสกลนคร แบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ศึกษาจากประชากรทั้งหมด คือ ครู 25 คน (โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม, 2567) ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง ในปีการศึกษา 2567 และการศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ที่เป็นนักวิชาการ ผู้บริหารการศึกษา และผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาหรือการนิเทศการศึกษา และผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จในการนิเทศการนิเทศการศึกษา และมีผลงานเชิงประจักษ์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม

ข้อมูล มี 2 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา

(IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.91 แบบสอบถามสภาพที่พึงประสงค์มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 มีความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.92 นำข้อมูลจากแบบสอบถามมาหาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (Priority Needs Index) และ 2) แบบสัมภาษณ์ มีความตรงเชิงโครงสร้างตามองค์ประกอบของกระบวนการ (IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง ระหว่างเดือนตุลาคม ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2567 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าดัชนีความสอดคล้อง และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น และนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปประเด็นและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาผู้วิจัยร่างด้วยตนเองจากข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 การตรวจสอบยืนยันรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ด้วยการสนทนากลุ่ม กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 นักวิชาการ กลุ่มที่ 2 ผู้บริหารการศึกษา กลุ่มที่ 3 ผู้อำนวยการสถานศึกษา ซึ่งได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีคุณวุฒิการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา และวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา หรือการบริหารสถานศึกษา และการนิเทศการศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 10 ปี และการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครู ปีการศึกษา 2567 จำนวน 30 คน ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง ที่มีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษาและการนิเทศการศึกษามาก่อนไม่น้อยกว่า 10 ปี โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2568 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ประเภท 1) ประเด็นการสนทนากลุ่ม มีองค์ประกอบตามโครงสร้างของกระบวนการนิเทศ มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา (ค่า IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 และ 2) แบบสอบถามความเหมาะสม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สร้างขึ้นตามแนวคิดของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) มีความตรงเชิงโครงสร้าง (ค่า IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าความต้องการจำเป็น โดยรวมรายด้าน

รายการ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI (I-D) D	ลำดับ
	μ	σ	ระดับการดำเนินงาน	μ	σ	ระดับการดำเนินงาน		
1. การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ชี้แนะและผู้รับการชี้แนะ	3.35	0.51	ปานกลาง	4.55	0.55	มากที่สุด	0.358	4
2. การกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงานชี้แนะ	3.31	0.52	ปานกลาง	4.58	0.52	มากที่สุด	0.384	2
3. การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ	3.25	0.55	ปานกลาง	4.61	0.5	มากที่สุด	0.418	1
4. การประเมินและการติดตามผลการชี้แนะด้านเข้าใจ	3.34	0.51	ปานกลาง	4.57	0.54	มากที่สุด	0.368	3
โดยรวม	3.31	0.52	ปานกลาง	4.58	0.53	มากที่สุด	0.382	

จากตารางที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่าสภาพปัจจุบัน มีการดำเนินการในระดับปานกลาง ($\mu = 3.31$, $\sigma = 0.52$) สภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.58$, $\sigma = 0.53$) ลำดับความต้องการจำเป็น เมื่อเรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ลำดับที่ 1 การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ ($PNI_{modified} = 0.418$) ลำดับที่ 2 การกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงานชี้แนะ ($PNI_{modified} = 0.384$) ลำดับที่ 3 การประเมินและการติดตามผลการชี้แนะด้านเข้าใจ ($PNI_{modified} = 0.368$) และลำดับที่ 4 การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ชี้แนะและผู้รับการชี้แนะ ($PNI_{modified} = 0.358$) ตามลำดับ และผลการศึกษาแนวทางการพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบประเด็นสำคัญเกี่ยวกับการนิเทศภายในแบบชี้แนะสามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้ การดำเนินการตามกระบวนการชี้แนะเป็นการดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษาที่ดำเนินการโดยผู้มีพลังอำนาจในการขับเคลื่อน เช่น ผู้อำนวยการสถานศึกษา รองผู้อำนวยการสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มบริหารงานวิชาการ ที่จะต้องมีการศึกษารายละเอียดเนื้อหาที่จะนิเทศ ศึกษาบทบาทหน้าที่และดำเนินการให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตร เพื่อเป้าหมายคือปรับปรุงการเรียนการสอนพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาชาติอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสนทนากลุ่มผ่านการตรวจสอบยืนยัน และนำไปประเมินความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะ

รายการ	ความเหมาะสม			ผลการประเมิน
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	
1. ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์	4.60	0.50	มากที่สุด	เหมาะสม
2. ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ	4.70	0.40	มากที่สุด	เหมาะสม
3. ส่วนที่ 3 กลไก	4.65	0.50	มากที่สุด	เหมาะสม
4. ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน	4.70	0.40	มากที่สุด	เหมาะสม
5. ส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ	4.60	0.50	มากที่สุด	เหมาะสม
โดยรวม	4.65	0.46	มากที่สุด	เหมาะสม

จากตารางที่ 2 พบว่า รูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.45) พิจารณารายส่วนพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดทุกส่วน ถือว่ามีความเหมาะสม เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ คือ ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ, ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน ($\bar{X} = 4.70$, S.D. = 0.40) ส่วนที่ 3 กลไก ($\bar{X} = 4.65$, S.D. = 0.50) ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์, ส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = 0.50) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีการดำเนินการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และลำดับความต้องการจำเป็น ลำดับที่ 1 การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ ทำให้ทราบว่า ผลการดำเนินการในปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง จะเห็นว่าโรงเรียนมหาไศยพิทยาคมยังขาดคู่มือ นวัตกรรมการนิเทศการศึกษาเกี่ยวกับการนิเทศแบบชี้แนะในการดำเนินการ และสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าครูและบุคลากรทางการศึกษาต้องการให้มีการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และเมื่อวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นพบว่า การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ มีความต้องการจำเป็นสูงสุด แสดงให้เห็นว่า ขั้นตอนของการดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ เป็นสิ่งที่ผู้นิเทศต้องได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีการดำเนินการอย่างกัลยาณมิตร โดย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553) ได้นำเสนอว่า การบริหารจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จจะต้องอาศัยกระบวนการสำคัญ 3 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศการศึกษา โดยเฉพาะกระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่คอยให้คำแนะนำ ส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีคุณภาพที่จะส่งผลถึงคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานของหลักสูตรที่กำหนดไว้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ยุทธศักดิ์ หาดเคลือ, พิมพ์กา ธรรมสิทธิ์ และ สุกัญญา รุจิเมธภาส (2564) วิจัยเรื่อง รูปแบบการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1 พบว่า สภาพการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็กโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง การสำรวจความต้องการจำเป็นในการนิเทศภายในสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และ สายฟ้า หาสิสุข (2568) วิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการนิเทศแบบเข้าใจ เข้าถึง

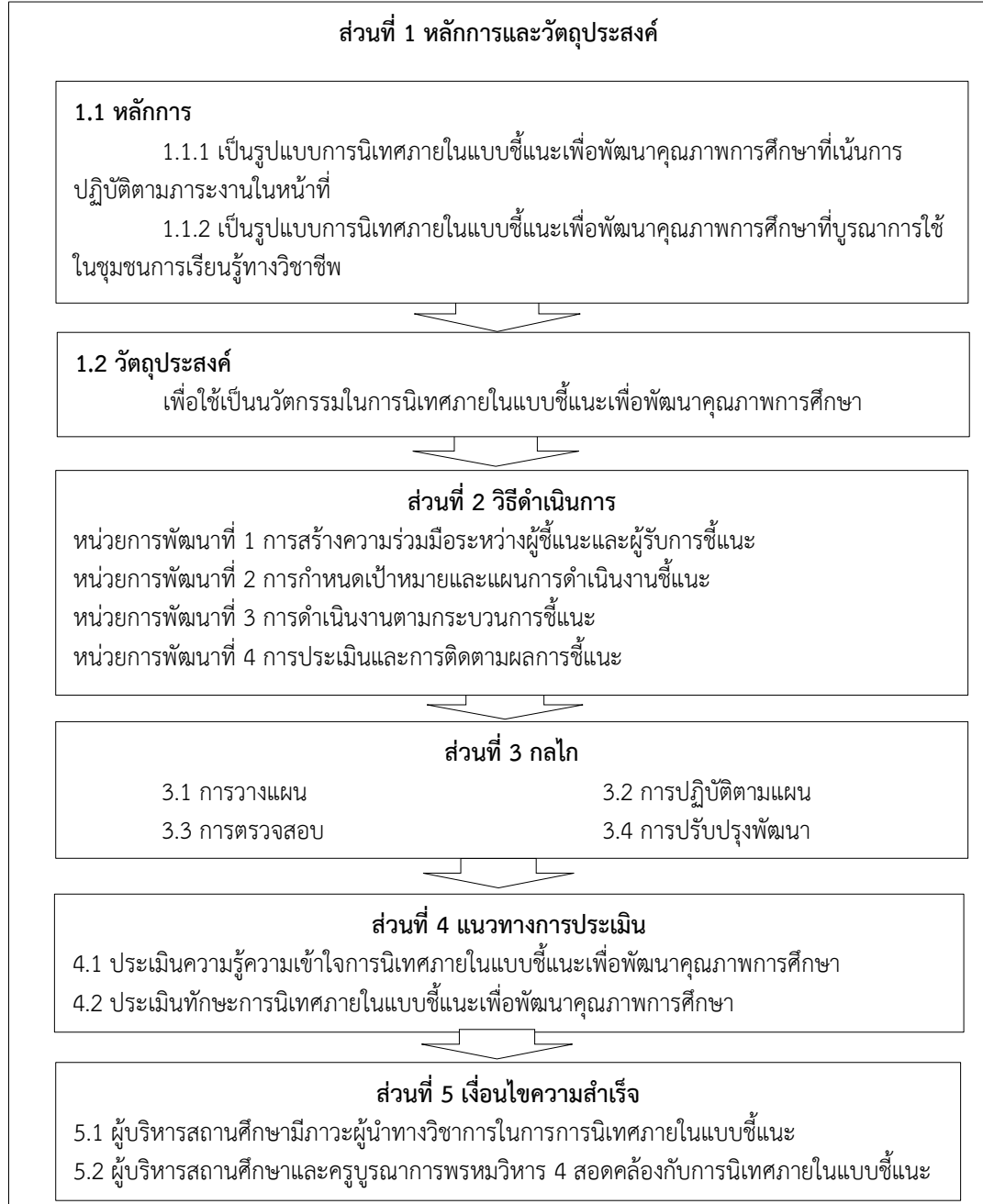
พัฒนา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด และลำดับความต้องการจำเป็น ลำดับที่ 1 ด้านเข้าถึง

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผลการสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ ประกอบด้วย หน่วยการพัฒนาที่ 1 การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ชี้แนะและผู้รับการชี้แนะ หน่วยการพัฒนาที่ 2 การกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงานชี้แนะ หน่วยการพัฒนาที่ 3 การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ และหน่วยการพัฒนาที่ 4 การประเมินและการติดตามผลการชี้แนะ ส่วนที่ 3 กลไก ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน ส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยเชิงปริมาณจากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และจากการตรวจสอบยืนยันโดยการสนทนากลุ่มโดยผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อวิพากษ์และหาฉันทามติเกี่ยวกับร่างรูปแบบนิเทศ เมื่อผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงแก้ไขแล้วได้นำส่งให้ ผู้บริหาร 15 คน ตรวจสอบความเหมาะสมพบว่ามีความเหมาะสมทุกส่วน โดย กระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้นำเสนอว่า การนิเทศแบบชี้แนะ เป็นรูปแบบของการนิเทศที่ผู้ทำหน้าที่นิเทศมีบทบาทในการให้คำแนะนำ ชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง แก่ครูหรือผู้รับการนิเทศ โดยอาศัยความรู้ ประสบการณ์ และข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อช่วยให้ผู้รับการนิเทศสามารถพัฒนาและปรับปรุงการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับ อนันต์ นามทองตัน และนางลักษณ์ ใจฉลาด (2565) วิจัยเรื่องรูปแบบการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 2 พบว่า รูปแบบการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ พบว่า มี 5 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบที่ 1 ความมุ่งหมายการนิเทศ มี 3 รายการ องค์ประกอบที่ 2 หลักการนิเทศ มี 4 รายการ องค์ประกอบที่ 3 กระบวนการนิเทศแบบ POLIAS มี 22 รายการ องค์ประกอบที่ 4 ขอบข่ายการนิเทศ มี 4 รายการ และองค์ประกอบที่ 5 ปัจจัยแห่งความสำเร็จ มี 4 รายการ ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ทุกองค์ประกอบ และนิธิตินันท์ อินทสิทธิ์ (2566) วิจัยเรื่อง รูปแบบการนิเทศชี้แนะแบบ PCOSR เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 พบว่า รูปแบบการนิเทศชี้แนะแบบ PCOSR เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ของครู โดยใช้กระบวนการของเทคนิคเดลฟาย พบว่า มี 2 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) สมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู 2) การนิเทศชี้แนะแบบ PCOSR

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาชัยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาพสินธุ์ ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาชัยพิทยาคม โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการและสรุปองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ 1) ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความ

ต้องการจำเป็น พบว่า มีสภาพปัจจุบันหรือการดำเนินการในปัจจุบันระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนความต้องการจำเป็นอันดับ 1 การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ ซึ่งเป็นข้อมูล สำหรับนำไปสร้างและตรวจสอบยืนยันรูปแบบการนิเทศตามวัตถุประสงค์ ข้อ 2) การสร้างและตรวจสอบยืนยันรูปแบบการนิเทศ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม ประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ หลักการ มีดังนี้ เป็นรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่เน้นการปฏิบัติตามภาระงานในหน้าที่ และเป็นรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่บูรณาการใช้ในชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ วัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นนวัตกรรมในการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ ประกอบด้วย หน่วยการพัฒนาที่ 1 การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ชี้แนะและผู้รับการชี้แนะ หน่วยการพัฒนาที่ 2 การกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงานชี้แนะ หน่วยการพัฒนาที่ 3 การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ หน่วยการพัฒนาที่ 4 การประเมินและการติดตามผลการชี้แนะ ส่วนที่ 3 กลไก ประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบการปรับปรุงพัฒนา ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน ประกอบด้วย การประเมินความรู้ความเข้าใจการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการประเมินทักษะการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำทางวิชาการในการการนิเทศภายในแบบชี้แนะ และผู้บริหารสถานศึกษาและครูบูรณาการพรหมวิหาร 4 สอดคล้องกับการนิเทศภายในแบบชี้แนะ

สรุป

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี แบ่งการดำเนินการเป็น 2 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น พบว่า สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และลำดับความต้องการจำเป็น ลำดับที่ 1 การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ 2) เพื่อสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม พบว่า ประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ ส่วนที่ 2 วิธีดำเนินการ ประกอบด้วย หน่วยการพัฒนาที่ 1 การสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ชี้แนะและผู้รับการชี้แนะ หน่วยการพัฒนาที่ 2 การกำหนดเป้าหมายและแผนการดำเนินงานชี้แนะ หน่วยการพัฒนาที่ 3 การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ และหน่วยการพัฒนาที่ 4 การประเมินและการติดตามผลการชี้แนะ ส่วนที่ 3 กลไก ส่วนที่ 4 แนวทางการประเมิน ส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น พบว่า การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด แสดงให้เห็นว่าการนิเทศการศึกษาแบบชี้แนะ ในขั้นตอนของการดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ เป็นการดำเนินการที่ต้องอาศัย

การดำเนินการตามแผนอย่างจริงจัง ดังนั้น ผู้บริหารการศึกษาระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรกำหนดนโยบายการดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ อย่างเป็นรูปธรรมมีการเสริมสร้างและกำกับติดตามอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดคุณภาพที่ยั่งยืน

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม พบว่า ส่วนที่ 1 หลักการและวัตถุประสงค์ และส่วนที่ 5 เงื่อนไขความสำเร็จ มีความเหมาะสมระดับมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับส่วนอื่น ๆ อยู่ในระดับน้อยที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคสกลนคร ซึ่งเป็นผู้นำพัฒนารูปแบบการนิเทศภายในแบบชี้แนะ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม ลงสู่การปฏิบัติและพัฒนาตามข้อเสนอแนะของผู้ใช้รูปแบบการนิเทศต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น พบว่า การดำเนินงานตามกระบวนการชี้แนะ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด และเมื่อนำมาจัดลำดับความต้องการจำเป็นปรากฏว่ามีความต้องการจำเป็นอยู่อันดับ 1 ควรมีการวิจัยในครั้งต่อไปในเชิงลึกด้านดังกล่าวให้มีการพัฒนาในทางที่ดีขึ้น ในลักษณะการวิจัยและพัฒนา เช่น

2.1 ควรวิจัยการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานตามกระบวนการนิเทศแบบชี้แนะเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

2.2 ควรวิจัยการพัฒนากลยุทธ์การดำเนินงานตามกระบวนการนิเทศแบบชี้แนะสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ งามเดชะ. (2550). การสอนงานปรึกษาและดูแล. กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). แนวทางการนิเทศเพื่อพัฒนาครู. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ดารณี อุทัยรัตน์. (2562). การวิจัยแบบผสมผสาน: วิธีการวิจัยที่ตอบโจทย์การศึกษายุคใหม่. วารสารวิจัยทางการศึกษา, 14(1), 45 - 59.
- ธีระ รุญเจริญ. (2553). ความเป็นมืออาชีพในการจัดการและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษาเพื่อปฏิรูปรอบ 2 และประเมินภายนอกรอบ 3. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- นิธิวัฒน์ อินทสิทธิ์. (2566). การพัฒนารูปแบบการนิเทศชี้แนะแบบ PCOSR เพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 8(3), 1241 - 1254.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). การวิจัยเบื้องต้น. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ยุทธศักดิ์ หาดเคลือ, พิมพ์กา ธรรมสิทธิ์ และสุกัญญา รุจิเมธธาส. (2564). รูปแบบการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 1. Journal of Modern Learning Development, 6(4), 104 - 118.

- โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม. (2567). แผนปฏิบัติการประจำปี พ.ศ. 2567. กาฬสินธุ์: โรงเรียนมหาไชยพิทยาคม.
- สมหมาย เทียนทอง. (2563). การนิเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สายฟ้า หาสีสุข. (2568). การพัฒนากระบวนการนิเทศแบบเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. วารสารพุทธนวัตกรรมการศึกษา, 1(1), 1 - 15.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). คู่มือการนิเทศเพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). คู่มือการปฏิบัติงานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). คู่มือการนิเทศแบบพี่เลี้ยง (Coaching & Mentoring). กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2553). แนวทางการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา.
- อนันต์ นามทองตัน และนางลักษณ์ ใจฉลาด. (2565). รูปแบบการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 2. วารสารคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 5(3), 37 - 48.
- อรอุมา คงคาเขตร. (2563). การนิเทศแบบโค้ชซึ่งกับการพัฒนาทักษะการจัดการเรียนรู้ของครู. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 11(2), 78 - 92.
- Costa, A.L., & Garmston, R.J. (2016). *Cognitive Coaching: Developing Self - Directed Leaders and Learners* (3rd ed.). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Glickman, C.D., Gordon, S.P., & Ross - Gordon, J. M. (2013). *Super Vision and Instructional Leadership: A Developmental Approach* (9th ed.). Pearson.
- Keeves, P.J. (1988). *Educational Research, Methodology and Measurement : An International Handbook*. Oxford: Pergamon.
- McManus, P. (2009). *Coaching People*. Harvard: Harvard Business Press.

โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4

A PROGRAM STRENGTHEN INNOVATORS FOR TEACHER TO DEVELOP
THE QUALITY OF EDUCATION AT SCHOOL BURIRAM PRIMARY
EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 4

รพีพรรณ หาสีสุข¹ และ สายฟ้า หาสีสุข^{2,*}
Rapeepan Haseesuk¹ and Saifa Haseesuk^{2,*}

(Received: June 20, 2025; Revised: July 15, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้อำนวยการสถานศึกษา 128 คน โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน เลือกแบบเจาะจง 2) สร้างโปรแกรมฯ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามสภาพปัจจุบันมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.88 แบบสอบถามสภาพที่พึงประสงค์มีความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.90 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 แบบสอบถามความเหมาะสม มีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 สถิติที่ใช้ ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าความถี่

ผลการวิจัยพบว่า

- 1) ข้อมูลพื้นฐานสภาพปัจจุบันอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด และลำดับความต้องการจำเป็น ลำดับที่ 1 การคิดอย่างสร้างสรรค์
- 2) โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 ประกอบด้วย 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 หลักการ ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์ ส่วนที่ 3 เนื้อหา ส่วนที่ 4 แนวทางการพัฒนา และ ส่วนที่ 5 แนวทางการประเมิน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: โปรแกรม, การเสริมสร้าง, ความเป็นนวัตกรรมของครู, คุณภาพการศึกษา

¹ ครูโรงเรียนบ้านหนองนกเกรียน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4

¹ Teacher of Nongnorkkrian School, Buriram Primary Educational Service Area Office 4

² รองผู้อำนวยการโรงเรียนมหาไชยพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคอีสาน

² Deputy Director of Mahachaipittayakhom School, Secondary Educational Service Area Office Kalasin

* Corresponding author. E-mail: sky.saifa20@gmail.com

Abstract

This research aimed to study 1) basic information study for set a program strengthen innovators for teacher to develop the quality of education at school Buriram primary educational service area office 4. Sample group consisted of 128 school administrators chosen by stratified sampling. 3 experts were interviewed, by purposive sampling. 2) set the program, the informant group consisted of 9 experts, by purposive sampling. Tools used in data collection were, the current condition questionnaire with a reliability value of 0.88, the desired condition questionnaire with a reliability value of 0.90, Semi - Structured Interview, with the index of item - objective congruence (IOC) ranged between 0.80 - 1.00, and satisfaction questionnaire, with the index of item - objective congruence (IOC) ranged between 0.80 - 1.00. Statistics used in data analysis were percentage, average, standard deviation and priority needs index.

The research results were found as follows;

1) Basic information of current condition was at medium level, desirable condition was at the highest level, and the number one need was creativity.

2) The program strengthen innovators for teacher to develop the quality of education at school Buriram primary educational service area office 4, consisted of 5 parts: part 1 principles, part 2 objectives, part 3 content, part 4 development methods and part 5 evaluation methods. The assessment results on appropriate were at the highest level.

Keywords: A program, Strengthen, Innovators for teacher, Quality of Education

บทนำ

การพัฒนาประเทศไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในอนาคตนั้นต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทั้งในระยะกลางและระยะยาวโดยเฉพาะการพัฒนาคนให้พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 สิ่งสำคัญที่สุด คือทักษะการเรียนรู้และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคน ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ได้กำหนดเป้าหมายผู้เรียน โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (3Rs8Cs) ประกอบด้วย ทักษะและคุณลักษณะ 3Rs ได้แก่ การอ่านออก (Reading) การเขียนได้ (Writing) และการคิดเลขเป็น (Arithmetics) 8Cs ได้แก่ ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) ทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) ทักษะความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนการทัศน์ (Cross - Cultural Understanding) ทักษะความร่วมมือ การทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork and Leadership) ทักษะการสื่อสารสารสนเทศและรู้เท่าทันสื่อ (Communications, Information and Media Literacy) ทักษะคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing and ICT Literacy) ทักษะอาชีพและการเรียนรู้ (Career and Learning

Skills) และความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม (Compassion) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นของการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพของคนไทยให้มีทักษะ ความรู้ ความสามารถที่จะเป็นฐานในการพัฒนาประเทศกระแสด้านการจัดการศึกษาเพื่อรองรับศตวรรษที่ 21 กำลังเป็นที่นิยมและให้ความสำคัญอยู่ในปัจจุบันผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ต้องมีความรู้ความสามารถและทักษะที่จำเป็นตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ทั้งนี้สถานศึกษาควรมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพด้วยกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและตลอดชีวิต (พชรวิทย์ จันทรศิริสร, 2563) โดยที่การสร้างสรณ์นวัตกรรมเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาโดยคิดค้น และสร้างสิ่งใหม่ซึ่งอาจเป็นแนวคิด วิธีการ กระบวนการ ระบบ รูปแบบหรือผลิตภัณฑ์ใหม่สามารถจำแนกการสร้างนวัตกรรมได้ 2 แนวทาง ได้แก่ 1) การสร้างสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน และ 2) การปรับปรุงพัฒนาสิ่งเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีกว่าเดิม (จิตติมา วรณศรี, 2563)

ความเป็นนวัตกรรม คือการที่ผู้คิดทำ จัดทำ สร้างขึ้น แต่งขึ้นหรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากความต้องการใช้งานเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันและใช้ประโยชน์ของคนในสังคม ผู้สร้างสรรค์หรือค้นพบวิธีการ รูปแบบ เครื่องมือหรือสิ่งใดที่เป็นสิ่งใหม่ ๆ และเป็นประโยชน์ อาจเรียกสิ่งใหม่นั้นว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดเชิงพาณิชย์เป็นนวัตกรรมได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) มีความสำคัญคือ ช่วยเสริมสร้างให้เป็นผู้ริเริ่มคิด เรียนรู้และลงมือทำในสิ่งที่แปลกใหม่และทำในสิ่งที่แตกต่างหรือทำสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อน มีความเป็นผู้นำ มุ่งมั่นและเป็นที่เคารพแสดงบทบาทชัดเจน มีความรับผิดชอบในตนเองและผู้อื่น (Christensen, 2015) โดยที่ความเป็นนวัตกรรม มี 3 ประการ คือ 1) การคิดอย่างสร้างสรรค์ 2) การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์ และ 3) การสร้างสรรค์นวัตกรรมให้สำเร็จ (มารุต พัฒนาผล, 2560)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 มีวิสัยทัศน์ “องค์กรสมรรถนะดี มีความสุข” มีกลยุทธ์ในการบริหารจัดการ ดังนี้ กลยุทธ์ที่ 1 เสริมสร้างการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีความปลอดภัยจากภัยทุกรูปแบบ กลยุทธ์ที่ 2 สร้างโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาให้กับประชากรวัยเรียนทุกคนเป้าประสงค์เชิงกลยุทธ์ กลยุทธ์ที่ 3 ยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 กลยุทธ์ที่ 4 เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา สภาพปัญหาการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 พบว่า จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาพบว่า ครูยังไม่มีความรู้ในการจัดการเรียนรู้ที่ได้รับการเผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับอย่างหลากหลาย ส่งผลให้ผลการทดสอบระดับชาติขั้นพื้นฐานยังต้องได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าประสงค์ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4, 2568)

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัย โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษา เพื่อขับเคลื่อนความเป็นนวัตกรรมของครูให้สนองต่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดำเนินต่อไปได้อย่างมีคุณภาพทุกระดับต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4
2. เพื่อสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมเพื่อสนับสนุนงานวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นนวัตกรรมของครู

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยความหมายของความเป็นนวัตกรรมของครู คือ ผู้ริเริ่มประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์และสนับสนุนให้เกิดเทคนิค วิธีการ รูปแบบ เครื่องมือ กระบวนการหรือผลงานที่เป็นนวัตกรรมสำหรับใช้ในการปฏิบัติงานของตนเอง หรือองค์การ (ปรีดา ยังสุขสถาพร, 2561) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562)

ได้นิยามความหมายของนวัตกรรมหรือนักประดิษฐ์ หมายถึง ผู้ที่คิดทำ จัดทำ สร้างขึ้น แต่งขึ้น หรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากความต้องการใช้งานเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันและใช้ประโยชน์ของคนในสังคม ผู้สร้างสรรค์หรือค้นพบวิธีการ รูปแบบ เครื่องมือหรือสิ่งใดที่เป็นสิ่งใหม่ ๆ และเป็นประโยชน์ อาจเรียกสิ่งใหม่นั้นว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดเชิงพาณิชย์เป็นนวัตกรรมได้ มีองค์ประกอบดังที่ Boyd (2011) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของความเป็นนวัตกรรมว่ามี 5 ทักษะที่สำคัญ ได้แก่ 1) ความสร้างสรรค์ 2) การเป็นผู้ประกอบการ 3) การบูรณาการมุมมอง 4) การทำนาย และ 5) การบริหารการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ มาร์ต พัฒผล (2560) ให้ทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบความเป็นนวัตกรรมว่ามี 3 ประการ คือ 1) การคิดอย่างสร้างสรรค์ 2) การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์ และ 3) การสร้างสรรค์นวัตกรรมให้สำเร็จ

สรุปได้ว่า ความเป็นนวัตกรรมของครู คือ ผู้ริเริ่มประดิษฐ์คิดค้น สร้างสรรค์และสนับสนุนให้เกิดเทคนิค วิธีการ รูปแบบ เครื่องมือ กระบวนการหรือผลงานที่เป็นนวัตกรรมเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันและใช้ประโยชน์ของคนในสังคม ประกอบด้วย 1) การคิดอย่างสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการคิดนอกกรอบ คิดอย่างหลากหลายและยืดหยุ่น เพื่อสร้างแนวคิดใหม่ ๆ 2) การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์ เป็นความสามารถในการร่วมมือกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่เพียงแค่ทำงานเป็นทีม แต่สามารถร่วมกันคิด วิเคราะห์ และต่อยอดความคิดอย่างสร้างสรรค์ และ 3) การสร้างสรรค์นวัตกรรมให้สำเร็จ เป็นความสามารถในการนำนวัตกรรมหรือแนวคิดใหม่ ๆ มาสู่การลงมือทำจริง จนเกิดผลลัพธ์ที่ใช้ได้จริง หรือแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวคิดเกี่ยวกับโปรแกรม

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับโปรแกรม พบว่า หมายถึง ระบบโครงสร้างที่กำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ออกแบบมาเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกันเพื่อการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานของ

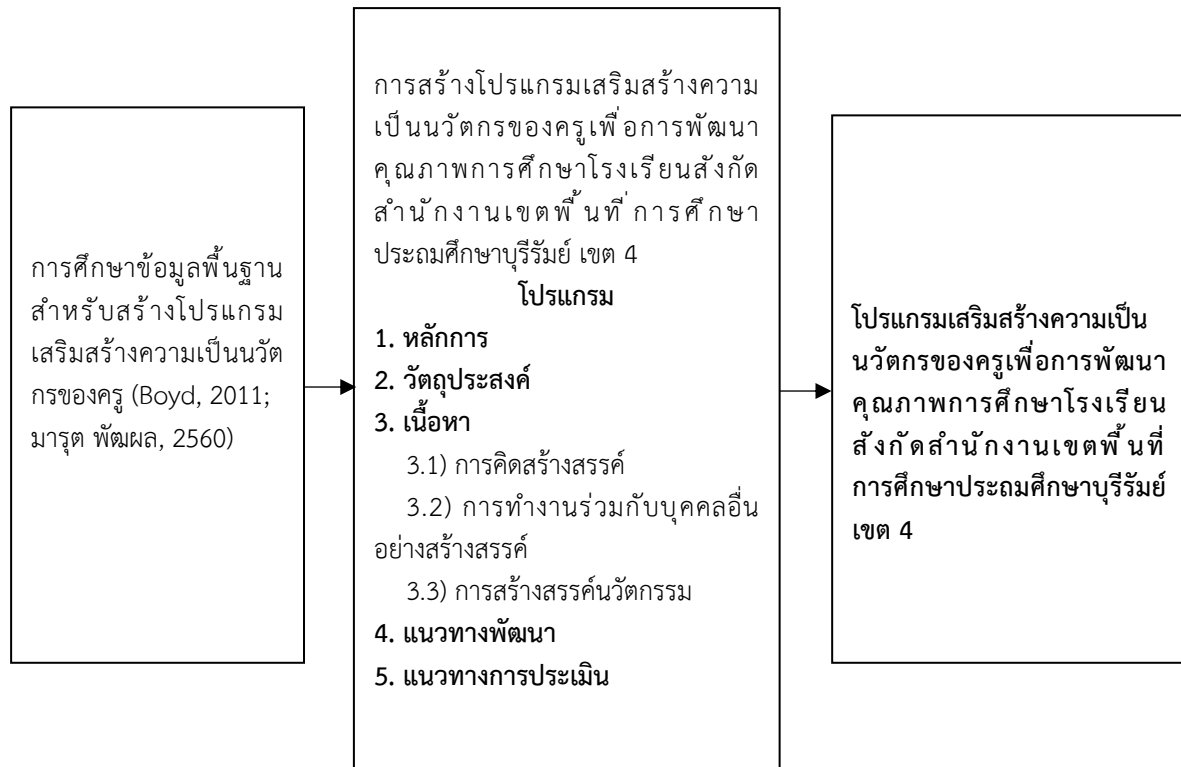

ครู (สุวิมล ว่องวาณิช, 2557) โดย Chen and Chen (2010) ได้ให้ความหมายของโปรแกรม หมายถึง เป็นการกำหนดถึงสิ่งที่จะต้องกระทำเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่พึงประสงค์ผลกระทบสำคัญที่คาดว่าจะเกิดขึ้น และเงื่อนไขที่จะทำให้เป้าหมายหรือผลกระทบเหล่านี้เกิดขึ้นได้ โดย สุมิตรา พงศธร (2550) ได้เสนอองค์ประกอบของโปรแกรม ประกอบด้วยจุดมุ่งหมาย เป้าหมาย วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา และกิจกรรมการเรียนการสอน และ Fink (2015) ได้เสนอองค์ประกอบของโปรแกรม ประกอบด้วย สภาพปัญหา วัตถุประสงค์ แนวคิด/ทฤษฎี กิจกรรม/วิธีการ และการประเมินผล

สรุปได้ว่า โปรแกรม หมายถึง ระบบโครงสร้างที่กำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ออกแบบมาเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกันเพื่อการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานของครู มีลักษณะเป็นหน่วยกิจกรรมที่กำหนดถึงสิ่งที่จะต้องกระทำเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ 1) หลักการ เป็นแนวคิดพื้นฐาน หรือกรอบความเชื่อที่เป็นรากฐานของการดำเนินงาน ใช้เพื่อกำหนดทิศทาง แนวทางการออกแบบ และเป้าหมายของกิจกรรมหรือแผนงานนั้น ๆ 2) วัตถุประสงค์ เป็นสิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจนจากการดำเนินงานหรือกิจกรรม เป็นผลลัพธ์ที่ตั้งใจให้บรรลุในช่วงเวลาที่กำหนด 3) เนื้อหา เป็นสาระสำคัญ ความรู้ หรือหัวข้อที่จะใช้ในการดำเนินการพัฒนา หรือใช้ในการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ 4) แนวทางการพัฒนา เป็นวิธีการหรือกระบวนการที่ใช้ในการพัฒนา ส่งเสริมให้บรรลุวัตถุประสงค์ เช่น การจัดกิจกรรม การอบรม การใช้เทคโนโลยี หรือการนิเทศติดตาม เป็นต้น และ 5) แนวทางการประเมิน เป็นวิธีการตรวจสอบหรือวัดผลว่าการดำเนินงานนั้นได้บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นนวัตกรของครู และแนวคิดเกี่ยวกับโปรแกรม ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) รูปแบบการออกแบบเชิงอธิบายตามลำดับ (Explanatory Sequential Design) (ดารณี อุทัยรัตน์, 2562) พื้นที่วิจัย คือ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 แบ่งการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประชากร ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา 191 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา 128 คน ในปีการศึกษา 2567 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4, 2567) ซึ่งผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยเปิดตารางของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) และเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) และการศึกษาแนวทางการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ที่เป็น 1) อาจารย์ภาควิชาการบริหารการศึกษา ที่มีผลงานวิชาการเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครู 2) ผู้อำนวยการสถานศึกษาที่มีการบริหารการเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครู และครูที่มีนวัตกรรมใน

การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล มี 2 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ เป็นแบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวคิดของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) แบบสอบถามสภาพปัจจุบันมี ค่าความตรงเชิงเนื้อหา (ค่า IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.88 แบบสอบถามสภาพที่พึงประสงค์มีค่าความตรงเชิงเนื้อหา (ค่า IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 และมีความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.90 จากนั้นนำข้อมูลในแบบสอบถามมาหาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (Priority Needs Index) และ 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง มีความตรงเชิงโครงสร้างตามองค์ประกอบของกระบวนการ (ค่า IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง ระหว่างเดือนตุลาคม ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2567 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าดัชนีความสอดคล้อง และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น และนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปประเด็นและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผู้วิจัยกร่างด้วยตนเองจากข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 การตรวจสอบความเหมาะสมของโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 คน ได้มาด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 อาจารย์ภาควิชาการบริหารการศึกษา กลุ่มที่ 2 ผู้อำนวยการสถานศึกษากลุ่มที่ 3 ครู ที่มีวุฒิการศึกษาเกี่ยวกับการบริหารการศึกษา และวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาตั้งแต่ระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารการศึกษา หรือการบริหารสถานศึกษา และมีประสบการณ์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 10 ปี รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง ระหว่างเดือนมกราคม ถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2568 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามความเหมาะสม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) และแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สร้างขึ้นตามแนวคิดของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) มีความตรงเชิงโครงสร้าง (ค่า IOC) อยู่ในช่วงระหว่าง 0.80 - 1.00 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผู้วิจัยนำเสนอผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าความต้องการจำเป็น โดยรวมรายด้าน

รายการ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI (I-D) D	ลำดับ
	μ	σ	ระดับการ ดำเนินงาน	μ	σ	ระดับการ ดำเนินงาน		
1. การคิดสร้างสรรค์	3.33	0.55	ปานกลาง	4.56	0.51	มากที่สุด	0.369	1
2. การทำงานร่วมกับ บุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์	3.45	0.51	ปานกลาง	4.53	0.52	มากที่สุด	0.313	2
3. การสร้างสรรค นวัตกรรม	3.48	0.51	ปานกลาง	4.52	0.53	มากที่สุด	0.299	3
โดยรวม	3.42	0.52	ปานกลาง	4.54	0.52	มากที่สุด	0.327	

จากตารางที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.42$, $\sigma = 0.52$) สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.54$, $\sigma = 0.52$) ลำดับความต้องการจำเป็น เรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ลำดับที่ 1 การคิดสร้างสรรค์ ($PNI_{\text{modified}} = 0.369$) ลำดับที่ 2 การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์ ($PNI_{\text{modified}} = 0.313$) และลำดับที่ 3 การสร้างสรรคนวัตกรรม ($PNI_{\text{modified}} = 0.299$) ตามลำดับ และผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิพบประเด็นในการเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครู สามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้ ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของครูโดยเน้นทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ ใช้ประสบการณ์ในการทำงานเป็นทีม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมที่เป็นองค์ความรู้ใหม่จากการเรียนรู้เป็นการพัฒนาครูให้มีความสามารถในการคิดค้นและนำนวัตกรรมหรือแนวคิดใหม่ ๆ มาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนาการศึกษา โดยมุ่งเน้นการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ การทดลอง และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความเหมาะสมของโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยรวมราย

รายการ	ความเหมาะสม			ผลการประเมิน
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	
1. หลักการ	4.55	0.53	มากที่สุด	เหมาะสม
2. วัตถุประสงค์	4.52	0.55	มากที่สุด	เหมาะสม
3. เนื้อหา	4.61	0.51	มากที่สุด	เหมาะสม
4. แนวทางการพัฒนา	4.58	0.53	มากที่สุด	เหมาะสม
5. แนวทางการประเมิน	4.54	0.55	มากที่สุด	เหมาะสม
โดยรวม	4.56	0.53	มากที่สุด	เหมาะสม

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมของของโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.56$, S.D. = 0.53) พิจารณารายส่วนพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดทุกส่วน ถือว่ามีความเหมาะสมเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ คือ เนื้อหา ($\bar{X} = 4.61$, S.D. = 0.51) แนวทางการพัฒนา ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.53) หลักการ ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.53) แนวทางการประเมิน ($\bar{X} = 4.54$, S.D. = 0.55) และวัตถุประสงค์ ($\bar{X} = 4.52$, S.D. = 0.55) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

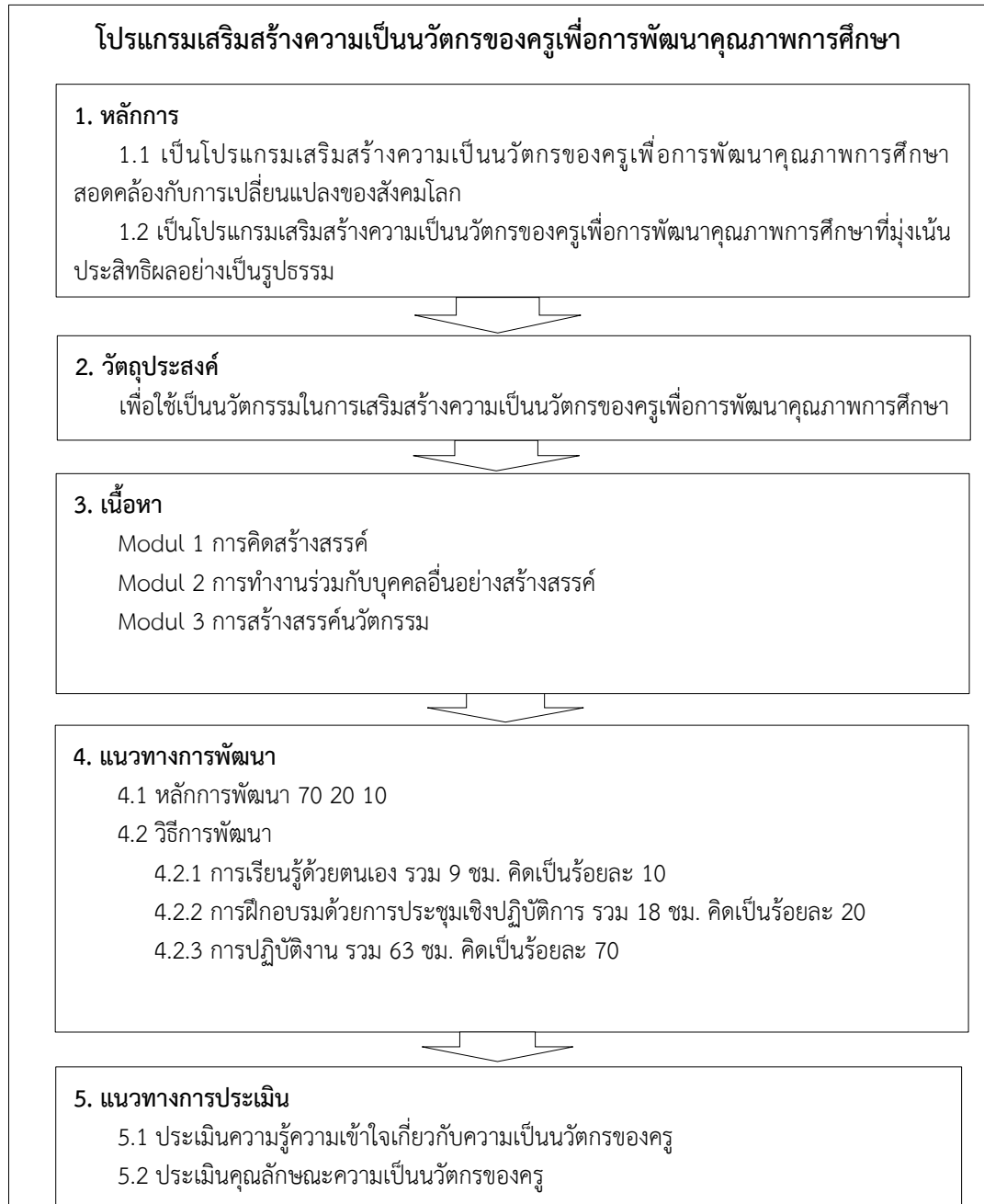
ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบัน มีการดำเนินการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และลำดับความต้องการจำเป็น ลำดับที่ 1 การคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้เป็นเพราะ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นนวัตกรรมของครู ต้ององค์ประกอบสำหรับนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย 3 ประกอบด้วย การคิดสร้างสรรค์ แสดงให้เห็นว่า กระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างสรรค์นวัตกรรมให้ประสบผลสำเร็จเพื่อใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2562) ได้นำเสนอว่า ความเป็นนวัตกรรม คือการที่ผู้คิดทำ จัดทำ สร้างขึ้น แต่งขึ้นหรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดจากความต้องการใช้งานเพื่ออำนวยความสะดวกสบายต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันและใช้ประโยชน์ของคนในสังคม ผู้สร้างสรรค์หรือค้นพบวิธีการ รูปแบบ เครื่องมือหรือสิ่งใดที่เป็นสิ่งใหม่ ๆ และเป็นประโยชน์ อาจเรียกสิ่งใหม่นั้นว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งสามารถนำไปต่อยอดเชิงพาณิชย์เป็นนวัตกรรมได้ สอดคล้องกับ สุพัตรา พลพันธ์ (2563) วิจัยเรื่อง โปรแกรมพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5 พบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ความต้องการจำเป็นอันดับ 1 ขึ้นการนำความคิดใหม่มาสร้างสรรค์งาน และ เพชร บุญมาหล้า (2564) วิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเลย หนองบัวลำภู พบว่า สภาพปัจจุบันอยู่ในระดับมาก สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ความต้องการจำเป็นอันดับ 1 ด้านการมีวิสัยทัศน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผลการสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) แนวทางการพัฒนา และ 5) แนวทางการประเมิน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และสร้างโปรแกรมจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพผ่านการประเมินความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิที่อาจารย์ภาคิวิชาบริหารการศึกษา ผู้บริหาร และครู พบว่ามีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด แสดงว่าโปรแกรมที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้พัฒนาครูให้มีคุณลักษณะของความเป็นนวัตกรได้อย่างมีคุณภาพ ดังที่ Christensen (2015) นำเสนอว่า ความเป็นนวัตกรจะช่วยเสริมสร้างให้เป็นผู้ริเริ่มคิด เรียนรู้และลงมือทำในสิ่งที่แปลกใหม่และทำในสิ่งที่แตกต่างหรือทำสิ่งที่ไม่เคยทำมาก่อน มีความเป็นผู้นำ มุ่งมั่นและเป็นที่เคารพแสดงบทบาทชัดเจน มีความรับผิดชอบในตนเองและผู้อื่น โดย มาร์ต พัฒผล (2560) นำเสนอคุณลักษณะความเป็นนวัตกร มี 3 ประการ คือ 1) การคิดอย่างสร้างสรรค์ 2) การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์ และ 3) การสร้างสรรค์นวัตกรรมให้สำเร็จ สอดคล้องกับ สายฟ้า หาสีสุข (2565) วิจัยเรื่องการพัฒนาโปรแกรมการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) โรงเรียนบ้านเมืองแก พบว่า โปรแกรม ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ของโปรแกรม 3) เนื้อหาหน่วยการเรียนรู้ 4) วิธีการพัฒนา และ 5) การประเมินผลการพัฒนา ผลการประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับวรวิทย์ สุทธิประภา และเพชรวิทย์ จันทร์ศิริ (2566) การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า โปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ 4 โมดูล (Module) ได้แก่ 1) ความคิดสร้างสรรค์ 2) คำนิยามปัจเจกบุคคล 3) ความยืดหยุ่นและปรับตัว และ 4) วิสัยทัศน์ ซึ่งผลการประเมินโปรแกรมโดยรวมมีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกร
ของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการและสรุปองค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของ
การวิจัย ดังนี้ 1) ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกร ของครูเพื่อ

การพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า มีสภาพปัจจุบันหรือการดำเนินการในปัจจุบันระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์ที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนความต้องการจำเป็นอันดับ 1 การคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นข้อมูล สำหรับนำไปสร้างและตรวจสอบความเหมาะสมโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ตามวัตถุประสงค์ข้อ 2) การสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา ประกอบด้วยเนื้อหา 3 Modul ได้แก่ Modul 1 การคิดสร้างสรรค์ Modul 2 การทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างสร้างสรรค์ Modul 3 การสร้างนวัตกรรม 4) แนวทางการพัฒนา ประกอบด้วย 4.1) หลักการพัฒนา 70 : 20 : 10 โดยร้อยละ 70 เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ หรือการปฏิบัติจริง ร้อยละ 20 เป็นการเรียนรู้จากการฝึกอบรม และร้อยละ 10 เป็นการเรียนรู้จากการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง 4.2) วิธีการพัฒนา 4.2.1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง รวม 9 ชม. คิดเป็นร้อยละ 10 4.2.2) การฝึกอบรมด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ รวม 18 ชม. คิดเป็นร้อยละ 20 4.2.3) การปฏิบัติงาน รวม 63 ชม. คิดเป็นร้อยละ 70 และ 5) แนวทางการประเมิน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

สรุป

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า สภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และลำดับความต้องการจำเป็นลำดับที่ 1 คือ การคิดสร้างสรรค์
2. โปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา 4) แนวทางการพัฒนา และ 5) แนวทางการประเมิน โดยมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งโปรแกรมนี้เป็นนวัตกรรมในการขับเคลื่อนความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า การคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด แสดงให้เห็นว่าการคิดสร้างสรรค์ เป็นความสามารถในการคิดริเริ่มสิ่งแปลกใหม่ คิดอย่างกว้างไกล ดังนั้นผู้บริหารการศึกษาระดับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรกำหนดนโยบายการดำเนินงานตามการเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยมีการวางแผน ดำเนินการและกำกับติดตามอย่างเป็นระบบ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า วัตถุประสงค์ มีความเหมาะสมระดับมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับส่วน

อื่น ๆ อยู่ในระดับน้อยที่สุด ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4 ซึ่งเป็นผู้นำนวัตกรรมไปลงสู่การปฏิบัติและพัฒนาตามข้อเสนอแนะของผู้ใช้ต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานสำหรับสร้างโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า การคิดสร้างสรรค์ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด และเมื่อนำมาจัดลำดับความ ต้องการจำเป็นปรากฏว่ามีความต้องการจำเป็นอยู่อันดับ 1 ควรมีการวิจัยในครั้งต่อไปในเชิงลึกให้มีการพัฒนาในทางที่ดีขึ้น ในลักษณะการวิจัยและพัฒนา เช่น

2.1 ควรวิจัยการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาคุณลักษณะ ความเป็นนวัตกรรมของครู

2.2 ควรวิจัยควรพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างความเป็นนวัตกรรมของครูเพื่อเสริมสร้าง สมรรถนะนวัตกรรมของผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

- จิตติมา วรณศรี. (2563). *นวัตกรรมสู่การพัฒนาสถานศึกษา*. พิษณุโลก: รัตนสุวรรณการพิมพ์ 3.
- ดารณี อุทัยรัตน์. (2562). การวิจัยแบบผสมผสาน: วิธีการวิจัยที่ตอบโจทย์การศึกษายุคใหม่. *วารสารวิจัยทางการศึกษา*, 14(1), 45 - 59.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปรีดา ยังสุขสถาพร. (2561). *กระบวนการคิดและสร้างนวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: แอร์โรว์ มัลติมีเดีย.
- พชรวิทย์ จันทศิริสิริ. (2563). *สมรรถนะและการจัดการเชิงกลยุทธ์*. มหาสารคาม: ตักสิลาการพิมพ์.
- เพชร บุญมหาหล้า. (2564). *การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเลย หนองบัวลำภู*. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการพัฒนาการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2557). *การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน*. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มารุต พัฒนา. (2560). *กระบวนการทัศน์การโค้ชเพื่อเสริมสร้างทักษะการสร้างสรรค์และนวัตกรรม*. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- วรทยา สุทธิประภา และพชรวิทย์ จันทศิริสิริ. (2566). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์*, 8(1), 217 - 227.
- สายฟ้า หาสีสุข. (2565). การพัฒนาโปรแกรมการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ในสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID - 19) โรงเรียนบ้านเมืองแก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์เขต 4. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 2(2), 1 - 15.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4. (2567). *แผนปฏิบัติการ ปีงบประมาณ 2567*. บุรีรัมย์: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4.

- _____. (2568). แผนปฏิบัติการ ปีงบประมาณ 2568. บุรีรัมย์: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 4.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นนักประดิษฐ์จากบทเรียน การจัดการเรียนรู้ของครูผู้สร้างนักประดิษฐ์. กรุงเทพฯ: เอ็น 60 รัตนเทรตติง.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.
- สุพัตรา พลจันทร์. (2563). โปรแกรมพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของ นักเรียนสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุมิตรา พงศธร. (2550). สรุปเรื่องของหลักสูตร. วารสารสภาการศึกษาคาทอลิกแห่งประเทศไทย, 7(9), 15 - 23.
- Boyd, D. (2011). Innovation Competency Model. [Online]. Available from: <http://www.innovationexcellence.com/blog/2011/04/12/innovation-competency-model>. [Accessed 2 December 2024].
- Chen, C.F. & Chen, F.S. (2010) Experience Quality, Perceived Value, Satisfaction and Behavioral Intentions for Heritage Tourists. *Tourism Management*, 31, 29 - 35.
- Christensen, T. (2015). The 5 Traits of Successful Innovators, According to Science. [Online]. Available from: <http://99u.com/workbook/21113/the-5-traits-ofsuccessful-innovators-according-to-science>. [Accessed 2 December 2024].
- Fink, A. (2015). *Evaluation Fundamentals: Insight into Program. Effectiveness, Quality, and Value*. Los Angeles: Sage.

รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน
ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา
MODEL FOR PROMOTING THE CONSERVATION OF LOCAL PLANT SPECIES OF
THE PGA K'NYAU PEOPLE IN THE THAI-BURMA BORDER, MAE HONGSON
PROVINCE ACCORDING TO THE KING'S PHILOSOPHY

ธีรวรา ไหวดี^{1,*} และ เสฏฐพร เสตทะยะ²
Teevara Waidee^{1,*} and Setthaphorn Setthaya²

(Received: June 23, 2025; Revised: July 30, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจและศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา โดยรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ชาวปาเกอญอ ในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 5 คน โดยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบลูกโซ่

ผลการวิจัยพบว่า

1) ข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดนไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอที่ชาวบ้านนำมาบริโภคด้วยวิธีการเฉพาะแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสามารถแยกประเภทของพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ได้ 6 กลุ่ม คือ กลุ่มรากและหัว กลุ่มลำต้น กลุ่มใบและยอด กลุ่มดอก และกลุ่มฝักและผล สามารถแยกได้เป็นประเภทไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อยหรือไม้เถา นอกจากนั้น ยังสามารถจำแนกตามแหล่งที่อยู่ คือ พืชตามไร่สวน ทุ่งนา พืชตามหนองน้ำ ฝักริมน้ำ สวนครัว ริมรั้วและพืชผักในป่า โดยประโยชน์ที่ได้จากพืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากพืชพันธุ์ท้องถิ่นอยู่ 2 แบบ คือ พืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอที่ใช้เพื่อสำหรับประกอบอาหาร และพืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอที่ใช้เพื่อสำหรับเป็นยารักษาโรค

2) รูปแบบการใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนั้นมีความสอดคล้องกับองค์ความรู้สากลที่ยึดหลักการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ประกอบไปด้วย หลักการเข้าใจ คือ การสร้างให้เกิดความเข้าใจในข้อมูลพื้นฐานด้วยการศึกษาข้อมูลทุกมิติของชุมชน และรวบรวมองค์ความรู้ของโครงการพระราชดำริจากการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืช การใช้ชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

¹ หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

¹ Bachelor of Business Administration Program in Management, Mae Hong Son College, Chiang Mai Rajabhat University

² หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยแม่ฮ่องสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

² Bachelor of Business Administration Program in Management, Mae Hong Son College, Chiang Mai Rajabhat University

* Corresponding author. E-mail: aircatchoo@gmail.com

คำสำคัญ: การอนุรักษ์พันธุ์พืช, ชาวปาเกอญอ, หลักศาสตร์พระราชา

Abstract

This research aimed to explore and study the model for promoting the conservation of indigenous plant species by the Pga K'nyau ethnic group in the Thai - Myanmar border area of Mae Hong Son Province, using the principles of Sufficiency Economy and the King's Philosophy as the conceptual framework. The study employed a qualitative methodology, using in - depth interviews as the primary data collection tool. Key informants were five community leaders and local residents of the Pga K'nyau group living in the border area of Mueang Mae Hong Son District, Mae Hong Son Province. The participants were selected using the snowball sampling technique.

The research results were found as follows;

1) Indigenous plants used by the Pga K'nyau people for daily consumption were categorized based on traditional and localized knowledge. These plants could be grouped into six categories: roots and tubers, stems, leaves and shoots, flowers, pods and fruits. They included various types such as trees, shrubs, herbs, and vines. Moreover, the plants could be classified by habitat, including farms, rice fields, wetlands, riverbanks, home gardens, fence lines, and forest areas.

2) The benefits of these indigenous plants were divided into two main usages: one for food preparation and the other for traditional medicine. The study found that the conservation practices of the Pga K'nyau are aligned with global indigenous knowledge systems and development concepts based on the King's Philosophy. This included the principles of "understanding," which emphasizes developing a comprehensive understanding of the community's context and compiling local knowledge, especially that derived from royal development projects, to support sustainable plant conservation and promote self - reliant living in accordance with the Sufficiency Economy Philosophy.

Keywords: Plant Conservation, Pga K'nyau People, The King's Philosophy

บทนำ

ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคเหนือที่มีชุมชนชาติพันธุ์หลายกลุ่มอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน จังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ซึ่งมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างแน่นแฟ้น (กรมป่าไม้, 2565) ในด้านการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพของชุมชนบนพื้นที่สูง หน่วยงานภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยเฉพาะพืชผักพื้นบ้านที่มีบทบาทสำคัญทั้งในฐานะอาหาร ยารักษาโรค และทรัพยากรทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับกรอบกิจกรรมของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช (อพ.สธ.) ที่มุ่งเน้นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุ์กรรมพืชอย่างยั่งยืน โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การศึกษาวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ (องค์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช (อพ.สธ.), 2564) อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการพัฒนาและสร้างแหล่งเรียนรู้บนพื้นที่สูงนั้นยังคงพบปัญหาสำคัญ คือ การขาดระบบข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับพันธุ์พืชท้องถิ่นที่เป็นปัจจุบันและครอบคลุม รวมถึงความเสี่ยงจากการสูญหายของภูมิปัญญาชาวบ้านเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ (อภิชาติ ดวงธิดา และคณะ, 2563) ทำให้เกิดความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมมาจัดระบบ และพัฒนาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปกาเกอญอในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น สนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น และส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารและสุขภาพของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อสำรวจและศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปกาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา

การทบทวนวรรณกรรม

อภิชาติ ดวงธิดา และคณะ (2563) ศึกษาในเรื่องของศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ พบว่า บริบทขององค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ ต่อเรื่องศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน เกิดจากการสร้าง ภาวศึเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วนแบบองค์รวม การเพิ่มศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของ องค์กรชุมชนท้องถิ่น การส่งเสริมการมีส่วนร่วมแบบองค์รวมทุกมิติ การจัดการความรู้และศึกษา ข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในส่วนของปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรค คือ ขาดการสนับสนุนในด้านการ จัดการความรู้และการถ่ายทอดความรู้โดยไม่ต้องยึดติดกับตำรา ขาดการสนับสนุนในด้านระบบ ฐานข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี ขาดการสนับสนุนในด้านระบบความสัมพันธ์และความเอื้ออาทร ขาดความซื่อสัตย์สุจริตจริงใจต่อกัน รู้รักสามัคคี และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม และได้แนวทางการพัฒนาเรื่องศาสตร์พระราชากับการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน คือ การปรับปรุงฟื้นฟู สภาพแวดล้อมให้

เหมาะสม การปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง การดำรงอยู่อย่างมีความสุข มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ความพอเพียง การพึ่งตนเอง และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้

จามรี พระสุนิล (2562) ศึกษาเรื่อง ย้อนรอยพระบาทที่ยาตรา เรียนรู้สู่ศาสตร์พระราชา พบว่า ศาสตร์พระราชาหมายถึงหลักคิด พระราชดำริพระราชดำรัสและพระราชกรณียกิจ โดยน้อมนำหลักการต่าง ๆ มาพัฒนาตนเองและปฏิบัติ โดยเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนสมาชิก การพึ่งตนเองและการถ่ายทอดองค์ความรู้ศาสตร์พระราชา สู่ลูกหลานและชุมชน สามารถสรุปได้ว่าการเรียนรู้ สู่ศาสตร์พระราชาของชุมชนพื้นที่ศึกษาประกอบด้วย ด้านการพัฒนาคน ด้านการพัฒนา และบริหาร และด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยเริ่มจากหลักการ เข้าใจ เข้าถึงพัฒนา

สุขสันต์ ทศนละวาด และคณะ (2560) ศึกษาเรื่อง โครงการการเรียนรู้แบบ บูรณาการบนฐานชีวิตชุมชนปาเกอญอบ้านแม่เหว่ย ตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก พบว่า ภูมิปัญญาการพึ่งพาและจัดการตนเองของชุมชนปาเกอญอ บ้านแม่เหว่ยนั้น คนในชุมชนยังมีการรักษา สืบทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี ซึ่งนำไปสู่การจัดการชุมชนด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์กร สหประชาชาติ (UN) ในด้านนิเวศวิทยา สำหรับการสร้างการเรียนรู้แบบบูรณาการบนฐานชีวิตชุมชนปาเกอญอ บ้านแม่เหว่ย ตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก นั้น คนในชุมชน ประกอบไปด้วยปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนชาวบ้าน ครู และนักเรียน ได้มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นได้ข้อสรุป คือ การจัดทำหลักสูตรการบูรณาการจัดการเรียนการสอนบนฐานชีวิตชุมชนปาเกอญอ จำนวน 6 ด้าน ได้แก่ ด้านทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรป่าไม้ เขตรักษาพันธุ์ปลา การจักสาน การทอผ้า และประวัติศาสตร์ชุมชน โดยนำไปบูรณาการเข้ากับหลักสูตรแกนกลาง ประกอบด้วย วิชาสังคม วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาภาษาไทยและการงานอาชีพ จากงานวิจัยของสุขสันต์ ทศนละวาด และคณะ สะท้อนให้เห็นว่าคนในชุมชนปาเกอญอ บ้านแม่เหว่ยต้องการใช้ข้อมูลในด้านต่าง ๆ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการและจัดทำหลักสูตร การเรียนรู้ให้กับเยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้เพื่อให้เยาวชนไม่หลงลืมรากเหง้าความเป็นตัวตนของ กลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง

วัชร ศรีเมืองมูล และคณะ (2560) ศึกษาเรื่อง การใช้วัฒนธรรมกะเหรี่ยงในการต่อรองกับนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ พบว่า ชาวบ้านมีการเคลื่อนไหวเพื่อเป็นการต่อรองกับหน่วยงานรัฐผ่านกลไกการนำวัฒนธรรมของชุมชนมาใช้และการเตรียมประกาศพื้นที่เขต วัฒนธรรมพิเศษตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553 ว่าด้วยแผนนโยบายฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง โดยมีเครื่องมือหลักอยู่ 3 ประการที่นำมาใช้ในการต่อรอง คือ 1) วัฒนธรรมกะเหรี่ยงที่แสดงถึงความเคารพต่อทรัพยากรธรรมชาติ 2) ประโยชน์ของการทำไร่หมุนเวียน และ 3) การดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

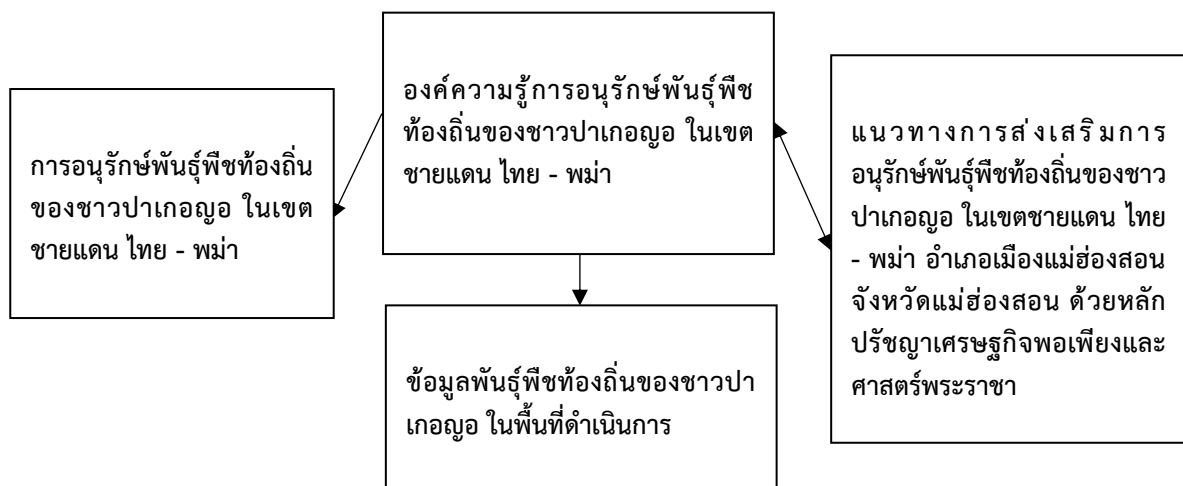
ญาณนันท์ งามศิริ และกาญจนา ธนนพคุณ (2557) ศึกษาเรื่อง ความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านใน อำเภอศรีมามาศ จังหวัดสุโขทัย โดยสำรวจชนิด พืชผักพื้นบ้านในช่วงเดือนกรกฎาคมถึง ธันวาคม ของปี พ.ศ. 2556 โดยทำการเก็บรวบรวมตัวอย่างและสัมภาษณ์การใช้ประโยชน์ของพืชจากผู้บริโภคพืชผักพื้นบ้าน จำนวน 390 คน จากแหล่งที่ชาวบ้านนำพืชผักมาจำหน่ายในตลาดชุมชนของอำเภอ ได้แก่ ตลาดชุมชนวัด วาลุการาม ตำบลโตนด ตลาดชุมชนวัดสามพวง ตำบลสามพวง ตลาดชุมชนวัดดุสิตดาราม ตำบลทุ่งหลวง และตลาดชุมชนวัดนา เจริญศรี ตำบลนาเจริญ พบผักพื้นบ้าน

จำนวน 114 ตัวอย่าง จำแนกได้ 52 วงศ์ 86 สกุล 106 ชนิด และพบว่าส่วนใหญ่เป็นส่วนใบ/ยอด เป็นส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์มากที่สุดรองลงมาคือ ผล/เมล็ด ดอก ลำต้น และราก ตามลำดับ การรับประทานส่วนใหญ่มาปรุงสุก ด้วยการต้ม ผัด นึ่ง ทอด เช่น แคบ้าน ผักบุ้ง ผักหวาน ผักหวานบ้าน กระเพราต้น ตำลึง ฟักทอง ถั่วฝักยาว มะกรูด โสนกินดอก และ พุทธรักษา เป็นต้น ด้วยการต้ม ลวก ย่าง เช่น เพกา รองลงมาคือการรับประทานสด เช่น ผักสาบ สมอไทย และ มะขามป้อม พืชผักพื้นบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์เก็บมาจากบริเวณแหล่งที่อยู่อาศัยมากที่สุด รองลงมา พืชนา/รอบหมู่บ้าน ป่าใกล้เคียง หนอง/ริมคลอง ตามลำดับ การศึกษารังนี้สามารถเป็นข้อมูลพื้นฐานด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เพื่อสนับสนุนการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์พืชผักพื้นบ้านในอำเภอศรีมอห้อยอย่างยั่งยืน

รัฐศาสตร์ สร้อยมาด (2556) ศึกษาเรื่อง การปรับตัวทางวัฒนธรรมการผลิต ด้านการเกษตรของชาวปาเกอญอ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยการวิจัยพบว่า การปรับตัวทางวัฒนธรรมการผลิตด้านการเกษตรของชาวปาเกอญอ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น มีการปรับตัวด้านทุนทางสังคม การปรับตัวด้านคุณค่า การปรับตัวด้านอำนาจ และการปรับตัวด้านการผลิต สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการปรับตัวทาง วัฒนธรรมการผลิตด้านการเกษตรของชาวปาเกอญอ ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น แบ่งออกได้เป็นปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ปัจจัยด้านภูมิโนเวศ ปัจจัยการเข้าสู่ระบบ ทุนนิยมของชุมชน และปัจจัยด้านผู้นำชุมชน ในส่วนปัจจัยภายนอกชุมชน ได้แก่ ปัจจัยด้านอดีตทาง ชาติพันธุ์ และปัจจัยด้านอุทยานแห่งชาติแม่สุรินทร์

กรอบแนวคิดการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) จากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ได้กำหนดคุณสมบัติ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ชาวปาเกอญอ ในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน จากนั้นผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยการขอคำแนะนำ และการเสนอบุคคลอ้างอิงจากผู้ให้สัมภาษณ์

ในการแนะนำ ผู้ให้สัมภาษณ์คนต่อไป เมื่อสิ้นสุดการสัมภาษณ์คนแรกแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ ข้อมูล เพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจเลือกเก็บข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์คนต่อไป โดยได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวนทั้งสิ้น 5 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยเริ่มจากการวางแผนนำข้อมูลทฤษฎีแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาพัฒนาเพื่อสร้างคำถาม นำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย และพัฒนาเป็นแนวคำถามเพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ แบบบันทึกการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) ที่ใช้กระบวนการบันทึกการสังเกตควบคุมไปกับขั้นตอนการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม โดยผู้วิจัยทำการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยในการวิเคราะห์ข้อมูล เชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ ในขั้นตอนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างข้อสรุปด้านการใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ที่ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีประสบการณ์เชิงปรากฏการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดเกี่ยวกับองค์ความรู้ ทักษะ การใช้ชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา

ในส่วนของกระบวนการ งานวิจัยได้ดำเนินการภายใต้พื้นฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การใช้พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักในพื้นที่ โดยเริ่มจากการประสานงานกับผู้ให้ข้อมูล และดำเนินการสัมภาษณ์ จากนั้นนัดหมายเพื่อสนทนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ซึ่งดำเนินการสัมภาษณ์และถอดบทเรียนการดำเนินชีวิต ให้ได้รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา จากนั้นนำข้อมูลมาประมวลแนวคิดที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างข้อสรุปเชื่อมโยงผลการวิจัยตามกรอบวัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยโดยการสำรวจและศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา พบว่า ในอดีตชาวปาเกอญอได้ทำการเกษตรเพียงเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้น ได้แก่ การปลูกข้าวไร่เป็นหลัก และการทำนาขั้นบันไดตามหุบเขาโดยไม่มีการปลูกเพื่อค้าขายแต่อย่างใด แต่ในปัจจุบันชาวปาเกอญอ เริ่มรู้จักการปลูกพืชเพื่อขายกันมากขึ้น เช่น พริกกะเหรี่ยง กระเทียม หอมแดง ข้าวโพด มะเขือเทศ มันฝรั่ง พืชผักและผลไม้ ชาวปาเกอญอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่รู้จักการใช้พื้นที่ทำกินแบบอนุรักษ์โดยวิธีการทำไร่หมุนเวียน กล่าวคือหลังจากการเพาะปลูก มีการพักดินในพื้นที่เพาะปลูกเดิมทิ้งไว้ประมาณ 3 - 5 ปี ก็จะกลับไปทำใหม่วนเวียนกันเช่นนี้ตลอดไปเพื่อป้องกันการสูญเสียของหน้าดินที่จะทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ จึงนับว่าชาวปาเกอญอไม่นิยมย้ายถิ่นฐานด้วยเหตุผลดังกล่าว นอกจากนี้ชาวปาเกอญอมีชำนาญในการหาของป่าขายเป็นรายได้อีกด้วย

ข้อมูลเกี่ยวกับพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอที่ชาวบ้านนำมาบริโภคด้วยวิธีการเฉพาะแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสามารถแยกประเภทของพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ได้ 6 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มรากและหัว ได้แก่ รากกระชาย ข่า บูลาย เป็นต้น

2. กลุ่มลำต้น ได้แก่ เทโสะเหาะเมาะ เทอะเวเมาะ เป็นต้น
3. กลุ่มใบและยอด ได้แก่ พอปว่า โครเหาะ โพวีเหาะ อีเภา เหนาะกอลาซู เป็นต้น
4. กลุ่มดอก ได้แก่ กระเจี๊ยบแดงแห้ง เป็นต้น
5. กลุ่มฝักและผล ได้แก่ เพกา มะเขือ เป็นต้น

หากจำแนกตามลักษณะของพืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนั้น สามารถแยกได้เป็นประเภทไม่ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อยหรือไม้เถา นอกจากนั้น ยังสามารถจำแนกตามแหล่งที่อยู่ คือ พืชตามไร่ สวน ทุ่งนา พืชตามหนองน้ำ ฝักริมน้ำ สวนครัว ริมรั้วและพืชผักในป่า

หากกล่าวถึงประโยชน์ที่ได้จากพืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอน ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากพืชพันธุ์ท้องถิ่นอยู่ 2 แบบ ดังนี้

1. พืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนที่ใช้เพื่อสำหรับประกอบอาหาร โดยชาวบ้านนำมาประกอบอาหารโดยตรง แปรรูปอาหาร หรือใช้เป็นอาหารสัตว์เลี้ยง
2. พืชพันธุ์ท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนที่ใช้เพื่อสำหรับเป็นยารักษาโรค โดยชาวบ้านนำมาเป็นยารักษาโรคโดยตรงหรือใช้ผสมกับพืชอื่น ๆ

จากผลวิจัยสามารถสร้างรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสร้างแนวทางรูปแบบเกษตรภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (Sustainable Indigenous Agroforestry Model) ภายใต้หลักสูตรพระราชชา ในเรื่องการเข้าใจ การเข้าถึง และการพัฒนา ดังนี้

1. เข้าใจ (Understanding) ศึกษาพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยจัดทำฐานข้อมูลพันธุ์พืชพื้นบ้าน 6 กลุ่มและการใช้ประโยชน์อย่างเป็นระบบ และการเรียนรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญา เช่น การทำไร่หมุนเวียน การใช้พืชสมุนไพร การเพาะปลูกเพื่อยังชีพ
2. เข้าถึง (Accessing) การพัฒนาศูนย์เรียนรู้พันธุ์พืชชุมชน สร้างคลังความรู้ท้องถิ่นสำหรับการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่
3. พัฒนา (Developing) การพัฒนาแปลงเกษตรตามแนววนเกษตร (Agroforestry) โดยส่งเสริมการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน เช่น พืชอาหาร สมุนไพร และไม้ใช้สอย พร้อมส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงแบบหมุนเวียนโดยใช้แนวทางปลูก พักดิน เก็บของป่า และฟื้นฟูดิน อย่างหมุนเวียน 3 - 5 ปี

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอนในเขตชายแดนไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าชาวปาเกอญอนมีแนวทางการใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชพื้นบ้านที่สัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมดั้งเดิม โดยใช้พืชเป็นทั้งอาหารและยาสมุนไพร ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ดลนภัส กันทะลี (2558) และสาปินะห์ (2547) ที่พบว่าชาวบ้านมีการบริโภคพืชผักท้องถิ่นทั้งในรูปแบบดิบและสุก เช่น ต้ม ลวก ย่าง หรือรับประทานสด โดยเฉพาะพืชประเภทผล ใบ และยอด เช่น เพกา กระถิน แค ขี้เหล็ก และผักหวาน ซึ่งนำมาเป็นเครื่องเคียง หรือใช้ปรุงอาหารได้หลากหลายเมนู การใช้ประโยชน์พืชพื้นบ้านยังรวมถึงการนำมาใช้เป็นยารักษาโรค เช่น สมุนไพรจากราก ลำต้น หรือใบ โดยชาวปาเกอญอนอาศัยความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเลือกใช้พืชตามลักษณะของอาการเจ็บป่วยที่ไม่รุนแรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของ สนั่น กันเงิน (2550) ที่เน้นบทบาทของวัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิ

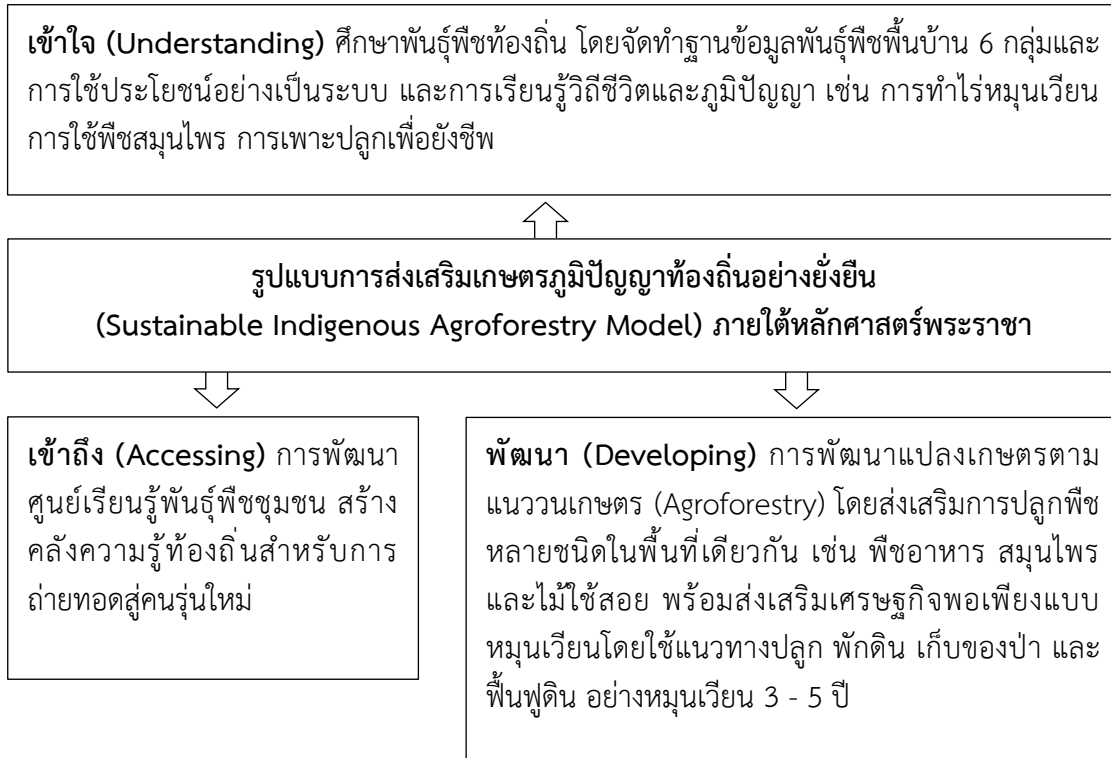
ปัญญาในการใช้พืชผักพื้นบ้านในการรักษาและส่งเสริมสุขภาพ นอกจากนี้ การใช้และอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นยังสัมพันธ์กับหลัก “ศาสตร์พระราชา” ที่มุ่งเน้นการเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ดังที่ อภิชาติ ดวงธิดาร และคณะ (2563) ระบุว่า การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควรดำเนินไปโดยการพึ่งพาตนเอง การจัดการความรู้ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบการบริหารจัดการของชาวปาเกอญอที่เน้นการอนุรักษ์ดินและป่าโดยการทำไร่หมุนเวียนและการปลูกพืชตามฤดูกาล การส่งเสริมให้เกิดความตระหนักในการใช้และอนุรักษ์พืชพื้นบ้าน จึงควรดำเนินการควบคู่กับการส่งเสริมความรู้สู่คนรุ่นใหม่ ดังที่ วิสาखा รามสมภพ (2546) และจามรี พระสุนิต (2562) ได้เสนอแนวทางให้ชุมชนมีการสืบสานองค์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าพืชพื้นบ้าน ทั้งในมิติสุขภาพ เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อีกทั้งยังสอดคล้องในเรื่องของการทำระบบไร่หมุนเวียน ผลงานวิจัยของ วชิระ ศรีเมืองมูล และคณะ (2560) ที่ชี้ให้เห็นว่าชาวกะเหรี่ยงรวมถึงชาวปาเกอญอสามารถใช้วัฒนธรรมชุมชน เช่น การเคารพธรรมชาติ และระบบไร่หมุนเวียน เป็นเครื่องมือในการเจรจาและแสดงให้ถึงการอยู่ร่วมกับป่าอย่างสมดุล ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานของ ญาณนันท์ งามศิริ และกาญจนา ธนพคุณ (2557) ที่ศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านในพื้นที่ภาคเหนือ พบว่าการเก็บพืชจากพื้นที่ป่า ทุ่งนา และบริเวณรอบบ้านเป็นวิถีปฏิบัติหลักที่ชุมชนใช้ในการยังชีพ และการใช้พืชในรูปแบบการปรุงอาหารที่หลากหลายยิ่งสะท้อนถึงความรู้และวัฒนธรรมทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านที่ลึกซึ้ง รัฐศาสตร์ สร้อยมาด (2556) ชี้ให้เห็นว่าชาวปาเกอญอมีการปรับตัวเชิงวัฒนธรรมในการผลิตด้านการเกษตร โดยอาศัยทุนทางสังคมและภูมิโนเวศในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม รวมถึงการเผชิญหน้ากับอิทธิพลภายนอก เช่น การรุกคืบของระบบทุนนิยมและอุทยานแห่งชาติ ซึ่งล้วนแต่มีผลต่อรูปแบบการใช้และอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป การใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในพื้นที่ชายแดนแม่ฮ่องสอนเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ากับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา ดังแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอ ในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา ประกอบไปด้วยรูปแบบการทำการเกษตรเดิมโดยการทำนาเป็นเพื่อใช้ในการบริโภคเป็นหลัก และรูปแบบ การทำการเกษตรใหม่ โดยทำนาและปลูกพืชเพื่อการบริโภคค้าขาย มีกระบวนการอนุรักษ์ ทำไร่หมุนเวียน ปักดินเพื่อป้องกันการสูญเสียคุณภาพของดิน การจำแนกพันธุ์พืชท้องถิ่นพันธุ์พืชท้องถิ่นเป็น 6 กลุ่ม ตาม ส่วนของพืชที่ใช้ ได้แก่ รากและหัว, ลำต้น, ใบและยอด, ดอก, ฝักและผล และแยกได้ตามลักษณะพืช (ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย) และใช้ประโยชน์ในรูปแบบอาหารสด แปรรูป อาหารสัตว์และใช้เป็น สมุนไพรรักษาโรคตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวสร้างรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์ พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดน ไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยสร้างแนวทาง รูปแบบเกษตรภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน (Sustainable Indigenous Agroforestry Model) ภายใต้ หลักศาสตร์พระราชา ในเรื่องการเข้าใจ การเข้าถึง และการพัฒนา

สรุป

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดนไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา พบว่า วิถีเกษตรดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลงสู่การตลาดเดิมที่ชาวปาเกอญอทำเกษตรเพื่อยังชีพ โดยปลูกข้าวไร่และทำนาขั้นบันได ปัจจุบันเริ่มปรับตัวสู่การปลูกพืชเพื่อจำหน่ายมากขึ้น ใช้วิธีทำไร่หมุนเวียน โดยเว้นช่วงการเพาะปลูกในพื้นที่เดิม 3 - 5 ปี เพื่อรักษาคุณภาพดิน เป็นแนวทางที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ และยังมีรายได้เสริมจากการหาของป่ามาขาย การจำแนกพันธุ์พืชท้องถิ่นพันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอจำแนกได้เป็น 6 กลุ่มตามส่วนของพืชที่ใช้ ได้แก่ รากและหัว, ลำต้น, ใบและยอด, ดอก, ฝักและผล และแยกได้ตามลักษณะพืช (ไม้ยืนต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก ไม้เลื้อย) และแหล่งที่อยู่อาศัย เช่น ในป่า สวน ครัว ริมน้ำ เป็นต้น การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่น ใช้เป็นอาหาร ทั้งสด แปรูป และเป็นอาหารสัตว์ใช้เป็นสมุนไพรรักษาโรคตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยจากสำรวจและศึกษารูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดนไทย - พม่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและศาสตร์พระราชา หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องควรนำข้อมูลจากงานวิจัยไปใช้ในการจัดทำแผนส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวปาเกอญอในการถ่ายทอดองค์ความรู้ดั้งเดิม ให้เกิดการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นแก่เยาวชนและประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาและสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในงานวิจัยรูปแบบการส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของชาวปาเกอญอในเขตชายแดนไทย - พม่า อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตามหลักศาสตร์พระราชา สามารถนำไปต่อยอดในเรื่องของการอนุรักษ์พันธุ์พืชท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. (2565). รายงานสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ประเทศไทย ประจำปี 2565. กรุงเทพฯ: กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- จามรี พระสุนิล. (2562). ย้อนรอยพระบาทที่ยาตรา เรียนรู้สู่ศาสตร์พระราชา. วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์, 36(3), 1 - 38.
- ญาณนันท์ งามศิริ และกาญจนา ธนพคุณ. (2557). ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพืชผักพื้นบ้านใน อำเภอศีรีมาศ จังหวัดสุโขทัย, การประชุมวิชาการงานเกษตรนครสวรรค์, 12, 158 - 163.

- ดลนภัส กันธะลี. (2558). ความหลากหลายของพืชอาหารและพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์ของชุมชนบ้านปิตุศิ อำเภอมวก้อย จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- รัฐศาสตร์ สร้อยมาด. (2556). การปรับตัวทางวัฒนธรรมการผลิตด้านการเกษตรของชาวปกาสัย เกษะญอ ตำบลห้วยบุ่ง อำเภอมะนัง จังหวัดแม่ฮ่องสอน. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาคติชนวิทยา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วัชร ศรีเมืองมูล และคณะ. (2564). การใช้วัฒนธรรมกะเหรี่ยงในการต่อรองกับนโยบายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของรัฐ, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, 3(1), 87 - 111.
- วิสาชา รามสมภพ. (2546). ผักพื้นบ้านของดีที่ถูกกลืน. สืบค้นเมื่อ 23 มิถุนายน 2568, จาก <https://www.lib.ru.ac.th/miscell2/?p=2076>.
- สนั่น กันเงิน. (2550). การฟื้นฟูประโยชน์จากพืชผักท้องถิ่นบ้านนอแล ตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สาปินะห์ แมงสาโม่ง. (2547). การใช้พืชผักพื้นบ้านเป็นอาหารและยาของชาวบ้าน อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุขสันต์ ทิศนลภาวะ และคณะ (2560). โครงการการเรียนรู้แบบบูรณาการบนฐานชีวิตชุมชนปกาสัยเกะญอ บ้านแม่เหว่ย ตำบลท่าสองยาง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุน งานวิจัยท้องถิ่น (สกว.).
- องค์การอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช (อพ.สธ.). (2564). รายงานประจำปีโครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.). กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ.
- อภิชาติ ดวงอิสาร, ธวัฒน์ เขตจัตุรัส และดิเรก ถึงฝั่ง. (2563). ศาสตร์พระราชากับการสร้างคามเข้มแข็งให้กับชุมชน: กรณีศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, 12(2), 165 - 179.

การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด:
กรณีศึกษา วัดคુંตะเภา จังหวัดอุดรธานี
ENHANCING MANAGEMENT EFFICIENCY OF PROVINCIAL MEDITATION
CENTERS: A CASE STUDY OF WAT KHUNG TAPHAO,
UTTARADIT PROVINCE

พระราชวชิรากร (นิพนธ์ ปณฺญาสาโร (ฮวดเกิด))^{1,*}, พระมหามงคล กตปุณฺโณ
(วรรณศรี)² และ พระครูธรรมธร เทวปรภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย)³
Phra Ratchawachirakon (Nipon Punyasaro (Huadkoet))^{1,*}, Phramaha Mongkhon Katapunno
(Wannasri)² and Phrakhruthammathorn Tevaprapas Vajirañanamedhi (Makklay)³

(Received: June 26, 2025; Revised: July 22, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดฯ 2) วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดฯ และ 3) นำเสนอแนวทางการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคુંตะเภา จังหวัดอุดรธานี ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามสัดส่วนโครงสร้างการบริหารงาน และสัดส่วนเครือข่าย ได้แก่ เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ เครือข่ายวัดคુંตะเภา และผู้เข้าปฏิบัติธรรม จาก 3 ชุมชน ได้แก่ บ้านคુંตะเภา บ้านป่าชน และบ้านปากกล้วย รวม 24 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

- 1) สภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดฯ สอดคล้องกับการบริหารจัดการองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ประกอบด้วย ภาวะผู้นำ โครงสร้างองค์กรและการจัดการ ทรัพยากร กระบวนการปฏิบัติ ความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย ค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กร
- 2) ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมฯ ได้แก่ ภาวะผู้นำ ทรัพยากรบุคคล และความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย ซึ่งมีอิทธิพลในระดับมาก โดยเฉพาะภาวะผู้นำที่

¹ เจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี และเจ้าอาวาสวัดท่าไม้เหนือ อำเภอพิชัย จังหวัดอุดรธานี

¹ Ecclesiastical Provincial Governor of Uttaradit and Abbot of Wat Tha Mai Nuea, Phichai District, Uttaradit Province

² รองเจ้าคณะจังหวัดอุดรธานี และเจ้าอาวาสวัดธรรมาธิปไตย อำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี

² Deputy Ecclesiastical Provincial Governor of Uttaradit and Abbot of Wat Thammathippatai, Mueang Uttaradit District, Uttaradit Province

³ พระปริยัตินเทศก์จังหวัดอุดรธานี และอาจารย์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ Provincial Dhamma Studies Supervisor of Uttaradit and Lecturer in the Bachelor of Public Administration Program, Buddhachinaraj Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

* Corresponding author. E-mail: tevaprapas.mak@mcu.ac.th

มีวิสัยทัศน์และทักษะการบริหารที่เหมาะสม ขณะที่ปัจจัยด้านโครงสร้างองค์กร กระบวนการปฏิบัติ และ
ค่านิยมวัฒนธรรมองค์กรมีผลในระดับรอง

3) แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดฯ ประกอบด้วย
การนำหลักสัปปุริสธรรม 7 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการฯ ประกอบด้วย ฉัหมัญญตา
(รู้จักเหตุ) อตถัญญตา (รู้จักผล) อัตตัญญตา (รู้จักตนเอง) มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ) กาลัญญตา (รู้จักกาล)
ปริสสัญญตา (รู้จักชุมชน) และปุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล) เป็นแนวทางสำคัญในการวิเคราะห์เพิ่ม
ประสิทธิภาพการบริหารจัดการ เพื่อให้สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เกิดสัปปายะ 7 ที่เอื้อต่อการ
ปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ได้ต่อไป

คำสำคัญ: ประสิทธิภาพ, การบริหารจัดการ, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด, วัดคิ่งตะเกา

Abstract

This research aimed to study 1) investigate the current management status of provincial meditation centers, 2) analyze factors influencing their management efficiency, and 3) propose guidelines for enhancing management efficiency. The research focused on Wat Khung Taphao, Uttaradit's third Provincial Meditation Center. Data was collected through participant observation and in - depth interviews. Key informants, selected based on the administrative structure and network proportions, included the Abbot, meditation masters, Wat Khung Taphao network members, and practitioners from three communities (Ban Khung Taphao, Ban Pa Khanun, and Ban Pa Kluai), totaling 24 individuals.

The research results were found as follows;

1) The current management of the provincial meditation center aligned with non - profit organizational management principles, encompassing leadership, organizational structure and management, resources, operational processes, community and network relations, and organizational values and culture.

2) The key factors significantly impacting management efficiency were leadership, human resources, and community and network relations, with leadership demonstrating a particularly strong influence through appropriate vision and management skills. Factors such as organizational structure, operational processes, and organizational values and culture played a secondary role.

3) Guidelines for enhancing management efficiency involved applying the seven principles of Sappurisadham (virtuous qualities): Dhamannuta (knowing the cause), Atthannuta (knowing the result), Attannuta (knowing oneself), Mattannuta (knowing moderation), Kalannuta (knowing the proper time), Parisannuta (knowing the assembly), and Pukkalannuta (knowing individuals). These principles were crucial for analyzing and improving management to foster the seven factors of Sappaya (conducive conditions),

thereby supporting the practice of mindfulness (Satipatthana 4) at the provincial meditation center.

Keywords: Efficiency, Management, Provincial Meditation Center, Wat Khung Taphao

บทนำ

ความสนใจในการปฏิบัติภาวนาเพื่อการพัฒนาจิตใจเป็นปรากฏการณ์ระดับโลกที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบันที่เผชิญกับความท้าทายด้านจิตใจและสังคม การปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงความสงบภายในและปัญญาจึงได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในหลากหลายวัฒนธรรมและศาสนาทั่วโลก ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในการแสวงหาความหมายและสันติสุขในชีวิต ภายใต้กระแสความสนใจนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546) กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เน้นการปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระไตรปิฎก ได้รับการยอมรับว่าเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาจิตวิญญาณและปัญญา โดย Daniel Goleman (2008) ระบุว่า กระแสความสนใจนี้ ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ของการปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาต่อสุขภาพจิตและกาย รวมถึงการเสริมสร้างความเข้าใจในชีวิตและธรรมชาติ

ในบริบทของประเทศไทย พระพุทธศาสนา เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมและสังคมที่สำคัญยิ่ง โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่และปฏิบัติธรรมมาอย่างยาวนาน มหาเถรสมาคม ในฐานะองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบและเข้าถึงได้ง่ายสำหรับประชาชน มหาเถรสมาคม จึงได้มีนโยบายให้มีการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ขึ้นในแต่ละจังหวัดทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 โดยมีวัตถุประสงค์ตามเอกสารของสำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม (2543) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการอบรมสั่งสอนและจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐานสี่ แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และพุทธศาสนิกชนทั่วไป การดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมเหล่านี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการธำรงรักษาและเผยแผ่หลักพุทธธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่สังคมไทย

อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดให้มีประสิทธิภาพนั้นเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การขาดแคลนทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน การจัดสรรงบประมาณที่จำกัด รวมถึงความซับซ้อนในการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและชุมชนท้องถิ่น ในกรณีที่ทำหน้าที่ในฐานะองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร ตามแนวคิดของ Michael J. Worth (2020) การทำความเข้าใจถึงการดำเนินงานภายใต้ข้อจำกัดของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนให้สำนักปฏิบัติธรรมสามารถดำเนินงานได้อย่างราบรื่น มีเสถียรภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้

จากความสำคัญดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษา การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยพิจารณาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมเข้ามาบูรณาการ เช่น หลักสัปปายะ 7 และหลักสัปปริสธรรม 7 โดยมี วัดคฤหะเกา จังหวัดอุดรธานี ซึ่งได้มีบทบาทต่อสังคมในฐานะองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรมาอย่างยาวนาน และได้รับการยกย่องให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอุดรธานี แห่งที่ 3 เป็นกรณีศึกษา เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการในปัจจุบัน เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพ และนำเสนอแนวทางการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่เหมาะสม โดยมุ่งการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551) ระบุว่าเป็นแนวทางสำคัญ

ในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งสปปายะ 7 อันจะเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 และเป็นต้นแบบในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมแห่งอื่น ๆ ต่อไปได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคฤงคะนา จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคฤงคะนา จังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อเสนอแนวทางการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคฤงคะนา จังหวัดอุดรธานี

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง การยกระดับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคฤงคะนา จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนวรรณกรรมเพื่อสนับสนุนงานวิจัย ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับ รูปแบบการบริหารจัดการ

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการถือเป็นกรอบสำคัญที่ใช้ในการจัดระเบียบและดำเนินงานขององค์กร เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบการบริหารจัดการได้รับการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องตามบริบทของสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป โดยทั่วไป องค์ประกอบหลักของการบริหารจัดการจะประกอบด้วย การวางแผน (Planning) ซึ่งเป็นกระบวนการกำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และแนวทางการดำเนินงานในอนาคตอย่างเป็นระบบ การจัดองค์กร (Organizing) ที่มุ่งเน้นการจัดสรรทรัพยากร กำหนดโครงสร้างองค์กร และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างเหมาะสม การนำ (Leading) ซึ่งครอบคลุมถึงการจูงใจ ชี้นำ และสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร และการควบคุม (Controlling) ที่เกี่ยวข้องกับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และปรับปรุงกระบวนการทำงานให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ โดยแต่ละองค์ประกอบดังกล่าวล้วนมีความสำคัญและสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยการวางแผนที่ดีจะช่วยให้การดำเนินงานมีทิศทางที่ชัดเจน การจัดองค์กรที่เหมาะสมจะเอื้อให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การนำที่มีประสิทธิภาพจะช่วยกระตุ้นให้บุคลากรเกิดความมุ่งมั่น และการควบคุมที่เข้มแข็งจะช่วยให้สามารถบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ได้อย่างแท้จริง ดังนั้น การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการบูรณาการองค์ประกอบทั้งสี่เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันและความยั่งยืนขององค์กรในระยะยาว (สุรศักดิ์ ศรีสุข, 2563) ในบริบทขององค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร เช่น สำนักปฏิบัติธรรม รูปแบบการบริหารจัดการมีความแตกต่างจากองค์กรธุรกิจอย่างชัดเจน โดยจะเน้นที่การบรรลุพันธกิจทางสังคมหรือศาสนาเป็นหลัก มากกว่าการสร้างผลกำไร การบริหารจัดการในองค์กรประเภทนี้ต้องคำนึงถึงการระดมทุนที่ไม่ใช่เชิงพาณิชย์ การบริหารจัดการอาสาสมัคร ความสัมพันธ์กับชุมชน และการรักษาความศรัทธาของผู้เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ การนำหลักธรรมมาภิบาล เช่น ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม และความคุ้มค่า มาใช้ในการบริหารจัดการ ยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างประสิทธิภาพและความยั่งยืนขององค์กรทางศาสนา โดยเฉพาะในสำนัก

ปฏิบัติธรรมซึ่งต้องอาศัยการวางแผน การจัดองค์กร การอำนวยการ และการควบคุมที่สอดคล้องกับบริบท และพันธกิจขององค์กร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางสังคมหรือศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระอาทิตย์ สีลเตโช และคณะ, 2564)

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการ คือกรอบการดำเนินงานที่ช่วยให้องค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยผ่านกระบวนการหลักสี่ประการ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์กร การนำ และการควบคุม ซึ่งทุกองค์ประกอบมีความเชื่อมโยงกัน การบริหารจัดการที่ดีต้องบูรณาการทั้งสี่ส่วนเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความยั่งยืนขององค์กร โดยเฉพาะองค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่เน้นการบรรลุพันธกิจทางสังคมหรือศาสนา และต้องนำหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้เพื่อความโปร่งใสและยั่งยืน

2. แนวคิดเกี่ยวกับ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการเผยแผ่พระธรรมคำสอนและจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนในระดับภูมิภาค การก่อตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐานสี่ของพุทธศาสนิกชนในแต่ละจังหวัด บทบาทหลักของสำนักปฏิบัติธรรมมีทั้งการจัดอบรมวิปัสสนากรรมฐาน การบรรยายธรรม การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในแต่ละแห่งนั้นถือว่ามีความหลากหลายเฉพาะตัว เนื่องจากต้องผสมผสานหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ากับพระธรรมวินัย กฎและระเบียบของคณะสงฆ์ไทย ตลอดจนจนชนบทธรรมนิยมประเพณีไทยทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้สำนักปฏิบัติธรรมเป็นสถานที่ที่มีสัปปายะ 7 เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมสำหรับผู้สนใจ ผู้บริหารสำนักปฏิบัติธรรม จึงต้องมีทั้งความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัยทั้งปริยัติและปฏิบัติ รวมถึงทักษะด้านการบริหารจัดการเพื่อให้สามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมยังต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากภาคส่วนต่าง ๆ เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนผู้มีจิตศรัทธา ทำให้การสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญ การทำความเข้าใจโครงสร้าง บทบาท และความท้าทายเฉพาะของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการวิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการของวัดคฤหัสถ์ (พระประคุณวชิราภรณ์ และคณะ, 2567)

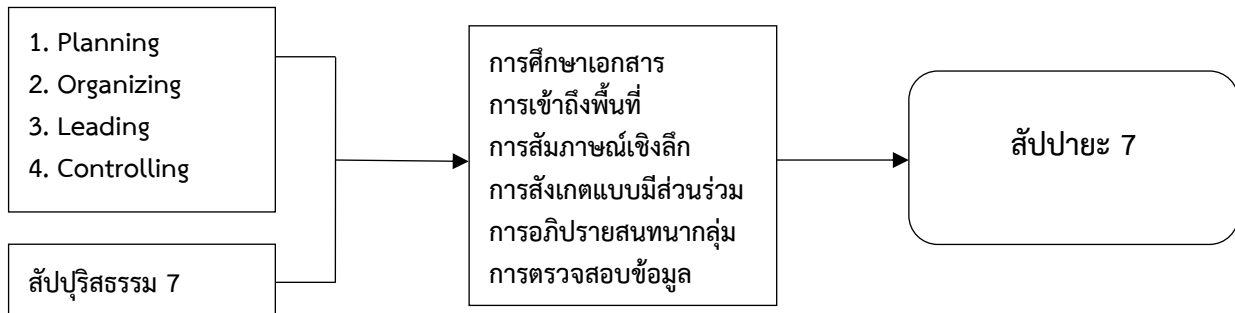
สรุปได้ว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคือ ศูนย์กลางการปฏิบัติธรรม ที่มุ่งเผยแผ่และจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัด การบริหารจัดการสำนักฯ มีความท้าทายเนื่องจากต้องผสมผสานหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ากับพระธรรมวินัยและประเพณี เพื่อให้สถานที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ผู้บริหารจึงต้องมีความรู้ทั้งทางธรรมและทักษะการบริหารจัดการ รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อขับเคลื่อนสำนักฯ ให้บรรลุเป้าหมาย

การทบทวนวรรณกรรมชี้ให้เห็นว่าผู้วิจัยนำแนวคิดการบริหารจัดการที่ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organizing) การนำ (Leading) และการควบคุม (Controlling) มาประยุกต์ใช้ในการยกระดับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยผู้วิจัยนำหลักธรรมาภิบาลเข้ามาพิจารณา เน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม เพื่อให้สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมีองค์ประกอบของสัปปายะ 7 และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study Research) ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยตามปัจจัยประสิทธิภาพการบริหารจัดการ 4 องค์ประกอบ ร่วมกับสัปปุริสธรรม 7 เพื่อให้เกิดการยกระดับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดตามแนวคิดสัปปายะ 7 เป็นเป้าหมาย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ การวิจัยเชิงกรณีศึกษา (Case Study Research) เป็นรูปแบบหลักในการดำเนินงาน เนื่องจากเป็นวิธีที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมจริงอย่างละเอียด โดยมี สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอุดรดิตถ์ แห่งที่ 3 วัดคิ่งตะเกา จังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นกรณีศึกษาเฉพาะเจาะจง เพื่อช่วยให้สามารถทำความเข้าใจสภาพการบริหารจัดการ ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพ และแนวทางการพัฒนาในบริบทเฉพาะของวัด ได้อย่างครอบคลุม

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและหลากหลายมิติ ในบริบทการบริหารจัดการและการดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอุดรดิตถ์ แห่งที่ 3 วัดคิ่งตะเกา จังหวัดอุดรดิตถ์ เลือกสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจงตามความสำคัญของการศึกษาวิจัย มีเกณฑ์ในการคัดเลือกจำนวน ตามสัดส่วนโครงสร้างการบริหารงานและสัดส่วนเครือข่ายในชุมชนวัดคิ่งตะเกา แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม จากตัวแทน 3 ชุมชน ใน 1 ตำบล รวมจำนวนทั้งสิ้น 24 รูป/คน ได้แก่ พระสังฆาธิการวัดคิ่งตะเกา ผู้บริหารสำนักปฏิบัติธรรม ในฐานะผู้รับผิดชอบสูงสุดในการกำหนดนโยบายและทิศทางการบริหาร จำนวน 3 รูป พระวิปัสสนาจารย์วัดคิ่งตะเกา ที่ผ่านหลักสูตรการอบรมของคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในฐานะผู้มีบทบาทโดยตรงในการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมและดูแลผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน 4 รูป คณะกรรมการวัด ในฐานะผู้ปฏิบัติงานจริงในด้านธุรการ การเงิน และการจัดการทรัพยากร จำนวน 5 คน เครือข่ายวัดคิ่งตะเกา สถานศึกษา และผู้นำชุมชน ในฐานะบุคคลหรือกลุ่มองค์กรที่ให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมกับการดำเนินงานของวัด จำนวน 6 คน อุบาสก - อุบาสิกา (ผู้ปฏิบัติธรรม) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมเป็นประจำจากชุมชนหลัก 3 แห่ง ได้แก่ บ้านคิ่งตะเกา บ้านป่าขนุน และบ้านปากกล้วย เพื่อสะท้อนมุมมองใน

ฐานะผู้รับบริการ จำนวน 6 คน จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กำหนดจากการเข้าสู่ จุดอิ่มตัวของข้อมูล (Data Saturation) ซึ่งหมายถึงการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมแล้วไม่พบข้อมูลใหม่ ๆ หรือแนวคิดเพิ่มเติมที่สำคัญ โดยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 24 รูป/คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและหลากหลายเพียงพอต่อการวิเคราะห์เชิงลึกต่อไป

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (In - depth Interview Protocol/Guide) เป็นชุดคำถามปลายเปิดที่ถูกรวบรวมมาอย่างยืดหยุ่น เพื่อกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็น ประสพการณ์ และมุมมองได้อย่างอิสระและละเอียดรอบด้าน ครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับสภาพการบริหารจัดการ ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพ (ทั้งปัจจัยหลักและปัจจัยรอง) และแนวทางการยกระดับประสิทธิภาพ รวมถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการ

3.2 แบบบันทึกภาคสนาม (Field Notes) ใช้สำหรับจดบันทึกข้อมูลจากการสังเกตการณ์ กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการ และความคิดเห็น รวมถึงข้อสังเกตเบื้องต้นของผู้วิจัยขณะอยู่ในพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะช่วยเสริมข้อมูลจากการสัมภาษณ์

3.3 แบบบันทึกการสังเกต (Observation Checklist/Rubric) พัฒนาขึ้นเพื่อช่วยให้การสังเกตมีกรอบที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น โดยครอบคลุมพฤติกรรม โครงสร้าง การจัดการพื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการ

3.4 เครื่องบันทึกเสียง (Audio Recorder) ใช้สำหรับบันทึกการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล เพื่อความถูกต้องแม่นยำในการถอดเทปและวิเคราะห์ข้อมูล

โดยผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) และการสะท้อนข้อมูลกลับไปยังผู้ให้ข้อมูล (Respondent Validation) เพื่อความถูกต้องและน่าเชื่อถือของข้อมูลการวิจัยในทุกขั้นตอน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีขั้นตอนดังนี้

4.1 ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและข้อมูลทุติยภูมิ เริ่มต้นด้วยการรวบรวมและวิเคราะห์เอกสารต่าง ๆ ของวัด และสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดของมหาเถรสมาคม เช่น ระเบียบข้อบังคับ โครงสร้างการบริหาร แผนการดำเนินงาน รายงานกิจกรรม ประวัติวัด และเอกสารประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับบริบทและการดำเนินงานของพื้นที่

4.2 ขั้นตอนที่ 2 การเข้าถึงพื้นที่และสร้างความสัมพันธ์ ผู้วิจัยประสานงานกับสำนักปฏิบัติธรรมฯ เพื่อแนะนำตัวและอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัย สร้างความไว้วางใจและความเข้าใจอันดีกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

4.3 ขั้นตอนที่ 3 การสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญครั้งละบุคคล โดยใช้แนวคำถามที่เตรียมไว้ และยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ละเอียดและครอบคลุมทุกมิติ พร้อมทั้งบันทึกเสียงและจดบันทึกประเด็นสำคัญ

4.4 ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยใช้เวลาอยู่ในพื้นที่ศึกษาเพื่อสังเกตการณ์ กิจกรรมประจำวัน การประชุม การจัดระเบียบ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกระบวนการบริหารจัดการต่าง ๆ ของสำนักปฏิบัติธรรม โดยจดบันทึกภาคสนามอย่างละเอียดในระหว่างและหลังการสังเกต

4.5 ขั้นตอนที่ 5 การอภิปรายสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ปฏิบัติธรรม หรือคณะกรรมการบางส่วน เพื่อแลกเปลี่ยนมุมมองและประสบการณ์ร่วมกันในประเด็นที่น่าสนใจ

4.6 ขั้นตอนที่ 6 การตรวจสอบข้อมูล (Data Triangulation) ตลอดกระบวนการ ผู้วิจัยจะเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน ทั้งเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และการอภิปรายสนทนากลุ่ม เพื่อยืนยันความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Credibility) ก่อนนำไปวิเคราะห์ต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

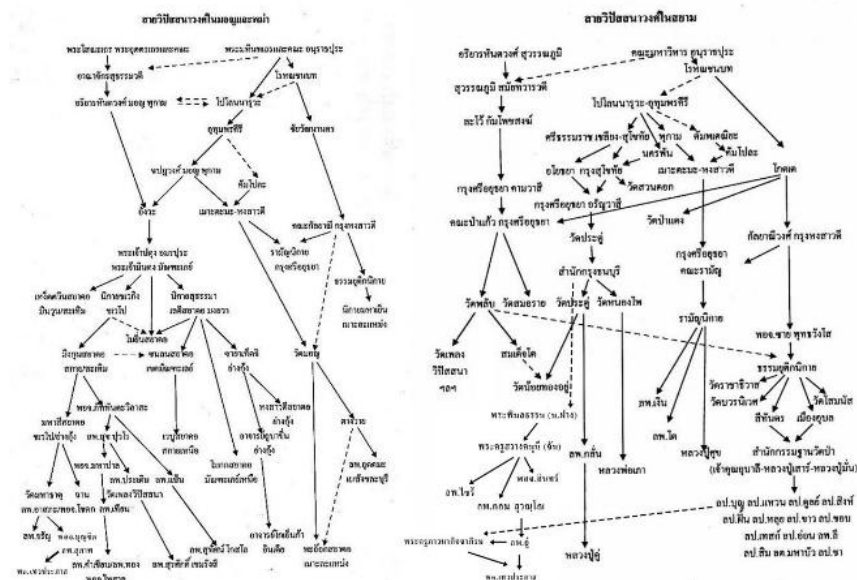
การวิเคราะห์ข้อมูลสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนี้จะใช้เทคนิค การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (Qualitative Content Analysis) โดยเริ่มต้นจากการ ถอดเทป ข้อมูลจากการสัมภาษณ์และจัดระเบียบ ข้อมูลทั้งหมด จากนั้นผู้วิจัยจะทำการ อ่านและทำความเข้าใจกับข้อมูล อย่างละเอียดเพื่อทำความเข้าใจ ภาพรวม ตามด้วยการ ลงรหัสข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยกำหนดยุทธวิธีแบบเปิด (Open Coding) การจัดกลุ่มรหัสเพื่อสร้างหมวดหมู่หรือประเด็นหลัก (Axial Coding) และการคัดเลือกประเด็นสำคัญที่เป็นแก่นของเรื่อง (Selective Coding) เพื่อสร้างเป็นกรอบแนวคิดหรือข้อค้นพบหลัก สุดท้ายคือการ ตีความและสังเคราะห์ ผลการวิเคราะห์ในรูปแบบเรื่องเล่าที่อธิบายความหมายของแต่ละประเด็น พร้อมยกตัวอย่าง คำพูดจากผู้ให้ข้อมูล และเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ลึกซึ้งและครบถ้วน ตลอดกระบวนการจะมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลผ่านการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ปฏิบัติธรรม หลักฐานเอกสาร และวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย ทั้งการสัมภาษณ์ สังเกต เพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูล ตลอดถึงการตรวจสอบโดยสมาชิก (Member Checking) นำเสนอข้อค้นพบหรือการตีความเบื้องต้นบางส่วนให้แก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางท่าน เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยวิเคราะห์นั้น ถูกต้องและสะท้อนมุมมองของผู้ให้ข้อมูลสำคัญนั้น ๆ หรือไม่ เพื่อยืนยันความถูกต้องและคุณภาพของผลการวิจัย โดยใช้วิธีการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic Analysis) และวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วเขียนบรรยายเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัย พบว่า ประวัติความเป็นมาของสำนักฯ เริ่มจากพระครูภาวนา กิจจาภิรม (สมชาย จิรบุญโณ) เจ้าอาวาสวัดคู้ตตะเกา เป็นพระมหาเถระที่มุ่งเน้นการเจริญจิตภาวนามา ตั้งแต่ครั้งพินนวกภูมิ เคยเดินธุดงค์และจำพรรษาปฏิบัติธรรมกับครูบาอาจารย์สายกรรมฐานหลายรูปในช่วง พ.ศ. 2535 - 2538 และเมื่อท่านดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสวัดคู้ตตะเกา ก็ได้ส่งเสริมการปฏิบัติธรรมมา โดยต่อเนื่อง ต่อมาสิทธิบริหารของท่าน ซึ่งได้ดำรงตำแหน่งรองเจ้าอาวาสวัดคู้ตตะเการูปต่อมา ได้ริเริ่ม ประมวลเอกสารขอตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดตั้งแต่ปี 2553 แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นและความทุ่มเทอย่างยาวนานในการพัฒนาสถานที่และระบบรองรับการปฏิบัติธรรม จากนโยบายขยายพื้นที่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2557 จากเดิมมีพื้นที่ตั้งวัด 14 ไร่ จนมีพื้นที่ตั้งวัดรวม 34 ไร่ ในปัจจุบัน รวมถึงเคยได้รับ

คำแนะนำจากเจ้าคณะภาค 5 ในปี พ.ศ. 2554 เกี่ยวกับความละเอียดของเอกสารขอจัดตั้งที่ระบุดังที่รพียการอาคารสถานที่ เช่น ห้องน้ำ ที่พัก ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการเป็นสถานที่รองรับการปฏิบัติธรรมของประชาชน โดยสำนักฯ แห่งนี้ มีกระบวนการ (Operational Processes) ที่ครอบคลุมตั้งแต่การวางแผนกิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำปี การจัดตารางการอบรม การเตรียมความพร้อมของสถานที่และบุคลากร การบริหารจัดการกิจวัตรประจำวันของผู้ปฏิบัติธรรม ไปจนถึงการดูแลสุขภาพของผู้เข้าร่วมกิจกรรม และสำนักฯ มีความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่ายทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งสนับสนุนด้านทรัพยากร การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่สำคัญในการจัดกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ และสุดท้ายคือสำนักฯ มีค่านิยมและวัฒนธรรมองค์กรที่ยึดมั่นในหลักพระธรรมวินัยและประเพณีปฏิบัติอันดีงามของพระพุทธศาสนาเถรวาท สภาพการดำเนินงานในองค์กรประกอบเหล่านี้เป็นไปตามบริบทและข้อจำกัดของสำนักปฏิบัติธรรมในพื้นที่ชุมชน ซึ่งสะท้อนถึงความสามารถในการปรับตัวและศักยภาพในการบริหารจัดการภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ และมีความพยายามอย่างต่อเนื่องในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์ พ.ศ. 2567 (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2567) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร นิยามในระเบียบฯ ข้อ 4 “การปฏิบัติธรรม” และการรักษามาตรฐานของพระวิปัสสนาจารย์ผู้สอน นิยามในระเบียบฯ ข้อ 4 “พระวิปัสสนาจารย์” (มติมหาเถรสมาคม, 2567) ซึ่งสามารถยืนยันได้จากข้อมูลในแบบรายงานผลฯ ประจำปีของวัดคฤงคะเกา ย้อนหลังในระยะเวลา 5 ปี พ.ศ. 2562 - 2567 ข้อ 1, 2 และ 3 ที่ระบุดังความพร้อมด้านอาคารสถานที่ พระวิปัสสนาจารย์ และหลักสูตรการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง

แผนภาพที่ 2 ตัวอย่างการจัดทำสายวิปัสสนาวัดคฤงคะเกาของพระวิปัสสนาจารย์วัดคฤงคะเกา เพื่อใช้ในการบริหารจัดการด้านการสอนวิปัสสนากรรมฐานให้ตรงตามอริยาถัยของผู้เข้าปฏิบัติธรรมในวัดคฤงคะเกา

การบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้ จึงมีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรอย่างชัดเจน และมีพลวัตที่เกิดจากการปรับตัวและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

โดยมิได้มุ่งเน้นผลกำไรทางการเงิน หากแต่มุ่งเน้นการบรรลุวัตถุประสงค์ด้านศาสนกิจ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการส่งเสริมสาธารณะประโยชน์เป็นสำคัญ องค์ประกอบสำคัญที่พบในการดำเนินงาน ได้แก่ “ภาวะผู้นำ” ของเจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นแกนนำในการกำหนดทิศทาง วางแผน และขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นผู้ริเริ่มและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรม ปฏิบัติธรรม “โครงสร้างองค์กรและการจัดการ” ที่แม้จะมีความยืดหยุ่นสูงและไม่ได้เป็นทางการเทียบเท่าองค์กรภาครัฐ แต่ก็มีกรอบหน้าที่และความรับผิดชอบที่ชัดเจนระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสที่ช่วยงานในส่วนต่าง ๆ รวมถึง “ทรัพยากร” ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินงาน ครอบคลุมทั้งด้านบุคคลงบประมาณ และสถานที่ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยพบว่าวัดคฤหะเกษมีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ ด้วยขนาดพื้นที่โฉนดของวัดรวม 34 ไร่ ในพื้นที่แปลงเดียวกัน นับว่ามีพื้นที่มากที่สุดในอำเภอเมืองอุดรดิตถ์ มีห้องพักรองรับผู้ปฏิบัติธรรม 10 ห้องพร้อมห้องน้ำในตัว และห้องพักรวมอีก 1 ห้อง นอกจากนี้ยังมีอาคารปฏิบัติธรรมขนาดใหญ่ 2 หลัง (60 x 40 เมตร จำนวน 2 ชั้น 1 หลัง และ 20 x 40 เมตร จำนวน 1 หลัง) พร้อมห้องน้ำสาธารณะถึง 20 ห้อง ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์ พ.ศ. 2567 ข้อ 17 (2) ที่กำหนดให้มี “ความพร้อมด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม” เป็นพื้นฐานสำคัญ (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2567) นอกจากนี้ยังมีป้ายชื่อสำนักปฏิบัติธรรม 2 ป้าย และที่จอดรถรองรับได้มากกว่า 100 คัน สะท้อนถึงการบริหารจัดการที่อำนวยความสะดวกและเข้าถึงง่าย

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพในระดับมาก ได้แก่ ภาวะผู้นำ ทรัพยากรบุคคล และความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย ประกอบด้วย ด้าน “ภาวะผู้นำ” พระครูภาวนาภิธาน วิ. เจ้าอาวาสวัดคฤหะเกษ เป็นพระมหาเถระที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรมวัดคฤหะเกษมาโดยตลอด มีการส่งเสริมการบรรพชาสามเณรฤดูร้อน การศึกษาพระปริยัติธรรม (ทั้งแผนกนักธรรมและบาลี) และการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ของบุคลากรวัดคฤหะเกษอย่างต่อเนื่อง แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์และความมุ่งมั่นในการสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม รวมถึงการที่รองเจ้าอาวาสวัดคฤหะเกษ ริเริ่มประมวลเอกสารขอตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 และความพยายามในการปรับปรุงเอกสารตามคำแนะนำของ พระสังฆาธิการระดับสูงตามลำดับ จนได้รับการจัดตั้งสำเร็จในปี พ.ศ. 2559 โดยเมตตาของพระราชวชิรากร (นิพนธ์ ปญญาสาโร) เจ้าคณะจังหวัดอุดรดิตถ์ เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ถึงภาวะผู้นำที่มีความมุ่งมั่น อดทน และสามารถปรับตัวได้ ซึ่งส่งผลให้สำนักฯ มีรากฐานที่มั่นคงและเป็นที่ยอมรับ ในด้าน “ทรัพยากรบุคคล” การที่วัดคฤหะเกษมีพระจำพรรษาไม่ต่ำกว่า 20 รูปเป็นประจำทุกปี แสดงถึงความเข้มแข็งของคณะสงฆ์วัดคฤหะเกษ ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของสำนักปฏิบัติธรรม จากผลสถิติพระวัดคฤหะเกษที่เป็นเปรียญธรรม 2 รูป จบการศึกษาระดับปริญญาเอก 1 รูป ปริญญาโท 7 รูป และปริญญาตรี 15 รูป ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับการพัฒนาความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นไปตาม ระเบียบมหาเถรสมาคมฯ พ.ศ. 2567 ข้อ 4 (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2567) ที่ให้ความหมายของพระวิปัสสนาจารย์ ครอบคลุมถึงพระภิกษุที่ผ่านการอบรมและมีความรู้ความสามารถในการสอนปฏิบัติธรรม การส่งเสริมให้พระวัดคฤหะเกษทำการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษารวมกว่า 3 ตำบล 6 โรงเรียน และมีนักเรียนเครือข่ายสอบธรรมศึกษาได้ปีละไม่ต่ำกว่า 200 คน แสดงให้เห็นถึงบทบาทของวัดคฤหะเกษในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่เยาวชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมตามระเบียบฯ ข้อ 10

(2) ที่ส่งเสริมให้สำนักปฏิบัติธรรมดำเนินการให้สอดคล้องกับแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2567) การที่วัดคู้งตะเภาเป็นสำนักศาสนศึกษาประจำตำบลคู้งตะเภา มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563 ยิ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของวัดในการเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ และจากนโยบายของรองเจ้าอาวาสวัดคู้งตะเภา ยังได้ส่งเสริมให้พระวัดคู้งตะเภา เข้ารับการอบรมและผ่านการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศถึง 4 รูป และส่งไปปฏิบัติศาสนกิจสอน ธรรมฐานในยุโรปและอเมริกาเป็นประจำทุก ๆ ปี ปัจจุบันพระสงฆ์วัดคู้งตะเภา ยังได้รับแต่งตั้งเป็นพระ วิปัสสนาจารย์สายต่างประเทศ (ประเทศอังกฤษ) จำนวน 1 รูป ซึ่งไม่เพียงแต่สอดคล้องกับ ระเบียบฯ ข้อ 10 (5) และข้อ 15 (7) ในการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2567) แต่ยัง ขยายขอบเขตการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักฯ สู่ระดับสากลอย่างมีประสิทธิภาพ ในด้าน “ความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย” วัดคู้งตะเภาเป็นที่ตั้งของศูนย์ประสานงานหัวหน้าแม่ชีประจำ จังหวัดอุดรธานีในปี 2568 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายแม่ชี ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลสำคัญในการ ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม รวมถึงการที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมช่วยงานต่อเนื่องในฐานะชุมชนคุณธรรมต้นแบบ ของกระทรวงวัฒนธรรม ที่ได้รับรางวัลติดต่อกันมากกว่า 5 ปี สะท้อนถึงความร่วมมือที่เข้มแข็งระหว่างวัด และชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนกิจกรรมของสำนักปฏิบัติธรรม จากข้อมูลพบว่าในปี พ.ศ. 2567 มีจำนวนพุทธศาสนิกชนผู้มาปฏิบัติธรรมที่วัดคู้งตะเภาประมาณ 300 คน และประชาชนทั่วไปเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของวัดตลอดทั้งปีไม่ต่ำกว่า 10,000 คน ตัวเลขนี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ถึง ความสัมพันธ์ที่ดีและการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนความเชื่อมั่นในศักยภาพของสำนักฯ ในการจัด กิจกรรมปฏิบัติธรรมที่มีคุณภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการประเมินผลการดำเนินงานตามแบบรายงานฯ ข้อ 4 ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า วัดคู้งตะเภาให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร การศึกษา และการสร้าง เครือข่ายทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งส่งผลดีต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมอย่าง ยั่งยืน และสอดคล้องกับระเบียบมหาเถรสมาคมฯ พ.ศ. 2567 และแบบรายงานผลการดำเนินงานฯ ใน หลายด้าน (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2567)

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยด้านโครงสร้างองค์กร กระบวนการปฏิบัติ และค่านิยมและวัฒนธรรม องค์กร แม้จะมีผลต่อประสิทธิภาพ แต่มีอิทธิพลในระดับรองลงมาเมื่อเทียบกับสามปัจจัยหลักข้างต้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าในบริบทของสำนักปฏิบัติธรรม แรงขับเคลื่อนหลักมักมาจากบุคคลและเครือข่ายมากกว่า โครงสร้างที่เป็นทางการ หรือกลไกตามระบอบราชการ แต่การมีอยู่ของปัจจัยเหล่านี้ก็เป็นพื้นฐานสำคัญที่ สนับสนุนการทำงานของปัจจัยหลักให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และจากการรายงานในแบบรายงานฯ ข้อ 5 และ 6 ที่ระบุถึงปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ ก็สะท้อนถึงความพยายามในการประเมินและปรับปรุง การดำเนินงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัย พบว่า แนวทางสำคัญที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เป็นอย่างดี เป็น รูปธรรมและยั่งยืนคือ การนำหลักสัปปริสธรรม 7 (ธรรมะของสัตบุรุษ) มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดฯ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เน้นการใช้ปัญญาในการพิจารณาและดำเนินงาน โดย ประกอบด้วย ธัมมัญญตา (รู้จักเหตุ) การทำความเข้าใจถึงสาเหตุและปัจจัยที่นำไปสู่ปัญหาหรือ ประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ รวมถึงการวิเคราะห์กฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ เช่น ระเบียบมหาเถร สมาคมว่าด้วยการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์ พ.ศ. 2567 เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตาม แนวทางที่มหาเถรสมาคมกำหนด และสามารถระบุปัญหาอุปสรรคได้อย่างตรงจุด ดังที่ปรากฏในแบบ

รายงานผลฯ ข้อ 5. สะท้อนถึงความเข้าใจในเหตุ คือข้อกำหนดจากระเบียบฯ ที่เกี่ยวข้อง อัตถัญญตา (รู้จักผล) การคาดการณ์และประเมินผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นจากการตัดสินใจหรือการดำเนินงานต่าง ๆ ได้อย่างรอบคอบ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยสามารถใช้ข้อมูลจำนวนผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม (แบบรายงานฯ ข้อ 4 ที่มีผู้เข้าร่วมถึง 300 คนในปี พ.ศ. 2567 เป็นตัวชี้วัดผลลัพธ์เชิงบวกของประสิทธิภาพที่เกิดขึ้นจริง รวมถึงผลจากการส่งเสริมการศึกษาและธรรมทูตสายต่างประเทศ อัตถัญญตา (รู้จักตนเอง) การประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และข้อจำกัดของสำนักปฏิบัติธรรม รวมถึงบุคลากรและทรัพยากรที่มีอยู่ ซึ่งสะท้อนผ่านข้อมูลความพร้อมด้านอาคารสถานที่ (แบบรายงานฯ ข้อ 1) ที่มีขนาดพื้นที่มากที่สุดในอำเภอเมืองอุดรดิตถ์ และข้อมูลพระวิปัสสนาจารย์ (แบบรายงานฯ ข้อ 2) ที่มีถึง 6 รูป รวมถึงผลงานด้านการศึกษาและธรรมทูต ซึ่งเป็นจุดแข็งสำคัญของสำนักฯ เพื่อการวางแผนและการพัฒนาที่สมเหตุสมผล มัตถัญญตา (รู้จักประมาณ) การบริหารจัดการทรัพยากร งบประมาณ และเวลาอย่างสมดุล และคุ้มค่า ไม่มากหรือน้อยเกินไป เพื่อใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและตอบสนองต่อข้อเสนอแนะในการปรับปรุง (แบบรายงานฯ ข้อ 6) กาลัญญตา (รู้จักกาล) การกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม การตัดสินใจ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และโอกาส ซึ่งรวมถึงการจัดหลักสูตรการปฏิบัติธรรมตามความเหมาะสม (แบบรายงานฯ ข้อ 3.1) เช่น การอบรม 3 วัน 2 คืน และการปรับตัวรณะระเบียบมหาเถรสมาคมใหม่เพื่อขอจัดตั้งสำนักฯ ปริสัญญุตตา (รู้จักชุมชน) การเข้าใจในบริบท วัฒนธรรม ความต้องการ และความหลากหลายของชุมชนและผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อให้การบริหารจัดการตอบสนองความต้องการและสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างตรงจุด โดยพิจารณาจากจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม (แบบรายงานฯ ข้อ 4) ที่แสดงถึงการตอบรับจากพุทธศาสนิกชน รวมถึงการเป็นศูนย์ประสานงานหัวหน้าแม่ชีประจำจังหวัด และการร่วมงานกับกำนันผู้ใหญ่บ้านในฐานะชุมชนคุณธรรมต้นแบบ บุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล) การเข้าใจในอุปนิสัย ศักยภาพ ความถนัด และข้อจำกัดของบุคลากร พระสงฆ์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อบอกหมายงานและส่งเสริมการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรของวัดคืงตะเถาในทุกระดับ ทั้งด้านการศึกษา การปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งเป็นแบบอย่างที่ดีในการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลตามหลักสัปปุริสธรรม 7

การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักสากลเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้าง สัปปายะ 7 (ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม) ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเจริญสติปัญญาและพัฒนาตนเองตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 ได้อย่างเต็มที่ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของสำนักปฏิบัติธรรม การนำแนวทางนี้ไปใช้จึงเป็นนวัตกรรมที่บูรณาการหลักธรรมเข้ากับการบริหารจัดการได้อย่างลงตัว และสามารถเป็นต้นแบบสำหรับสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ๆ ในการพัฒนาต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอดคล้องกับบทบาทของคณะกรรมการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์และคณะกรรมการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในการส่งเสริม สนับสนุน และกำกับดูแลให้สำนักปฏิบัติธรรมดำเนินการเป็นไปโดยสอดคล้องกับนโยบายของมหาเถรสมาคมและแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามที่ระบุใน ระเบียบมหาเถรสมาคมฯ ข้อ 10 (2) และ (3) และ ข้อ 15 (1), (3), (4) และ (11) (สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม, 2567) นอกจากนี้ การใช้แบบรายงานผลการดำเนินงานฯ ประจำปี จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดตาม ประเมินผล และนำข้อมูลเชิงประจักษ์จากความร่วมมือต่าง ๆ รวมถึงจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมมาใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพตามแนวทางที่เสนอแนะได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า สภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคิ่งตะเกา จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่บนบทบาทสำคัญของพระครูภาวนากิจจาภิรม และรองเจ้าอาวาส ในการขับเคลื่อนและพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมวัดคิ่งตะเกาอย่างต่อเนื่อง การให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร การส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมและระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์วัดคิ่งตะเกาอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนความมุ่งมั่นในการริเริ่มและปรับปรุงเอกสารเพื่อขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดจนประสบความสำเร็จ สอดคล้องกับในปัจจุบันภายใต้กระบวนการปฏิบัติ (Operational Processes) ที่ครอบคลุมตั้งแต่การวางแผนกิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำปี การจัดตารางการอบรม และการรักษามาตรฐานของพระวิปัสสนาจารย์ผู้สอน ซึ่งสามารถยืนยันได้จากข้อมูลในแบบรายงานผลฯ ประจำปีของวัดคิ่งตะเกา ย้อนหลังในระยะ 5 ปี พ.ศ. 2562 - 2567 ข้อ 1, 2 และ 3 ที่ระบุถึงความพร้อมด้านอาคารสถานที่ พระวิปัสสนาจารย์ และหลักสูตรการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง การจัดทำสายวิปัสสนาวงศ์ของพระวิปัสสนาจารย์เพื่อบริหารจัดการด้านการสอนวิปัสสนากรรมฐานให้ตรงตามอัธยาศัยของผู้เข้าปฏิบัติธรรม เป็นนวัตกรรมที่น่าสนใจ การดำเนินการเหล่านี้ สอดคล้องกับการประยุกต์หลักสัปปายะ 7 พัฒนาเผยแผ่การสอนวิชาสมาธิ เพื่อความสันติสุขของสังคม สถาบันพลังจิตตานุภาพฯ ที่นำเสนอโดยวิเชียร นามการ และคณะ (2564) ที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของบุคคลสัปปายะ คือสำนักที่มีระเบียบวิธีการหลักสูตร ครูอาจารย์ ที่เป็นมาตรฐาน รวมทั้งมีประสบการณ์ในวิถีปฏิบัติ มีสติอยู่ในทุกอิริยาบถ โดยเน้นการมีหลักสูตรการสอนที่มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม การที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดคิ่งตะเกา มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร และการสร้างหลักสูตรที่สอดคล้องกันตามมาตรฐาน ตามนิยามในระเบียบฯ ข้อ 4 แสดงให้เห็นถึงความพยายามอย่างต่อเนื่องในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์ พ.ศ. 2567

ส่วนประเด็นทรัพยากร (Resources) เป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินงาน ผลการวิจัย พบว่า วัดคิ่งตะเกามีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ ด้วยพื้นที่โฉนดรวม 34 ไร่ ที่มีห้องพักรองรับผู้ปฏิบัติธรรม อาคารปฏิบัติธรรม ความพร้อมด้านกายภาพเหล่านี้ สอดคล้องอย่างยิ่งกับเกณฑ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์ พ.ศ. 2567 ข้อ 17 (2) ที่กำหนดให้มีความพร้อมด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม การมีป้ายชื่อสำนักปฏิบัติธรรม และที่จอดรถรองรับได้มากกว่า 100 คัน ยังสะท้อนถึงการบริหารจัดการที่อำนวยความสะดวกและเข้าถึงง่ายสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรม ประเด็นนี้ สอดคล้อง กับงานวิจัยของ สมคิด แก้วทิพย์ (2557) ที่กล่าวถึงความสำคัญของทรัพยากรและการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการวัด เพื่อให้สามารถรองรับกิจกรรมทางศาสนาและประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ผลจากแบบรายงานผลการดำเนินงานฯ ประจำปีของวัดคิ่งตะเกา ย้อนหลังในระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2562 - 2567) ที่ระบุถึงความพร้อมด้านอาคารสถานที่ พระวิปัสสนาจารย์ และหลักสูตรการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นการยืนยันถึงความมุ่งมั่นในการรักษามาตรฐานของทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า วัดคิ่งตะเกาบริหารจัดการอย่างมีวิสัยทัศน์ โดยเจ้าอาวาสและพระสังฆาธิการในวัดเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักในการพัฒนาและรักษามาตรฐานทรัพยากร รวมถึงกระบวนการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีการจัดทำสายวิปัสสนาวงศ์ของพระวิปัสสนาจารย์ ถือเป็นนวัตกรรมที่

สอดคล้องกับหลัก ปุคคลสัปปายะ ช่วยให้การสอนมีประสิทธิภาพและตรงกับความต้องการของผู้ปฏิบัติธรรม และการนำหลักสัปปายะ 7 มาประยุกต์ใช้ พร้อมทั้งการจัดเตรียม สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม สะท้อนถึงการดำเนินงานที่เกินกว่าระเบียบที่กำหนด ทำให้อาจสรุปได้ว่า การบริหารจัดการวัดคืงตะเภาโดดเด่นด้วย วิสัยทัศน์ การสร้างสรรค์ และความใส่ใจในรายละเอียด ทำให้ประสบความสำเร็จในการเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดได้อย่างมีคุณภาพ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด วัดคืงตะเภา จังหวัดอุดรธานี อย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ภาวะผู้นำ ทักษะการบุคคล และความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย โดยในด้านภาวะผู้นำ (Leadership) ของเจ้าอาวาส ถือเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนและกำหนดทิศทางการดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมวัดคืงตะเภา ซึ่งเริ่มต้นจากความมุ่งมั่นของพระครูภาวนากิจจาภิรม (สมชาย จิรปุณโณ) และขับเคลื่อนร่วมกันกับพระสงฆ์ภิกษุสงฆ์ในวัด ความต่อเนื่องนี้แสดงถึงวิสัยทัศน์และการทุ่มเทอย่างยาวนานในการพัฒนาสถานที่และระบบรองรับการปฏิบัติธรรม การค้นพบนี้ สอดคล้องกับ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2550) ที่เน้นย้ำว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารจัดการองค์กรนั้น ๆ ให้มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม การมีผู้นำที่ริเริ่มและอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ ย่อมส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ วุฒิชัย อารักษ์โพธิ์มงคล (2559) ยังได้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างกลไกการบริหารจัดการที่ดี สร้างความศรัทธาให้เกิดกับสังคม และสร้างความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาองค์กรไม่แสวงหาผลกำไรไปสู่ความยั่งยืน ซึ่งสะท้อนถึงการดำเนินการของวัดคืงตะเภาในการขยายพื้นที่วัดและการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับแนวทางการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย (Community and Network Relations) จากผลการวิจัยที่ชี้ว่าวัดคืงตะเภา มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งสนับสนุนด้านทรัพยากร การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร และเป็นเครือข่ายความร่วมมือที่สำคัญในการจัดกิจกรรมพิเศษต่าง ๆ ความสัมพันธ์นี้ สอดคล้อง กับผลการวิจัยของ ทิตยธรรมาภรณ์ มณีวัฒน์ (2566) ที่พบว่าความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภายนอก มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน การสร้างเครือข่ายนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงาน แต่ยังช่วยให้สำนักปฏิบัติธรรมสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและได้รับความสนับสนุนที่จำเป็นในการบรรลุวัตถุประสงค์ด้านศาสนกิจและการส่งเสริมสาธารณประโยชน์

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ปัจจัยทุกด้านเกี่ยวพันกันอย่างเป็นระบบ ทั้งภาวะผู้นำที่เข้มแข็งของเจ้าสำนักฯ ในการสร้างแรงบันดาลใจและดึงดูดทรัพยากรบุคคลคุณภาพ ขณะที่วิสัยทัศน์ผู้นำยังส่งเสริมการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน การทำงานร่วมกันนี้ทำให้วัดคืงตะเภาสามารถระดมทรัพยากรและดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า แนวทางสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด วัดคืงตะเภา จังหวัดอุดรธานี คือ การนำหลักสัปปายะ 7 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ที่ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการตามหลักสากลเท่านั้น แต่ยังช่วยสร้าง สัปปายะ 7 (ปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม) ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถเจริญสติปัญญาและพัฒนาตนเองตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 ได้อย่างเต็มที่ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของสำนัก

ปฏิบัติธรรม สอดคล้อง กับงานวิจัยของ พระครูสมุห์สมบัติ สรรพคุณ และคณะ (2568) ที่ได้วิเคราะห์การ พัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักสัปปายะ 7 โดยเน้นย้ำถึงความสำคัญของปัจจัยที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม เช่น อาหารสัปปายะ อาวาสสัปปายะ บุคคลสัปปายะ และภัสสสัปปายะ ซึ่งการบริหารจัดการตามหลักสัปปายะ 7 ของวัดคฤหะภิกษุจะช่วยให้สร้างสัปปายะเหล่านี้ได้อย่างครบวงจร การนำแนวทางนี้ไปใช้จึงเป็น นวัตกรรมที่บูรณาการหลักธรรมเข้ากับการบริหารจัดการได้อย่างลงตัว และสามารถเป็นต้นแบบสำหรับ สำนักปฏิบัติธรรมอื่น ๆ ในการพัฒนาต่อไป

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์ใช้หลักสัปปายะ 7 ยังสอดคล้องกับบทบาทของคณะกรรมการ ส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์ และคณะกรรมการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในการ ส่งเสริม สนับสนุน และกำกับดูแลให้สำนักปฏิบัติธรรมดำเนินการเป็นไปโดยสอดคล้องกับนโยบายของมหา เณรสมาคมและแผนแม่บทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ตามที่ระบุในระเบียบมหาเถรสมาคมฯ ข้อ 10 (2) และ (3) และ ข้อ 15 (1), (3), (4) และ (11) การที่วัดคฤหะภิกษุมีการดำเนินงานที่สามารถนำเสนอใน แบบรายงานผลการดำเนินงานฯ ประจำปี ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดตาม ประเมินผล และนำข้อมูล เชิงประจักษ์จากความพร้อมด้านต่าง ๆ รวมถึงจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มาใช้ในการปรับปรุงประสิทธิภาพ ตามแนวทางที่เสนอแนะได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน จะเป็นการตอกย้ำความสำเร็จของการประยุกต์ใช้ หลักสัปปายะ 7 ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมได้อย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า วัดคฤหะภิกษุมีความตระหนักถึงความสำคัญของการบูรณาการหลักธรรม คำสอนเข้ากับการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้ปฏิบัติธรรม การประยุกต์ใช้สัปปายะ 7 อย่างเข้าใจและต่อเนื่อง ทำให้สามารถสร้างสัปปายะ 7 ที่เอื้อต่อการปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับ ตามเกณฑ์ของมหาเถรสมาคม

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการวิจัยทำให้เกิดองค์ความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการ
สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคืงตะเภา จังหวัดอุดรธานี ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 3 เห็นได้ว่า การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม
ประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคืงตะเภา จังหวัดอุดรธานี ตั้งอยู่บนฐานของการมีภาวะผู้นำ (Leadership)
อุปมาดุจน้ำทะเลที่เปิดโอกาสให้คลื่นแห่งการสร้างทรัพยากรบุคคล (Human Resources) และเครือข่าย
(Networking) ก่อให้เกิดการยกระดับภายใต้การประยุกต์ใช้หลักสปปุริสธรรม 7 ได้แก่ จัมมัญญตา (รู้จัก
เหตุ) อัตถัญญตา (รู้จักผล) อัตตัญญตา (รู้จักตนเอง) มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ) กาลัญญตา (รู้จักกาล)
ปริสสัญญตา (รู้จักชุมชน) และบุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล) เปรียบเสมือนเรือสำเภาที่นำพาการพัฒนา สปปา
ยะ 7 ได้แก่ โคจรสปปายะ ภัสสสปปายะ บุคคลสปปายะ โภชนสปปายะ อุตุสปปายะ อิริยาปถสปปายะ
เพื่อให้สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอุดรธานี แห่งที่ 3 วัดคืงตะเภา เป็นอวาสสปปายะ ที่เหมาะสม
เกื้อกูล ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ในแนวทางของสติปัฏ
ฐาน 4 คือกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธรรมานุปัส
สนาสติปัฏฐาน อันเป็นเอกายนมรรคนำไปสู่พระนิพพาน

สรุป

การวิจัยเรื่อง การยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด: กรณีศึกษา วัดคิ่งตะเกา จังหวัดอุดรธานี ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่าการบริหารจัดการของวัดสอดคล้องกับองค์การไม่แสวงหาผลกำไร ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญคือภาวะผู้นำ โครงสร้าง ทรัพยากร กระบวนการความสัมพันธ์กับชุมชน และค่านิยมองค์กร ผลการวิจัยชี้ว่า ภาวะผู้นำ (วิสัยทัศน์และการพัฒนาบุคลากร) ทรัพยากรบุคคล และ ความสัมพันธ์กับชุมชนและเครือข่าย เป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืนคือการประยุกต์ใช้ หลักสัปปริสธรรม 7 คือ อัมมัญญตา (รู้จักเหตุ) การทำความเข้าใจถึงสาเหตุและปัจจัยที่นำไปสู่ปัญหาหรือประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ อัตตัญญตา (รู้จักผล) การคาดการณ์และประเมินผลลัพธ์อย่างรอบคอบ อัตตัญญตา (รู้จักตนเอง) การประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และข้อจำกัดของสำนักปฏิบัติธรรม มัตตัญญตา (รู้จักประมาณ) การบริหารจัดการทรัพยากร งบประมาณ และเวลาอย่างสมดุลและคุ้มค่า กาลัญญตา (รู้จักกาล) การกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม การตัดสินใจ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ปริสัญญตา (รู้จักชุมชน) การเข้าใจในบริบท วัฒนธรรม ความต้องการ และความหลากหลายของชุมชนและผู้ปฏิบัติธรรม และบุคคลัญญตา (รู้จักบุคคล) การเข้าใจในอุปนิสัย ศักยภาพ ความถนัด และข้อจำกัดของบุคลากร พระสงฆ์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง หลักธรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ แต่ยังสร้างสัปปายะ 7 ซึ่งเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4 ทำให้วัดคิ่งตะเกาสามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ๆ ได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. มหาเถรสมาคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดนโยบายและหลักสัปปายะ 7 สำหรับเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยเน้นการพัฒนาภาวะผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ รวมถึงทักษะการบริหารจัดการบุคลากรและการประสานงานกับเครือข่าย เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนสำนักปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพ

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ควรกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมการศึกษาและการอบรมพระวิปัสสนาจารย์ให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของระเบียบมหาเถรสมาคมฯ พ.ศ. 2567 รวมถึงสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เพื่อขยายขอบเขตการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. คณะกรรมการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์และคณะกรรมการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ควรพิจารณานำหลักสัปปริสธรรม 7 บรรจุไว้ในคู่มือหรือแนวทางการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นกรอบแนวคิดให้ผู้บริหารสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจและดำเนินงานได้อย่างรอบด้าน อันจะนำไปสู่การสร้างสัปปายะ 7 ที่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน 4

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. วัดคฤ์ตะเภาสามารถเป็นกรณีศึกษาและต้นแบบสำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดและวัดอื่น ๆ ที่ต้องการยกระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพัฒนาภาวะผู้นำ การสร้างและพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ และการสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งกับชุมชนและเครือข่าย

2. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดต่าง ๆ ควรนำหลักสัปปุริสธรรม 7 มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์สถานการณ์ กำหนดเป้าหมาย วางแผนกิจกรรม และประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีเหตุผล และตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและผู้ปฏิบัติธรรม

3. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ควรให้ความสำคัญกับการรักษาและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนและร่วมจัดกิจกรรมของสำนักฯ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยเชิงทดลองเพื่อประเมินผลการนำสัปปุริสธรรม 7 มาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม วัดผลเชิงปริมาณและคุณภาพที่เกิดขึ้น กับปัจจัยสัปปายะ 7 เพื่อยืนยันประสิทธิผล

2. ควรศึกษาการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ระบบข้อมูลผู้ปฏิบัติธรรม การเผยแพร่หลักสูตร และเครือข่ายออนไลน์ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเข้าถึงและการบริหารจัดการในยุคดิจิทัล

3. ควรขยายขอบเขตวิจัยไปยังสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในภูมิภาคอื่น เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพและแนวปฏิบัติที่ดีที่แตกต่างกัน ตามบริบทของแต่ละพื้นที่ สำหรับกำหนดนโยบายของมหาเถรสมาคมได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ทิตยัณรงค์ มณีวัฒน์. (2566). การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารแบบมีส่วนร่วมของสถานศึกษา. *วารสารวิชาการจินตลลิตี*, 1(4), 230 - 243.
- พระครูสมุห์สมบัติ สรรพคุณ, วิโรจน์ คุ่มครอง และมานพ นักการเรียน. (2568). วิเคราะห์การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมของวัดเขาพระ จังหวัดเพชรบุรี ตามหลักสัปปายะ 7. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 7(1), 69 - 76.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระประคุณวชิราภรณ์ และคณะ. (2567). แนวทางการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 4. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 7(2), 27 - 38.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2550). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทธาดาพับลิเคชั่น จำกัด.

- พระอาทิตย์ สีสเตโช และคณะ. (2564). รูปแบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพของสำนักปฏิบัติธรรม. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 8(3), 229 - 245.
- วิเชียร นามการ และคณะ. (2564). การประยุกต์หลักสัปปายะ 7 พัฒนาเผยแพร่การสอนวิชาสมาธิเพื่อความสันติสุขของสังคม สถาบันพลังจิตตานุภาพ สาขา 29 วัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 6(3), 437- 448.
- วุฒิชัย อารักษ์โพธิ์มงคล. (2561). การประเมินและทบทวนสถานภาพการดำเนินงานขององค์การไม่แสวงหาผลกำไร ประเภทศาลเจ้าในความปกครองของกระทรวงมหาดไทย. *วารสารการบริหารปกครอง มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์*, 6(2), 161 - 188.
- สมคิด แก้วทิพย์. (2557). *การบริหารจัดการวัดในเขตอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). เชียงใหม่: วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- สุรศักดิ์ ศรีสุข. (2563). การจัดการองค์กรไปสู่ความสำเร็จ. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 5(2), 91 - 108.
- สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2543). *ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. 2543*. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- _____. (2567). *ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมแห่งคณะสงฆ์ พ.ศ. 2567*. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- Goleman, D. (2008). *Destructive Emotions: A Scientific Dialogue with the Dalai Lama*. New York: Bantam.
- Worth, M. J. (2020). *Nonprofit Management: Principles and Practice*. Washington, D.C.: CQ Press.

การประยุกต์ใช้พุทธบริหารการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล THE APPLICATION OF BUDDHIST EDUCATIONAL MANAGEMENT IN THE DISSEMINATION OF BUDDHISM IN THE DIGITAL ERA

พระมหาสุริยา กิตติสาร (สังโยชะ)^{1,*}, พระมหาเทวิช โชติธนาโณ (พันธ์เดช)²,

พระมหาฉัตรชัย ธรรมวรเมธี (ตันบาล)³ และ นิลาวัลย์ เหล่าทองสาร⁴

Phramaha Duriya Kittisaro (Sungyoka)^{1,*}, Phramaha Tawit Chotiyano (Pantadech)²,

Phramaha Chatchai Thammawarametee (Tanbal)³ and Nilawan Laothongsan⁴

(Received: March 16, 2025; Revised: April 22, 2025; Accepted: April 25, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอการประยุกต์ใช้พุทธบริหารการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดพุทธบริหารการศึกษา ร่วมกับเทคโนโลยีและเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ เช่น สื่อออนไลน์ แอปพลิเคชัน และแพลตฟอร์มดิจิทัลต่าง ๆ เพื่อให้สามารถถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนอย่างมีประสิทธิภาพและเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างกว้างขวาง การใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning), การเรียนรู้ผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ (Mobile Learning) และการเรียนรู้แบบเกม (Gamification) ช่วยเพิ่มความน่าสนใจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่ การพัฒนาสื่ออินเทอร์แอคทีฟ การ์ตูนอนิเมชัน และเกมตอบปัญหา ยังช่วยให้เนื้อหาพุทธศาสนาเข้าใจง่ายและสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนยุคใหม่ การสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้เสมือนจริงผ่านเทคโนโลยี VR และการใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้เรียนรายบุคคล เป็นอีกแนวทางที่ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงลึกและต่อเนื่อง ผู้เรียนสามารถเข้าถึงธรรมะได้ทุกที่ทุกเวลา อีกทั้งยังสามารถฝึกปฏิบัติสมาธิผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมการฝึกจิตใจและจรรโลงสติปัญญา กล่าวได้ว่า การบูรณาการพุทธบริหารศึกษากับเทคโนโลยีดิจิทัล ถือเป็นแนวทางสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการเข้าถึงที่สะดวก เนื้อหาที่เข้าใจง่าย และการมีส่วนร่วมของผู้เรียน อันจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งด้านปัญญาและจิตใจในสังคมร่วมสมัยอย่างยั่งยืน

¹ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹ Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

⁴ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁴ Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

* Corresponding author. E-mail: Kinotduriya@gmail.com

คำสำคัญ: พุทธบริหารการศึกษา, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, ยุคดิจิทัล

Abstract

The purpose of this article was to present the application of buddhist educational management in the dissemination of buddhism in the digital era. In the digital age, where technology plays a pivotal role in shaping daily life, the dissemination of Buddhism must adapt to societal transformations by integrating the principles of Buddhist educational administration with modern communication tools and digital technologies. The application of online media, mobile applications, and various digital platforms serves to enhance the efficiency and accessibility of delivering Buddhist teachings to diverse target groups. Utilizing digital media in the propagation of Dhamma such as blended learning, mobile learning, and gamification enhances learner engagement and fosters interest, particularly among youth and the younger generation. The development of interactive media, animated content, and educational games facilitates greater understanding of Buddhist doctrines in ways that align with the learning preferences of modern audiences. Furthermore, the creation of immersive learning environments through virtual reality (VR), along with the use of artificial intelligence (AI) to personalize content for individual learners, represents a progressive approach to fostering continuous and in - depth engagement with Buddhist teachings. Learners can access Dhamma content anytime and anywhere, and mobile applications that support meditation, breathing exercises, and listening to Dhamma talks offer practical tools for mental cultivation and mindfulness development. In summary, the integration of Buddhist educational administration with digital technology is a crucial strategy for the effective dissemination of Buddhism in the 21st century. This approach emphasizes accessibility, comprehensibility, and learner participation, thereby contributing to the holistic development of both intellectual and spiritual well - being in contemporary society.

Keywords: Buddhist Educational Management, Dissemination of Buddhism, Digital Era

บทนำ

ในยุคดิจิทัลซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตประจำวัน การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป แนวคิดในการประยุกต์ใช้พุทธบริหารการศึกษา ผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่า การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงเนื้อหาธรรมะได้สะดวกมากขึ้นเท่านั้น หากแต่ยังช่วยกระตุ้นความสนใจ และสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) การเรียนรู้ผ่านอุปกรณ์เคลื่อนที่ (Mobile Learning) และการใช้เกมเพื่อการเรียนรู้ (Gamification) ซึ่ง พิชิต เชาวชาญ และศักดิ์ดา งานหมั่น (2567) ระบุว่า แนวทางดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการดึงดูดกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้หันมาสนใจธรรมะมากยิ่งขึ้น กระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธบริหารการศึกษา นอกจากจะเน้นการเข้าถึงเนื้อหาทางธรรมแล้ว ยังมุ่งเน้นการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอย่างเป็นระบบ ผ่านการทดสอบความรู้ การวิเคราะห์พัฒนาการ และการปรับปรุงแบบการสอนให้เหมาะสมกับศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเป้าหมายของหลักสูตร และพันธกิจของมหาวิทยาลัย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลยังสามารถดำเนินการผ่านการใช้โซเชียลมีเดีย และเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูปในกระบวนการถ่ายทอดพระธรรม ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของผู้คนอย่างลึกซึ้ง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการนำโซเชียลมีเดียและเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่มาใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดพระธรรมคำสอน ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูป (Transformative Change) ในกระบวนการสื่อสารทางศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของคนในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัลในการเผยแผ่ธรรมะมีจุดเด่นที่สำคัญหลายประการดังต่อไปนี้

1. การขยายขอบเขตการเข้าถึง (Extended Accessibility) การใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียช่วยให้การเข้าถึงเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาหลุดพ้นจากข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ ผู้สนใจสามารถรับฟังและศึกษาธรรมะได้ทุกที่ทุกเวลาผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ส่งผลให้การเผยแผ่ธรรมะเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งในด้านอายุ อาชีพ และพื้นที่ทางภูมิศาสตร์

2. การสร้างปฏิสัมพันธ์ทางการเรียนรู้ (Interactive Learning Environment) รูปแบบการจัดกิจกรรมออนไลน์ เช่น การจัดกลุ่มสนทนา (Discussion Groups) และการถ่ายทอดสดการบรรยายธรรม (Live Streaming) ส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ซึ่งเอื้อต่อการตั้งคำถาม การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการตีความเนื้อหาธรรมะอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

3. การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community of Practice) กลุ่มผู้สนใจธรรมะที่รวมตัวกันบนแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น Facebook Groups หรือ Line Communities มีลักษณะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ที่สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้กำลังใจ และร่วมปฏิบัติธรรมได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลให้การเรียนรู้ทางธรรมเกิดขึ้นในลักษณะร่วมมือและมีพลังทางสังคมมากยิ่งขึ้น

4. การนำเสนอเนื้อหาหลากหลายและเข้าใจง่าย (Multimodal and User - Friendly Presentation) การใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ วิดีโอสั้น อินโฟกราฟิก หรือภาพประกอบ ช่วยให้การสื่อสารทางธรรมมีความกระชับ ชัดเจน และน่าสนใจ สามารถตอบสนองต่อผู้เรียนที่มีเวลาจำกัดหรือพื้นฐานความรู้ทางธรรมะที่แตกต่างกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. การเผยแพร่ที่มีต้นทุนต่ำแต่ได้ผลคุ้มค่า (Cost - Effective Dissemination) เมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบการเผยแพร่ธรรมะในอดีต เช่น การจัดกิจกรรมในสถานที่จริง หรือการพิมพ์เอกสารเผยแพร่ การใช้โซเชียลมีเดียมีต้นทุนที่ต่ำกว่ามาก แต่สามารถเข้าถึงผู้คนได้ในวงกว้างภายในระยะเวลาอันสั้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลจะมีข้อได้เปรียบหลายประการ แต่ก็ยังมีข้อจำกัดที่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ได้แก่ ความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้งาน ความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของเนื้อหาธรรมะที่เผยแพร่ การควบคุมพฤติกรรมผู้ใช้งานในกลุ่มสนทนา เพื่อป้องกันความขัดแย้งหรือความเข้าใจผิด

ด้วยเหตุนี้ การใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ธรรมะจึงต้องดำเนินการภายใต้หลักธรรมาภิบาลของการสื่อสาร (Communication Ethics) โดยมุ่งเน้นการบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีการกำกับ ตรวจสอบ และประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลดำเนินไปอย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้รับสารและสังคมโดยรวม

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในบริบทของโลกยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการนำแนวคิด “พุทธบริหารการศึกษา” มาประยุกต์ใช้กับกระบวนการออกแบบและดำเนินงานด้านการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (ทิตินา แคมมณี, 2551) ได้นำเสนอขั้นตอนของระบบบริหารการศึกษาซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ในการเผยแพร่พระธรรมคำสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพในหกขั้นตอน ดังนี้

การวางแผน (Planning) เป็นกระบวนการกำหนดเป้าหมาย กลยุทธ์ และแนวทางการดำเนินงานโดยอิงจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมปัจจุบัน และการคาดการณ์อนาคต เพื่อให้สามารถกำหนดทิศทางที่ชัดเจนในการจัดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งหวังให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การออกแบบ (Design) เป็นการวางโครงสร้างของกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเฉพาะการจัดรูปแบบของเนื้อหา สื่อการเรียนรู้ เทคโนโลยีสนับสนุน ตลอดจนรูปแบบการประเมินผลการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับผู้เรียนในยุคดิจิทัล ทั้งยังต้องคำนึงถึงความสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การปรับปรุงและพัฒนา (Improvement and Development) เป็นขั้นตอนเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาและปรับปรุงองค์ประกอบต่าง ๆ ของระบบการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อบริบทของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง โดยการทดลองใช้ในสภาพแวดล้อมจำลองหรือสถานการณ์จริง และทำการประเมินความเหมาะสมก่อนนำไปใช้ในวงกว้าง

การนำไปใช้จริง (Implementation) หลังจากผ่านขั้นตอนการออกแบบและพัฒนา ระบบการเรียนรู้ที่ได้จึงถูกนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง โดยต้องมีการประสานงานกับองค์ประกอบ ย่อยต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การบริหารจัดการ (Operation) เป็นการดำเนินงานในเชิงปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง โดยเน้น การควบคุม ติดตาม ตรวจสอบ และตัดสินใจในภารกิจต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้ระบบ สามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจน

การประเมินผล (Evaluation) เป็นกระบวนการวัดและประเมินผลการดำเนินงานโดยใช้ เกณฑ์เชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อสะท้อนถึงความสำเร็จของการเรียนรู้ และตรวจสอบประสิทธิภาพใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบที่เหมาะสมกับยุคดิจิทัล

นอกจากกระบวนการบริหารข้างต้น การจัดการเรียนรู้ตามแนวพุทธยังสามารถนำหลักการสอน ของพระพุทธเจ้ามาเป็นต้นแบบที่ทรงคุณค่า โดยเฉพาะการสอนที่ตั้งอยู่บนหลักการแห่งเหตุผล การ ยกตัวอย่างที่เหมาะสม และการสอนที่สอดคล้องกับจริตของผู้เรียน พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการ สอน 3 อย่าง (พระปิลิตยัถกัฏฐกัมมจักกัปปวัตตนสูตร, 2567) คือ

1. **ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้จริงเห็นแจ้ง** หมายถึง การสื่อสารความรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนเข้าใจอย่าง ถ่องแท้ในสิ่งที่ควรรู้และควรเห็น เป็นการสร้างพื้นฐานแห่งปัญญาให้เกิดขึ้นจริงในตน

2. **ทรงสอนอย่างมีเหตุผล** โดยมุ่งให้ผู้เรียนสามารถพิจารณาไตร่ตรองเนื้อหาธรรมะด้วย ตนเอง ไม่ใช่เพียงการเชื่ออย่าง 맹าย แต่เป็นการสร้างความเข้าใจผ่านกระบวนการคิดเชิงเหตุผล

3. **ทรงสอนเพื่อการนำไปปฏิบัติ** โดยธรรมะที่แสดงนั้นมีคุณอย่างยิ่ง สามารถนำไปใช้ในการ ดำเนินชีวิต และเกิดผลลัพธ์ตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของแต่ละบุคคล

จากหลักการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้ที่แท้จริงไม่ใช่เพียงการรับข้อมูล หากแต่ต้อง เกิด “ปัญญา” ผ่านการเข้าใจ คติวิเคราะห์ และการนำไปใช้จริง ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงทำหน้าที่เพียงเป็น ผู้ถ่ายทอดธรรม แต่ยังไม่ทรงทำพระองค์ให้เป็น “กัลยาณมิตร” คือ เป็นเพื่อนแท้ของผู้เรียน คอยแนะนำ ตักเตือน และให้กำลังใจ พร้อมทั้งทำตนเป็นแบบอย่างในด้านคุณธรรม ความเมตตา และความอดทน

กระบวนการสอนของพระองค์ยังสะท้อนความเข้าใจในความแตกต่างของผู้เรียนอย่างลึกซึ้ง โดยทรงใช้หลักจิตวิทยาในการพิจารณาจริต (อุปนิสัย) ภูมิหลัง และศักยภาพของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล (Individualized Learning) กล่าวคือ พระองค์จะพิจารณา องค์ประกอบที่สำคัญของผู้เรียน ได้แก่

ระดับสติปัญญา (Intelligence Quotient - IQ) เพื่อประเมินศักยภาพของผู้เรียนในการ ทำความเข้าใจเนื้อหาธรรมะ

ทัศนคติ (Attitude) เพื่อทราบความรู้สึก ความเชื่อ และแนวโน้มในการเปิดรับแนวคิดทางธรรม

ความถนัด (Aptitude) เพื่อปรับเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ให้ตรงกับศักยภาพของผู้เรียน

ความสนใจส่วนบุคคล (Interest) เพื่อดึงดูดผู้เรียนให้มีแรงจูงใจในการเรียนรู้และปฏิบัติธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ได้รับการอธิบายโดยนักวิชาการหลายท่าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางความคิดในการจัดการกระบวนการเรียนการสอนอย่างครอบคลุมและเป็นระบบ

ปัญญา ผิวเกลี้ยง (2538) ได้ให้ความหมายของ "การจัดการเรียนรู้" ไว้ว่า หมายถึง กระบวนการบริหารจัดการที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของการเรียนการสอน ได้แก่ เนื้อหาตามหลักสูตร ผู้เรียน การจัดชั้นเรียน ผู้สอน วิธีการสอน ตลอดจนการใช้สื่อ อุปกรณ์ และวิธีการวัดผลและประเมินผล ทั้งนี้ การจัดการเรียนรู้เป็นการดำเนินการอย่างมีแบบแผน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

ในทัศนะของ เอกศักดิ์ บุตรลับ (2537) ได้ให้ความหมายของ "การจัดการเรียนรู้" ไว้ว่า การจัดการเรียนรู้มีความหมายที่ครอบคลุมกว่าคำว่า "การสอน" โดยระบุว่า การเรียนการสอนหมายถึง ผลรวมของกิจกรรมทั้งหลายที่มีอิทธิพลต่อการสร้างการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ซึ่งรวมถึงการใช้ อุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ การสนทนา การอภิปราย การศึกษานอกสถานที่ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ดังนั้นกิจกรรมใดก็ตามที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ล้วนถือเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน

ด้าน อรทัย มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ (2545) ได้ให้ความหมายของ "การจัดการเรียนรู้" ไว้ว่า เป็นกระบวนการจัดกิจกรรม ประสบการณ์ หรือสถานการณ์ที่มีความหมายต่อผู้เรียน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการลงมือปฏิบัติ สังเกต วิเคราะห์ สรุป และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง การจัดการเรียนรู้ตามแนวทางนี้มุ่งพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ในทุกมิติอย่างสมดุล ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะทางจิตใจ

สรุปได้ว่า "การจัดการเรียนรู้" หมายถึง กระบวนการวางแผน จัดระบบ และดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ผ่านการมีประสบการณ์ตรง การคิดวิเคราะห์ การปฏิบัติจริง และการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญทางการศึกษา ได้แก่ เนื้อหา ผู้เรียน ผู้สอน สื่อและวิธีการ ตลอดจนกระบวนการวัดและประเมินผล ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ และพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและยั่งยืน

องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่หลากหลายและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ เพื่อเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาอย่างรอบด้าน (ทิตินา แคมมณี, 2551) ได้นำเสนอองค์ประกอบที่จำเป็นสำหรับกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่แท้จริงไว้จำนวน 10 ประการ ดังนี้

1. ลักษณะของผู้เรียน หมายถึง การวิเคราะห์คุณลักษณะเฉพาะของผู้เรียนในแต่ละบริบท ซึ่งรวมถึงระดับความสามารถทางสติปัญญา อัตราการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนรู้ และประสบการณ์เดิมที่ผู้เรียนมี ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการออกแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพของผู้เรียนอย่างแท้จริง

2. **จุดประสงค์ของการสอน** ครอบคลุมวัตถุประสงค์ทางการศึกษาที่หลากหลาย ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและกระบวนการคิด เจตคติ และค่านิยม โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน

3. **เนื้อหาสาระที่จะสอน** ประกอบด้วยข้อเท็จจริง ความรู้ทั่วไป แนวคิดรวบยอด หลักการ วิเคราะห์ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ รวมถึงทักษะกระบวนการ และคุณลักษณะทางจริยธรรมและเจตคติที่พึงประสงค์

4. **การเตรียมความพร้อม** เป็นการ จัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและจิตวิทยาให้เหมาะสมกับการเรียนรู้ ควบคู่กับการกระตุ้นความสนใจและแรงจูงใจของผู้เรียน เพื่อให้เกิดความพร้อมก่อนเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน

5. **การดำเนินการสอน** เป็นการวางแผนและเลือกใช้กลวิธีทางการสอน กิจกรรมการเรียนรู้ และสื่อการสอนให้เหมาะสมกับเนื้อหา จุดมุ่งหมาย และผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. **กิจกรรมสร้างเสริมทักษะ** ได้แก่ การจัดกิจกรรมสนับสนุนสำหรับผู้เรียนที่มีความสามารถต่ำกว่ามาตรฐาน เช่น การให้ความช่วยเหลือเพิ่มเติม การมอบหมายงานหรือฝึกฝนเสริม เพื่อเสริมสร้างความสามารถอย่างเหมาะสม

7. **กิจกรรมสนับสนุน** เช่น การสรุปเนื้อหา การทบทวนบทเรียน และการจัดกิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อส่งเสริมผู้เรียนที่มีศักยภาพสูง ให้สามารถพัฒนาได้ตามศักยภาพของตน

8. **การควบคุมและตรวจสอบ** เป็นกระบวนการติดตามผลการเรียนรู้ผ่านการวัดผลก่อนเรียน การตั้งคำถามเพื่อส่งเสริมการคิด การสร้างแรงจูงใจระหว่างการเรียนรู้ และการประเมินผลหลังเรียนอย่างเป็นระบบ

9. **สัมฤทธิ์ผลของการเรียนการสอน** หมายถึง การประเมินผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ว่าได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และในระดับใด

10. **การปรับปรุงแก้ไข** เป็นการนำผลการประเมินมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงแผนการจัดการเรียนการสอนในครั้งถัดไป ให้มีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

จากแนวคิดข้างต้น ยังได้เสนอว่า การจัดการเรียนรู้ในทุกระดับ จำเป็นต้องพิจารณาจากองค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่

1. **ผู้เรียน** ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยต้องวิเคราะห์ธรรมชาติ ความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ

2. **บรรยากาศทางจิตวิทยา** ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ซึ่งหมายถึงการสร้างสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น ปลอดภัย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนกล้าคิด กล้าถาม และกล้าแสดงออก

3. **ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับครูผู้สอน** ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชั้นเรียนที่มีชีวิตชีวา และเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีความหมาย

การเข้าใจระบบการเรียนการสอนอย่างเป็นองค์รวมจะช่วยให้ผู้สอนสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้หรือพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาได้อย่างมีทิศทาง ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2542) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของการสอน โดยแบ่งออกเป็นสองมิติหลัก คือ องค์ประกอบรวม และองค์ประกอบย่อย ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่องค์ประกอบหนึ่งเป็นโครงสร้างหลัก ในขณะที่อีกองค์ประกอบหนึ่งเป็นกลไกที่ขับเคลื่อนให้การเรียนการสอนเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

องค์ประกอบรวม หมายถึง โครงสร้างหลักของการสอนซึ่งประกอบด้วยสามปัจจัยสำคัญ ได้แก่ ผู้สอน หรือครู ผู้เรียน และหลักสูตรหรือสิ่งที่ถ่ายทอด โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้นำทางการเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนรู้ และหลักสูตรเป็นกรอบเนื้อหาที่กำหนดเป้าหมาย ทิศทาง และขอบเขตของการเรียนการสอน โครงสร้างดังกล่าวถือเป็นรากฐานของการจัดการเรียนรู้ทุกประเภท และเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นที่จำเป็นต้องมีจึงจะเกิดกิจกรรมการเรียนการสอนขึ้นได้

ในขณะเดียวกัน องค์ประกอบย่อย หมายถึง รายละเอียดและกระบวนการย่อยภายในโครงสร้างหลักที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างประสิทธิภาพและคุณค่าของการสอน ประกอบด้วย การกำหนดจุดประสงค์การสอนอย่างชัดเจนเพื่อเป็นเป้าหมายในการจัดกิจกรรม การวางโครงสร้างเนื้อหาที่สัมพันธ์กับจุดประสงค์และสอดคล้องกับระดับผู้เรียน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและส่งเสริมการมีส่วนร่วม การเลือกใช้สื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม และกระบวนการวัดและประเมินผลซึ่งช่วยให้สามารถตรวจสอบและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้อย่างเป็นระบบ

จะเห็นได้ว่า องค์ประกอบรวมมีหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานที่ทำให้เกิดกระบวนการสอนขึ้น ส่วนองค์ประกอบย่อยนั้นเป็นกลไกเสริมที่ช่วยเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของการสอนให้สูงขึ้น ทั้งสองส่วนจึงมีความสำคัญควบคู่กัน โดยที่การขาดองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งย่อมส่งผลต่อความสมบูรณ์ของการเรียนการสอนในภาพรวม

สามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยองค์ประกอบที่หลากหลายซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยสามารถแบ่งได้เป็นสองมิติหลัก ได้แก่ องค์ประกอบรวม และองค์ประกอบย่อย

องค์ประกอบรวม คือ โครงสร้างพื้นฐานของการสอน ประกอบด้วยผู้สอน ผู้เรียน และหลักสูตร ซึ่งทำหน้าที่กำหนดทิศทางและเป้าหมายของการเรียนรู้ ในขณะที่องค์ประกอบย่อยทำหน้าที่เสริมสร้างคุณภาพของการจัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การตั้งจุดมุ่งหมาย การเลือกเนื้อหา การจัดกิจกรรม การใช้สื่อ และการประเมินผล

การจัดการเรียนรู้ที่ดีควรพิจารณาองค์ประกอบสำคัญเพิ่มเติม 10 ประการ ได้แก่ ลักษณะของผู้เรียน จุดประสงค์การสอน เนื้อหา การเตรียมความพร้อม การดำเนินการสอน กิจกรรมเสริมทักษะ กิจกรรมสนับสนุน การควบคุมและตรวจสอบ สัมฤทธิ์ผล และการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งล้วนมีบทบาทต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้าน

อีกทั้งยังควรตระหนักถึงปัจจัยพื้นฐานที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ได้แก่ การวิเคราะห์ผู้เรียนในฐานะศูนย์กลาง บรรยากาศทางจิตวิทยาที่เกื้อหนุน และปฏิสัมพันธ์ในห้องเรียนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ได้อย่างมี

ความหมาย การผสมองค์ประกอบทั้งหมดนี้เหมาะสม จะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนบรรลุผลสำเร็จทั้งในเชิงคุณภาพและประสิทธิผล

การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้

ในการจัดการเรียนการสอนที่มีเป้าหมายชัดเจน การกำหนดวัตถุประสงค์ถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทางของการออกแบบหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ทักษิณา เครือหงส์ (2550) ได้กล่าวว่า การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) หมายถึง การระบุแนวคิดหลักหรือปรัชญาที่สะท้อนปณิธานของหลักสูตร ซึ่งผู้สอนควรจัดทำให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาระดับชาติ เพื่อให้แนวทางการจัดการเรียนรู้ตอบสนองต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในภาพรวม โดยวัตถุประสงค์สามารถกำหนดได้ในหลายระดับ เช่น ระดับเป้าหมาย (Goal) ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางที่กว้าง ครอบคลุมผลลัพธ์ระยะยาว และระดับจุดมุ่งหมาย (Purpose) ซึ่งเฉพาะเจาะจงมากขึ้น โดยสะท้อนภาพรวมของสิ่งที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนบรรลุในรายวิชาหรือช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง การกำหนดวัตถุประสงค์จึงไม่เพียงเป็นการตั้งเป้าหมายเท่านั้น แต่ยังเป็นกรอบอ้างอิงในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับพฤติกรรมที่คาดหวังจากผู้เรียน

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ทางการเรียนรู้สามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้านหลักตามแนวคิดของพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่

1. **ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain)** คือ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า

2. **ด้านจิตพิสัย (Affective Domain)** คือ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม ความสนใจ และแรงจูงใจในการเรียนรู้

3. **ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)** คือ พฤติกรรมที่แสดงออกทางการเคลื่อนไหว การปฏิบัติ การใช้กล้ามเนื้อประสานกับสมอง ซึ่งมักสัมพันธ์กับการฝึกฝนหรือทักษะเชิงปฏิบัติ

การกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้อย่างชัดเจนและครอบคลุมทั้งสามด้าน เป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้กระบวนการจัดการเรียนรู้มีทิศทางที่ชัดเจน เกิดการเรียนรู้อย่างรอบด้าน และสามารถประเมินผลได้อย่างมีมาตรฐาน ทั้งยังสอดคล้องกับเป้าหมายเชิงนโยบายของระบบการศึกษาในระดับชาติ

วัฒนาพร ระเบียบทุกข์ (2542) กล่าวว่า การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ถือเป็นกระบวนการสำคัญในแผนการจัดการเรียนการสอน โดยมีเป้าหมายเพื่อระบุสิ่งที่ผู้เรียนควรบรรลุหลังการเรียนรู้ ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ จุดประสงค์เหล่านี้มีที่มาจากจุดหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ของรายวิชาหรือกลุ่มสาระ ตลอดจนคำอธิบายรายวิชา ซึ่งจะต้องสื่อออกมาอย่างชัดเจนในรูปแบบของพฤติกรรมที่สามารถสังเกตและวัดผลได้

ในการจัดทำจุดประสงค์การเรียนรู้ที่สมบูรณ์นั้น จำเป็นต้องครอบคลุมพฤติกรรมผู้เรียนในสามมิติหลัก ได้แก่

1. **พุทธิพิสัย (Cognitive Domain)** คือ การมุ่งเน้นพัฒนาความสามารถด้านความรู้ ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ และการใช้เหตุผล

2. **ทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)** คือ การมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะเชิงปฏิบัติที่ต้องอาศัยการลงมือทำ

3. **จิตพิสัย (Affective Domain)** คือ การมุ่งเน้นพัฒนาด้านคุณธรรม เจตคติ ค่านิยม และความรู้สึกภายในจิตใจ

จุดประสงค์การเรียนรู้สามารถแสดงออกได้ทั้งในลักษณะเดี่ยวหรือผสมผสานระหว่างหลายด้าน และสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. **จุดประสงค์ปลายทาง (Terminal Objective)** เป็นจุดประสงค์ในระดับกว้างที่ระบุสิ่งที่ผู้เรียนควรบรรลุเมื่อสิ้นสุดแผนการเรียนรู้ โดยต้องสอดคล้องกับเป้าหมายของหลักสูตร และสะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เช่น การมีความรู้ ความเข้าใจ การคิดวิเคราะห์ รวมถึงเจตคติที่ดี จุดประสงค์ประเภทนี้มักเขียนในลักษณะของพฤติกรรมหลัก เช่น “มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อม”

2. **จุดประสงค์นำทาง (Enabling Objective)** หรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เป็นจุดประสงค์ย่อยที่วิเคราะห์มาจากจุดประสงค์ปลายทาง โดยแสดงพฤติกรรมเฉพาะที่สามารถสังเกตได้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนค่อย ๆ พัฒนาไปสู่เป้าหมายใหญ่ การเขียนจุดประสงค์นำทางควรมีลำดับขั้นที่เหมาะสม โดยพิจารณาจากลำดับความรู้และทักษะที่จำเป็น และใช้คำกริยาเชิงพฤติกรรมที่ชัดเจนและวัดผลได้ เช่น อธิบาย วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมิน เป็นต้น

การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้ผู้สอนสามารถวางแผนการจัดการเรียนรู้ได้อย่างเป็นระบบ และช่วยให้การเรียนการสอนมีทิศทางที่ชัดเจน โดยเน้นผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน ทั้งในด้านความรู้ การปฏิบัติ และคุณธรรมจริยธรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้านและยั่งยืน

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

ในกระบวนการจัดการเรียนการสอน พระพุทธเจ้าทรงได้รับการยกย่องให้เป็น “พระบรมครู” เนื่องจากพระองค์ทรงมีหลักการในการสอนที่ลุ่มลึก สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ และสามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกยุคทุกสมัย หนึ่งในแนวทางการสอนที่ปรากฏชัดในพระไตรปิฎก และได้รับการถ่ายทอดโดย พระครูสกลธรรมสาธก (กิตติสมปนโน) และ พระครูโอภาสพนทกิตติ (2559) คือ “หลัก 4 ส.” ซึ่งเป็นพุทธวิธีสอนที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านสติปัญญา เจตคติ และแรงบันดาลใจ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

ประการแรก สันทัสสนา คือ การอธิบายเนื้อหาให้ชัดเจนประจักษ์แก่ใจผู้เรียน เปรียบได้กับการจูงมือไปดูด้วยตา กล่าวคือ เป็นการทำให้ผู้เรียน “เห็นธรรม” อย่างตรงไปตรงมา ชัดเจนจนไม่มีข้อสงสัย เรียกโดยย่อว่า “แจ่มแจ้ง”

ประการที่สอง สมหาทปนา คือ การชักนำให้ผู้เรียนคล้อยตามด้วยเหตุผลและความจริงใจ จนเกิดความศรัทธาและยอมรับในเนื้อหาที่เรียนรู้ พร้อมทั้งจะน้อมนำไปสู่การปฏิบัติจริง เรียกสั้น ๆ ว่า “จูงใจ”

ประการที่สาม สมุดเตชนา เป็นการเข้าใจหรือปลูกเร้าพลังภายในของผู้เรียน ให้เกิดความกล้าหาญและความมั่นใจในการเผชิญกับอุปสรรคในกระบวนการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต เรียกโดยสรุปว่า “หาญกล้า”

ประการสุดท้าย สัมผัสสังขนา คือ การสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่เต็มไปด้วยความเบิกบานและความหวัง ทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจ ไม่เบื่อหน่าย และเห็นคุณค่าของสิ่งที่เรียนรู้ เรียกสั้น ๆ ว่า “ร่าเริง”

พุทธวิธีสอนตามหลัก 4 ส. ดังกล่าว ถือเป็นหลักการสอนทั่วไปที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและยั่งยืน อันก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ผู้เรียนและสังคม ไม่เพียงเป็นเพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงศาสนา แต่ยังเป็นกรอบแบบเฉพาะให้ผู้เรียนเติบโตเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีชีวิตที่ดีงาม มีความสุขทางใจ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข เหตุนี้เองจึงกล่าวได้ว่าพุทธวิธีสอนตามหลัก 4 ส. คือ แนวทางการเรียนรู้ที่สมบูรณ์แบบซึ่งผสานทั้งปัญญาและคุณธรรมอย่างกลมกลืน เหมาะอย่างยิ่งที่จะประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนยุคปัจจุบัน ที่ต้องการมากกว่าความรู้ คือ การพัฒนาคนทั้งในมิติของความคิด ความรู้สึก และการใช้ชีวิตอย่างมีสติและสมดุล

การประยุกต์ใช้พุทธบริหารการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและโครงสร้างสังคมในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้กระบวนการจัดการเรียนรู้จำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อบริบทของโลกยุคใหม่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในฐานะองค์ความรู้และแนวทางแห่งชีวิต จึงต้องออกแบบใหม่ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนในยุคดิจิทัล ซึ่งมีความหลากหลายในด้านวัย ความรู้ ความสนใจ และอุปนิสัย การใช้พุทธบริหารการศึกษาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมให้ธรรมะเข้าถึงผู้เรียนในทุกระดับโดยไม่จำกัดรูปแบบหรือข้อจำกัดทางเวลาและสถานที่

ในยุคดิจิทัล ผู้เรียนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว แต่ขณะเดียวกันก็เผชิญกับปัญหาในการกลั่นกรองข้อมูล และการแยกแยะความถูกต้องของสารสนเทศ การจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจึงต้องเน้นการพัฒนาทักษะคิดวิเคราะห์ ควบคู่กับการบูรณาการหลักธรรมในบริบทที่สอดคล้องกับชีวิตจริง โดยมีแนวทางการสื่อสารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล ดังนี้

1. การเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การเรียนรู้ควรออกแบบให้มีลักษณะ “มีส่วนร่วม” โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทในการอภิปราย แบ่งกลุ่มทำกิจกรรม และนำเสนอผลงาน โดยจัดการเรียนรู้ให้มีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ตามความสนใจ ความสามารถ และพัฒนาการของผู้เรียน นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญกับการประเมินผลในด้านจิตใจและพฤติกรรม มากกว่าการวัดผลด้วยการสอบเพียงอย่างเดียว

2. การบูรณาการเทคโนโลยีในการเรียนรู้ การใช้สื่อหลากหลาย เช่น วิดีโอ อินโฟกราฟิก และภาพนิ่ง สามารถช่วยให้เนื้อหาธรรมะมีความเข้าใจง่ายและน่าสนใจยิ่งขึ้น การพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้แบบออนไลน์ และการใช้โซเชียลมีเดีย ยังเป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารและแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

3. การเชื่อมโยงหลักธรรมกับชีวิตประจำวัน การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ เช่น การทำสมาธิ การฝึกสติ และการวิเคราะห์กรณีศึกษา จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้

ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม พร้อมทั้งเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาสังคมและจริยธรรมร่วมสมัยผ่านมุมมองของพระพุทธศาสนา

4. การพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 การจัดการเรียนรู้ควรมุ่งส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความสามารถในการแก้ปัญหา การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ ตลอดจนการพัฒนาทักษะการสื่อสาร ทั้งในด้านการพูด การเขียน และการนำเสนอ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้ธรรมะเป็นเครื่องมือในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ

การประยุกต์ใช้พุทธบริหารการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล จำเป็นต้องผสมผสานความเข้าใจในหลักธรรม เข้ากับการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่และแนวคิดทางการศึกษาที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้การเรียนรู้พระพุทธศาสนาไม่เพียงเป็นการถ่ายทอดความรู้ แต่ยังเป็นการปลูกฝังคุณธรรมและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างรอบด้าน อันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสติ สมดุล และยั่งยืน

สามารถสรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดวัตถุประสงค์ถือเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ เนื่องจากเป็นตัวกำหนดทิศทางของการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ การจัดเนื้อหา และการวัดผลประเมินผล วัตถุประสงค์จึงไม่เพียงแต่สะท้อนเป้าหมายของผู้สอนเท่านั้น แต่ยังต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการศึกษาระดับชาติ เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน วัตถุประสงค์ทางการเรียนรู้สามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย (ด้านความรู้ ความคิดวิเคราะห์และเหตุผล) จิตพิสัย (ด้านเจตคติ ค่านิยม และความรู้สึก) และทักษะพิสัย (ด้านการปฏิบัติและการเคลื่อนไหว) ทั้งนี้ จุดประสงค์สามารถเขียนในระดับกว้างหรือจุดประสงค์ปลายทาง (Terminal Objective) เพื่อแสดงเป้าหมายโดยรวมที่คาดหวังให้ผู้เรียนบรรลุ และในระดับเฉพาะหรือจุดประสงค์นำทาง (Enabling Objective) ซึ่งเป็นพฤติกรรมย่อยที่นำไปสู่เป้าหมายหลักได้อย่างเป็นขั้นตอน

การกำหนดจุดประสงค์ที่ชัดเจน ครอบคลุมทั้งสามด้าน และเขียนในรูปแบบพฤติกรรมที่วัดผลได้ จะช่วยให้การเรียนการสอนมีทิศทาง มีเกณฑ์ประเมินที่ชัดเจน และส่งเสริมการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและยั่งยืน อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ด้วยการประยุกต์ใช้แนวคิดพุทธบริหารการศึกษาเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการจัดการเรียนรู้และเข้าถึงผู้เรียนได้อย่างกว้างขวาง การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการสอนพระพุทธศาสนา เช่น การสร้างแพลตฟอร์มออนไลน์ เว็บไซต์ หรือแอปพลิเคชันที่รวบรวมเนื้อหาในรูปแบบวิดีโอ บทความ อินโฟกราฟิก และสื่ออินเทอร์แอคทีฟ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าถึงองค์ความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา นอกจากนี้ การออกแบบสื่อการเรียนรู้ให้มีความน่าสนใจ เช่น การ์ตูนอนิเมชัน เกมธรรมะ หรือกิจกรรมตอบคำถาม ช่วยกระตุ้นความสนใจและเสริมสร้างการมีส่วนร่วม การสร้างชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์ รวมถึงการใช้เทคโนโลยี VR เพื่อจำลองวัดหรือสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ช่วยให้ผู้เรียนสัมผัสประสบการณ์ได้อย่างสมจริง ขณะที่การใช้ AI เพื่อปรับเนื้อหาให้ตรงกับความสนใจของแต่ละบุคคล และการพัฒนาแอปพลิเคชันเพื่อฝึกสมาธิหรือฟังธรรมะ ช่วยเสริมการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น

และเร็วขึ้น แต่ยังส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งต่อหลักธรรมในรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตยุคใหม่

พุทธบริหารการศึกษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในยุคดิจิทัล

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

สรุป

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิต การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนแนวทางให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน โดยการประยุกต์ใช้พุทธบริหารการศึกษาคบคู่กับนวัตกรรมการเรียนรู้ อันเป็นการนำแนวคิด วิธีการ หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความหลากหลายของผู้เรียนในยุคใหม่ได้อย่างแท้จริง

พระพุทธเจ้าทรงเป็นแบบอย่างของครูผู้สอนที่มีวิธีการถ่ายทอดหลักธรรมอย่างลุ่มลึก มีเป้าหมายในการพัฒนาจิตใจของผู้เรียนให้เกิดความรู้แจ้ง เห็นจริง และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง โดยทรงใช้พุทธวิธีในการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ (อภิญญาธรรมเทศนา) เกิดปัญญาจากการไตร่ตรอง (สนิธรรมเทศนา) และสามารถนำคำสอนไปสู่การปฏิบัติที่เห็นผลเป็นรูปธรรม (ปาฏิหาริยธรรมเทศนา) อันเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้แบบองค์รวมที่เน้นผลสัมฤทธิ์ทั้งในระดับความรู้ ทักษะ และคุณธรรมจริยธรรม

การนำหลักพุทธวิธีดังกล่าวมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีสมัยใหม่ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรูปแบบใหม่ที่เข้าถึงง่าย ทันสมัย และสร้างการมีส่วนร่วม เช่น การพัฒนาแพลตฟอร์มออนไลน์ แอปพลิเคชัน หรือเว็บไซต์ที่รวบรวมเนื้อหาในรูปแบบวิดีโอ บทความ อินโฟกราฟิก รวมถึงสื่ออินเทอร์เน็ตแอดทีฟต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา นอกจากนี้ ยังสามารถใช้เทคโนโลยี VR เพื่อสร้างประสบการณ์เสมือนในการเยี่ยมชมวัดหรือสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา และ

นำ AI มาช่วยออกแบบเนื้อหาให้เหมาะสมกับความสนใจเฉพาะบุคคล ตลอดจนการพัฒนาแอปพลิเคชันสำหรับการฝึกสมาธิหรือฟังธรรมะออนไลน์ เพื่อเสริมสร้างการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ

การผสมผสานเทคโนโลยีกับหลักธรรม มิได้เป็นเพียงการเพิ่มช่องทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่เป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีประสิทธิภาพ สร้างสรรค์ และยั่งยืน ทั้งยังสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมให้เข้ากับชีวิตประจำวันของผู้คนในยุคใหม่ได้อย่างเหมาะสม เป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่ร่วมสมัย โดยยังคงไว้ซึ่งสาระอันลึกซึ้งของคำสอนดั้งเดิมไว้ได้อย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- ทิตนา แคมมณี. (2551). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 7) . กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปัญญา ผิวเกลี้ยง. (2538). *ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนอาชีวศึกษา*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิตสาขารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- พระครูสกลธรรมสาธก (กิตติสมปโน) และพระครูโสภาสนนทกิตติ. (2559). พระพุทธศาสนาแห่งการเรียนรู้ที่ก้าวล้ำศตวรรษที่ 21. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์*, 3(1), 72 - 77.
- พระปลัดยี่แก้ว ธมฺมจาโร (สมงาม), สมชัย ศรีนอก และสมควร นามสีฐาน. (2567). การจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาด้วยปฎิหาริยธรรมเทศนา. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 9(1), 1791 - 1804.
- พิชิต เข้าวชาญ และศักดิ์ดา งานหมั่น. (2567). นวัตกรรมการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในศตวรรษที่ 21 : การผสมผสานเทคโนโลยีกับธรรมะ. *วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์*, 4(2), 160 - 174.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2542). *แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *21 วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนากระบวนการคิด*. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์
- อาภรณ์ ใจเที่ยง. (2542). *พฤติกรรมการสอนภาษาไทย ระดับประถมศึกษา*. นครปฐม: สถาบันราชภัฏ นครปฐม.
- เอกศักดิ์ บุตรลับ. (2537). *ครูและการสอน (Teacher and Teaching)*. เพชรบุรี: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะวิชาครุศาสตร์: สถาบันราชภัฏเพชรบุรี.

บทบาทพระเกจิอาจารย์กับการพัฒนาวัดสู่แหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงศาสนา:
กรณีวัดป่าไทรทอง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

THE ROLE OF BUDDHIST MONKS IN THE DEVELOPMENT OF TEMPLES AS
LEARNING CENTERS AND RELIGIOUS TOURISM DESTINATIONS: A CASE STUDY
OF WAT SAI THONG, PRASAT DISTRICT, SURIN PROVINCE

สุรียา คลังฤทธิ์^{1,*}, ยโสธรา ศิริภาพระภากร² และ ชัยนะรินทร์ ทับมะเร็ง³
Suriya Klangrit^{1,*}, Yasothara Siriphaprapagon² and Chainarin Tubmarerng³

(Received: June 18, 2025; Revised: July 19, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอการศึกษาบทบาทของพระเกจิอาจารย์ในการพัฒนาวัดไทรทองให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในระดับชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นการวิเคราะห์ในมิติของการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ การส่งเสริมการเรียนรู้แบบองค์รวม และการขับเคลื่อนพัฒนาท้องถิ่นผ่านมิติศาสนาและวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่า

วัดทรายทองได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของชุมชน ทั้งในด้านศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้ 1) การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ วัดทรายทองมีบทบาทในการจัดกิจกรรมด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา การอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน การจัดนิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านแก่ชุมชนอย่างเป็นระบบ 2) การส่งเสริมวัดทรายทองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ได้แก่ วัดมีการจัดงานบุญประเพณีประจำปี การบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง จนสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและศรัทธาสาธุชนจากพื้นที่ใกล้เคียงและต่างจังหวัดให้เข้ามาร่วมกิจกรรมทางศาสนาและท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง 3) บทบาทของพระเกจิอาจารย์ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ พระเกจิอาจารย์ในวัดมีบทบาททั้งด้านการศึกษา การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี การกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก และการพัฒนาจิตวิญญาณของประชาชน โดยใช้หลักธรรมและความเชื่อพื้นบ้านอย่างกลมกลืน ส่งผลให้ชุมชนมีความสามัคคีและมีความสุขทางใจ 4) ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรค ได้แก่ ความสำเร็จของวัดทรายทองเกิดจากภาวะผู้นำ

¹ นักวิชาการอิสระ

¹ Independent Scholar

² นักวิชาการอิสระ

² Independent Scholar

³ อาจารย์ประจำหลักสูตรศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

³ Curriculum Lecturer, Bachelor of Education Program in Agriculture, Faculty of Education, Surindra Rajabhat University

* Corresponding author. E-mail: missuniverse5000@yahoo.com

ของพระภิกษุ ความร่วมมือจากชุมชน และการบริหารจัดการอย่างมีเป้าหมาย ส่วนอุปสรรคที่พบ ได้แก่ การขาดงบประมาณ การขาดบุคลากรเฉพาะด้าน และผลกระทบจากเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ โดยสรุป วัดทรายทองมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่ได้กลายเป็น ศูนย์กลางของการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และเป็นรากฐานสำคัญในการ เสริมสร้างจิตวิญญาณและความสัมพันธ์อันดีในสังคมและชุมชน

คำสำคัญ: พระเกจิอาจารย์, วัดไทรทอง, แหล่งเรียนรู้, แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

Abstract

The purpose of this article was to present the role of revered Buddhist Monks (Phra Keji Achan) in transforming Wat Sai Thong into a community - based religious learning and tourism center. The research focused on three main aspects: spiritual leadership, promotion of holistic learning, and driving local development through religion and culture.

The study found that:

Wat Sai Thong had become a vital hub for the local community, serving as a center for religious activities, education, cultural preservation, and local economic stimulation. Its operations were consistently aligned with Buddhist principles, strengthening both the spiritual and social fabric of the community. First, the temple played an active role as a community learning center by organizing Buddhist education, providing moral and ethical training for youth, exhibiting local wisdom, and systematically preserving traditional cultural knowledge. These activities encouraged community members, especially the younger generation, to engage with their cultural roots. Second, Wat Sai Thong promoted itself as a religious tourism site by hosting annual festivals and traditional merit - making ceremonies, restoring religious sites, and conducting ongoing community outreach. These efforts attracted visitors and faithful followers from nearby areas and other provinces, supporting local businesses and enhancing community pride. Third, the revered Buddhist Monks at Wat Sai Thong held significant roles beyond religious duties. They acted as educators, cultural preservers, and spiritual mentors, integrating Buddhist teachings with local beliefs and customs. This approach fostered unity, strengthens community ties, and contributes to residents' spiritual well - being. The success of Wat Sai Thong could be attributed to the leadership of the monks, strong community cooperation, and clear management goals. Nonetheless, challenges remain, including limited funding, a shortage of specialized personnel, and the impact of modern societal changes. In summary, Wat Sai Thong is not only a place for religious rituals but also a dynamic center for community learning, cultural preservation, local economic support, and spiritual development, reinforcing its role as a cornerstone of local identity and social cohesion.

Keywords: Buddhist Monks, Wat Sai Thong, Learning Center, Religious Tourism

บทนำ

ในสังคมไทยมาแต่โบราณ วัดมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ การพัฒนา และการดำรงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมและจริยธรรมของชุมชน (ไพศาล วิสาโล, 2551) โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทหรือชุมชนท้องถิ่น วัดมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านศาสนา การศึกษา และสังคม อีกทั้งพระสงฆ์ โดยเฉพาะพระเกจิอาจารย์ซึ่งเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชน ยังมีอิทธิพลในการชี้นำและพัฒนาแนวทางการดำเนินชีวิตของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ พระเกจิอาจารย์ซึ่งได้รับการยอมรับทั้งในด้านคุณธรรม ความรู้ และบารมี มักมีบทบาทเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ (Spiritual Leader) และยังเป็นแรงผลักดันในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงการส่งเสริมให้วัดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น (ประเสริฐ แสงสุวรรณ, 2563) บทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ที่ส่งเสริมการใช้มรดกทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน/วัดจึงมีลักษณะเป็น “ฐานรากแห่งปัญญา” ของชุมชนอย่างแท้จริง หนึ่งในโลกที่สำคัญที่ผลักดันให้วัดสามารถทำหน้าที่เหล่านี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ พระเกจิอาจารย์ หรือพระภิกษุผู้เป็นที่เคารพศรัทธาในหมู่บ้าน ด้วยคุณลักษณะของความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ความรู้ความสามารถทางวิชาการธรรมะ และคุณวิเศษพิเศษที่มักเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรมขั้นสูง ดังนั้นพระเกจิอาจารย์ หมายถึง พระภิกษุผู้มีความเชี่ยวชาญในพระธรรมวินัย มีคุณธรรมอันสูงส่ง และมักเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของญาติโยมด้วยบารมีทางจริยธรรม ความรู้ความสามารถทางวิปัสสนากรรมฐาน หรือวิชาอาคมตามความเชื่อพื้นบ้าน (สุรพงษ์ บุรพา, 2562) บทบาทของพระเกจิอาจารย์จึงครอบคลุมทั้งด้านจิตวิญญาณ การพัฒนาศาสนสถาน การส่งเสริมการศึกษา และการประยุกต์ธรรมะเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยเฉพาะในยุคสมัยที่สังคมกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม พระเกจิอาจารย์จึงกลายเป็นเสาหลักที่ช่วยประคับประคองจิตใจประชาชน ให้มีที่พึ่งทางธรรมที่มั่นคง ผู้นำชุมชน และแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจ (วงศ์ฤกษ์ คงคาลัย, 2564) ในบริบทของภาคอีสานและโดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ พระเกจิอาจารย์ไม่ได้จำกัดบทบาทเพียงในแนวทางของการสั่งสอนธรรมะเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทเชิงรุกในการ พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางปัญญา ศิลปวัฒนธรรม และเศรษฐกิจของชุมชน เช่น การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม การอบรมอาชีพชุมชน การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ไปจนถึงการส่งเสริมวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

พระเกจิอาจารย์จึงเป็นมากกว่าผู้นำทางศาสนา แต่เป็น “นักพัฒนา” ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความสามารถในการประสานพลังศรัทธาของญาติโยมให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ได้แก่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือการที่พระเกจิอาจารย์หลายรูปเป็นผู้นำในการพัฒนาวัดให้กลายเป็น แหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ซึ่งผสมผสานแนวคิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมกับการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน เช่น การสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน พุทธอุทยาน สวนป่าธรรมะ สร้างสถานที่ทางจิตวิญญาณเพื่อการสักการะ และการปฏิบัติทางจิตวิญญาณ และการจัดกิจกรรมฝึกอบรมจริยธรรมเยาวชน การส่งเสริมให้วัดเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ช่วยให้วัดมีชีวิตชีวา เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้โดยไม่มีข้อจำกัดทางอายุหรือศาสนา

ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม โดยเฉพาะกลุ่มไทยเขมรและชาวกูย และลาว วัดยังคงเป็นศูนย์กลางของความศรัทธาและพิธีกรรมพื้นบ้านที่หลอมรวมกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง วัดป่าไทรทอง ตำบลบ้านไทร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ คือหนึ่งในวัดที่ได้รับการพัฒนาอย่างโดดเด่นภายใต้การนำของพระเกจิอาจารย์ผู้เปี่ยมด้วยวิสัยทัศน์และเมตตาธรรม วัดแห่งนี้ไม่เพียงฟื้นฟูความเป็นศูนย์กลางของชุมชนในด้านศาสนาเท่านั้น แต่ยังพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ศิลปะพื้นบ้าน และภูมิปัญญาชาวบ้าน ควบคู่ไปกับการเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวเชิงศรัทธาที่เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจชุมชน การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระเกจิอาจารย์ในการพัฒนาวัดไทรทองให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในระดับชุมชนท้องถิ่น โดยเน้นการวิเคราะห์ในมิติของการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ การส่งเสริมการเรียนรู้แบบองค์รวม และการขับเคลื่อนพัฒนาท้องถิ่นผ่านมิติศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น

แนวคิดเรื่องพระเกจิอาจารย์กับบทบาททางสังคม

พระเกจิอาจารย์ คือ พระสงฆ์ที่ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนอย่างกว้างขวางเนื่องจากมีความรู้ ความสามารถทางธรรม ปฏิบัติอันเคร่งครัด รวมทั้งมีคุณวิเศษเฉพาะตัวที่เชื่อว่าเกิดจากการปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้น อาทิ ด้านวิปัสสนากรรมฐาน การสวดมนต์ปลุกเสกวัตถุมงคล และความสามารถในการเป็นผู้นำจิตวิญญาณของสังคมไทยมาอย่างยาวนาน (สุชาติ เถาทอง, 2547) ในสังคมไทย พระเกจิอาจารย์มิได้ทำหน้าที่เพียงผู้สืบทอดพระธรรมวินัยเท่านั้น แต่ยังมีบทบาททางสังคมอย่างหลากหลาย อาทิ การเป็นผู้นำในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน การให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านในยามทุกข์ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและจารีตประเพณี รวมถึงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางทางศาสนา การศึกษา และการพัฒนาจิตใจ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2543) แนวคิดเชิงสังคมวิทยาศาสนา (Sociology of Religion) ยังมองว่าพระเกจิอาจารย์เป็น “ผู้นำเชิงศีลธรรม” (Moral Leaders) ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของสังคม ผ่านกระบวนการกล่อมเกลางานศาสนาและแบบอย่างการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะในชุมชนชนบทหรือพื้นที่ที่ประชาชนยังยึดโยงกับสถาบันทางศาสนาอย่างแน่นแฟ้น (Berger, 1967) สำหรับประเทศไทยในยุคปัจจุบันงานศึกษาหลายฉบับชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระเกจิอาจารย์ในการขับเคลื่อนกิจกรรมชุมชน เช่น งานของ สุพจน์ โกมลาลิทธิ (2555) ที่ศึกษาวัดในภาคอีสาน พบว่า พระเกจิอาจารย์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาเยาวชน สนับสนุนการพัฒนาชุมชน และสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งผ่านกิจกรรมศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ (พระธรรมปัญญาบดี, 2562) ยังเสนอว่า พระเกจิอาจารย์ในยุคใหม่ ควรปรับบทบาทให้เป็น “พระนักพัฒนา” ที่สามารถเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับการแก้ปัญหาสังคม เช่น ความยากจน ปัญหายาเสพติด และการขาดโอกาสทางการศึกษา พร้อมทั้งพัฒนาวัดให้เป็น “พื้นที่ปลอดภัย” และ “พื้นที่เรียนรู้” ของชุมชน กล่าวโดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับบทบาททางสังคมของพระเกจิอาจารย์ในบริบทไทย ปรากฏอยู่ทั้งในฐานะผู้นำทางศาสนา ผู้นำชุมชน และเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงเข้ากับแนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาอย่างมีพลังและยั่งยืนที่จะเกิดขึ้นในเขตพื้นที่ชุมชนแห่งนี้ และกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและกลายเป็นพื้นที่การศึกษาต้นแบบได้หลากหลายมิติ เป็นต้น

แนวคิดวัดกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

วัดในบริบทของสังคมไทยมีบทบาทสำคัญเกินกว่าที่จะเป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และการพัฒนาชุมชนอย่างครบวงจร (ไพฑูรย์ ชัยรัตน์กิจ, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “วัดกับการพัฒนาชุมชน” ที่เน้นการใช้วัดเป็นพื้นที่สำหรับการถ่ายทอดความรู้ทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรม และสังคม รวมถึงเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น (กรมการศาสนา, 2558) วัดถูกมองว่าเป็น “ศูนย์กลางชุมชน” (Community Center) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การศึกษาอบรมธรรมะ กิจกรรมอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่น และกิจกรรมพัฒนาชุมชนอื่น ๆ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน (นพพร ตันติกุล, 2559) นอกจากนี้ การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ยังสอดคล้องกับแนวคิด “วัดในยุคใหม่” ที่ต้องมีบทบาทเชิงรุกในการส่งเสริมการเรียนรู้และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างรอบด้าน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2561) ตามแนวคิดนี้ วัดจึงเป็นพื้นที่ที่สามารถผสมผสานความรู้ทางศาสนาเข้ากับความรู้ทางโลก เช่น การส่งเสริมการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การจัดกิจกรรมอบรมทักษะอาชีพ การสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น (อนุชา บุญสถิตย์, 2563) ทั้งนี้ วัดยังทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตประจำวันของชุมชน ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนจึงมีความสำคัญในฐานะ “พื้นที่เรียนรู้เชิงวัฒนธรรมและศาสนา” ที่ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางสังคมในระดับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงศาสนา

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism) หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ที่มีความสำคัญทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นวัด โบสถ์ มัสยิด หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ศรัทธา และประวัติศาสตร์ทางศาสนา โดยผู้เดินทางมีจุดประสงค์หลักเพื่อสักการะ ปฏิบัติธรรม ศึกษาเรียนรู้ หรือเพื่อเสริมสร้างจิตใจและความเชื่อ (Rinschede, 1992; Raj & Morpeth, 2007) ในเชิงวิชาการ การท่องเที่ยวเชิงศาสนาถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเฉพาะเจาะจง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อ ศรัทธา และวิถีชีวิตของชุมชนศาสนา (Collins - Kreiner, 2010) นักวิชาการยังชี้ให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงศาสนาไม่ได้มีเพียงแค่บทบาททางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนที่เกี่ยวข้อง (Shinde, 2007) สำหรับบริบทของประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศที่มีพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก การท่องเที่ยวเชิงศาสนามักเกี่ยวข้องกับการเยี่ยมชมวัดวาอาราม การเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา และการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา (กรมการท่องเที่ยว, 2562) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดที่มีพระเกจิอาจารย์หรือวัดที่เป็นศูนย์กลางความเชื่อ จะมีบทบาทสำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญเข้ามาอย่างต่อเนื่อง (ณรงค์ สอนสธิตย์, 2560) การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอย่างยั่งยืนจึงควรคำนึงถึงการรักษาคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างสมดุล ไม่ให้เกิดผลกระทบต่อความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่และวิถีชีวิตของชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการวางแผนและบริหารจัดการ (Sharpley & Jepson, 2011) ซึ่งสามารถส่งเสริมการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเวลาเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดการพัฒนาชุมชนโดยใช้ทุนวัฒนธรรม

การพัฒนาชุมชนโดยใช้ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital for Community Development) เป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับ “ทุนทางวัฒนธรรม” (Cultural Capital) ซึ่งหมายถึงคุณค่า ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะ และศาสนา ที่สั่งสมอยู่ในชุมชนอย่างยาวนาน และสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกลไกในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (สุภางค์ จันทวานิช, 2557) แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนฐานของการตระหนักถึงอัตลักษณ์และรากเหง้าทางวัฒนธรรมของชุมชน โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พัฒนา และสร้างสรรค์ทุนวัฒนธรรมให้สามารถต่อยอดเป็นพลังในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน (UNESCO, 2012) เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนจากภูมิปัญญา หรือการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้จากฐานทุนวัดและประเพณีท้องถิ่น ในบริบทของประเทศไทย แนวคิดทุนวัฒนธรรมได้รับการผลักดันจากหน่วยงานด้านวัฒนธรรมและนักพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะในแนวทาง “การพัฒนาโดยใช้ฐานทุนเดิม” (Asset - Based Community Development: ABCD) ที่เน้นการใช้จุดแข็งของชุมชนมาเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนา มากกว่าการพึ่งพาปัจจัยภายนอก (ณัฐพงศ์ พัฒนศิริ, 2561) ทุนวัฒนธรรมที่สำคัญในหลายชุมชนมักเกี่ยวข้องกับวัด ศาสนา และพระเกจิอาจารย์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา และเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย วัดจำนวนมากกลายเป็นศูนย์รวมของกิจกรรมทางวัฒนธรรม พิธีกรรม และการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา ซึ่งช่วยสร้างรายได้ สร้างอาชีพ และความภาคภูมิใจในท้องถิ่นอย่างมีนัยสำคัญ (ทวีศักดิ์ เดชชมชื่น, 2563) กล่าวโดยสรุปการใช้ทุนวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนคือการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา โดยยึดหลักความยั่งยืนทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสังคม อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยไม่ทิ้งรากเหง้าทางอัตลักษณ์ของตน เป็นต้น

ประวัติความเป็นมาของ วัดป่าไทรทอง ตำบลบ้านไทร อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์

วัดป่าไทรทอง เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านไทร อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ มีพระพุทธรูป ปางห้ามญาติ องค์ใหญ่ สูง 23 เมตร หรือ พระพุทธรูปยืนตีไพร่พิณาศ ศาสตราจารย์ (หลวงพ่อทรัพย์) สืบเนื่องมาจากปี พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นปีที่ พระพุทธศาสนามีอายุครบ 2600 ปีองค์การพระพุทธศาสนาของโลกจึงได้ ประกาศให้เป็นปีพุทธชยันตีแห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ชาวพุทธต่างจัด กิจกรรมสร้างบุญกุศลเป็นการบูชาพระคุณของพระพุทธองค์ วัดป่าไทรทอง ซึ่งมีพระครูคัมภีร์ปัญญาจารย์ได้นำพาศิษย์ยานุศิษย์จะสร้างพระพุทธรูปองค์ยืนสูง 23 เมตร ปูนปั้นปางห้ามญาติ บัดนี้ได้ก่อสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว คณะศิษย์ยานุศิษย์กรรมการวัด อุบาสกอุบา จังได้พร้อมใจจัดงานฉลองพระพุทธรูปองค์นี้ ซึ่งเป็นช่วงเทศกาลวันมาฆบูชา พระสงฆ์ ทุกนิกาย มาร่วมงานจำนวน 1,250 รูป เพื่อให้สอดคล้องกับวันสำคัญของวันมาฆบูชา โดเด่นตั้งแต่ขุ้มประตูเข้าวัดขนาดใหญ่สีทอง เมื่อเข้ามาจะพบพระปางห้ามญาติขนาดใหญ่ที่สูงสง่า สูง 23 เมตร หรือเรียกว่า พระพุทธรูปยืนตีไพร่พิณาศ พร้อมรูปปั้นองค์พญานาคบริเวณทางเข้าไปยังองค์พระ และยังมีศิลปะปูนปั้นเป็นปูท้าวเวสสุวรรณ และเทวดาต่าง ๆ รอบพระองค์ใหญ่ (เอกสารประวัติวัดไทรทอง, 2557)

ภูมิหลังและบทบาทของพระเกจิอาจารย์ประจำวัด

ภาพที่ 1 แผ่นภาพบริบทโดยรวมวัดไททอง ภาพที่ 2 นาคราชวัดไททอง ภาพที่ 3 พระพุทธรูปองค์ใหญ่

ในบริบทของการศึกษาบทบาทพระเกจิอาจารย์กับการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา โดยเฉพาะในกรณีศึกษา วัดป่าไทรทอง ตำบลบ้านไทร อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ พระเกจิอาจารย์ประจำวัดป่าไทรทอง มีนามว่า พระครูคัมภีร์ปัญญาจารย์ เป็นพระภิกษุผู้ได้รับการยอมรับอย่างสูงในชุมชน ด้วยคุณสมบัติอันประกอบด้วยศีลาจารวัตรอันงดงาม ความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย และความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมและศาสตร์ต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จากการศึกษาภาคสนามพบว่า พระเกจิอาจารย์รูปนี้มีภูมิหลังที่น่าสนใจ โดยมีพื้นเพเป็นชาวอีสานใต้ เคยศึกษาพระปริยัติธรรมตั้งแต่ยังเป็นสามเณร และต่อมาได้รับการยกย่องในฐานะพระนักพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มพระภิกษุที่มุ่งเน้นการนำหลักธรรมมาปรับใช้กับการพัฒนาสังคม พระเกจิอาจารย์รูปนี้มีได้ทำหน้าที่เพียงการเผยแผ่ธรรมะหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่สำคัญในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. บทบาทด้านศาสนกิจและจิตวิญญาณ พระเกจิอาจารย์เป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจอย่างต่อเนื่อง เช่น การสอนธรรมะ การแสดงพระธรรมเทศนาในโอกาสต่าง ๆ การประกอบพิธีกรรมประจำปี และการบวชพระบวชเณร ทำให้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของชุมชน เป็นที่พึ่งพิงในทางธรรมของชาวบ้าน
2. บทบาทด้านการเรียนรู้และการอนุรักษ์ภูมิปัญญา พระเกจิอาจารย์ได้พัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีทั้ง ศูนย์เผยแผ่พระพุทธศาสนา การจัดค่ายพุทธธรรมสำหรับเยาวชน รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น พิธีกรรมไทยเขมร คติความเชื่อ และประเพณีพื้นบ้าน ทำให้วัดกลายเป็นแหล่งเรียนรู้แบบบูรณาการระหว่างศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. บทบาทด้านการพัฒนาและการท่องเที่ยวเชิงศาสนา พระเกจิอาจารย์มีบทบาทในการพัฒนาวัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา เช่น การจัดเส้นทางท่องเที่ยววัด การก่อสร้างศาสนสถานที่มีศิลปกรรมพื้นถิ่น การจัดงานบุญประเพณีที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและนอกพื้นที่ เช่น งานบุญแห่เทียนเข้าพรรษา งานบุญกัณฑ์บุญบูรพาจารย์ และกิจกรรมสวดมนต์ข้ามปี เป็นต้น
4. บทบาทด้านการสร้างศรัทธาและความร่วมมือในชุมชน พระเกจิอาจารย์ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางศีลธรรมที่เชื่อมโยงเครือข่ายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน โรงเรียน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มจิตอาสา ผ่านการจัดกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการพัฒนา การช่วยเหลือสังคม และการสร้างความสามัคคีในท้องถิ่น

การวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า บทบาทของพระเกจิอาจารย์ในวัดป่าไทรทองเป็นไปในลักษณะผู้นำทางจิตวิญญาณที่สามารถสานความรู้ทางธรรม ความเข้าใจในบริบทชุมชน และแนวทางการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ส่งผลให้วัดมิได้เป็นเพียงสถานที่ทางศาสนา แต่เป็น “ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้” ที่ยั่งยืนในชุมชน (สัมภาษณ์ (ก) ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว, 15 กุมภาพันธ์ 2568)

การดำเนินงานพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน

วัดในสังคมไทยไม่เพียงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่มีศักยภาพสูงในการส่งเสริมองค์ความรู้ด้านศีลธรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น การดำเนินงานพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้วัดสามารถตอบสนองต่อความต้องการทางการศึกษาและวัฒนธรรมของประชาชนได้อย่างยั่งยืน กระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนสามารถดำเนินงานในหลายมิติ ดังนี้

1. การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภายในวัด วัดหลายแห่งได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ เช่น พระพุทธรูปปางประทานพรองค์ใหญ่ รูปเคารพที่เกี่ยวข้องทางศาสนา แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ด้านเกษตรกรรมอินทรีย์ ตัวอย่างเช่น วัดป่าโยธาประสิทธิ์ อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ ได้จัดตั้งห้องเรียนธรรมชาติควบคู่กับกิจกรรมเรียนรู้เรื่อง และวัดป่าในภาคอีสานหลายแห่งยังส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2563)

2. การจัดกิจกรรมทางการศึกษาและคุณธรรมจริยธรรม วัดเป็นพื้นที่ที่จัดกิจกรรมอบรมคุณธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน เช่น โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และการจัดค่ายคุณธรรม โดยกิจกรรมเหล่านี้ช่วยส่งเสริมความมีวินัย ความรับผิดชอบ และการรู้จักตนเอง ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564)

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการวัด ได้แก่ การดำเนินงานพัฒนาให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืนต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทในการวางแผน สนับสนุนกิจกรรม

4. การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ได้แก่ วัดเป็นแหล่งรวบรวมและอนุรักษ์ศิลปกรรม วัตถุโบราณ และประเพณีท้องถิ่น การส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์เรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชน ภาษา การฟ้อนรำ พิธีกรรม และการทำเครื่องมือพื้นบ้าน เป็นการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาอย่างมีชีวิต (ประคอง พงษ์นาวิน, 2561)

5. การบูรณาการกับภาคการศึกษา ได้แก่ โรงเรียนในชุมชนสามารถใช้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ นอกห้องเรียน โดยบูรณาการกับกลุ่มสาระต่าง ๆ เช่น ศาสนา ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และการดำรงชีวิต อีกทั้งยังเป็นแหล่งฝึกประสบการณ์สำหรับครู นักเรียน และนักวิจัย

ภาพที่ 4 รูปเทพเจ้าภายในวัดไทรทอง

ภาพที่ 5 เทพเจ้าผู้รักษา

ภาพที่ 6 พระอินทร์

ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน นอกจากจะเสริมสร้างศีลธรรมและภูมิปัญญาแล้ว ยังเป็นการเสริมพลังทางสังคม ทำให้ชุมชนมีจิตสำนึกต่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งช่วยลดปัญหาสังคมในระดับรากฐานได้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นต้น

การส่งเสริมวัดทรายทองเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา

วัดป่าไทรทอง ตำบลบ้านไทร อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ เป็นวัดสำคัญในพื้นที่ชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism) อันจะนำไปสู่การส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรม ตลอดจนกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากของชุมชน โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนา หมายถึง การเดินทางที่มีเป้าหมายเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เยี่ยมชมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือเรียนรู้เกี่ยวกับหลักธรรม ความเชื่อ และศิลปวัฒนธรรมของศาสนา (Cohen, 1998) ดังนั้น การส่งเสริมวัดทรายทองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้จึงควรดำเนินการใน 3 มิติหลัก ดังนี้

1. การอนุรักษ์และจัดการสิ่งแวดล้อมวัด ได้แก่ วัดป่าไทรทองมีภูมิทัศน์ทางธรรมชาติที่ร่มรื่น มีต้นไม้ใหญ่และระบบนิเวศวัดที่สามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อความสงบและการเจริญสติได้ นอกจากนี้การดูแลความสะอาด ความเรียบร้อย และความเป็นระเบียบของพื้นที่วัด ยังช่วยเสริมภาพลักษณ์เชิงจิตวิญญาณให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

2. การสร้างกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนา เช่น การปฏิบัติธรรม การเวียนเทียนในวันสำคัญ การจัดเทศน์มหาชาติ หรือการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นโอกาสให้ทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้พุทธศาสนาแบบมีชีวิต (Living Buddhism) พร้อมกันนั้นสามารถจัดกิจกรรมวัฒนธรรมร่วม เช่น การแสดงดนตรีพื้นบ้าน นิทรรศการภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสาธิตงานหัตถกรรม เพื่อขยายมิติการเรียนรู้

3. การบูรณาการกับชุมชนและภาคการศึกษา ได้แก่ วัดป่าไทรทองสามารถเชื่อมโยงกับโรงเรียน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มประชาสังคมในการจัดโครงการพัฒนา เช่น “หนึ่งวัด หนึ่งชุมชนท่องเที่ยว” หรือ “ค่ายคุณธรรมสู่การท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ด้านศาสนา” โดยใช้พื้นที่วัดเป็นฐานในการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาและเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน

ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น 1) ด้านศาสนา - ประชาชนได้รับโอกาสในการเข้าถึงธรรมะ เข้าใจหลักศีลธรรม และเกิดจิตสำนึกในพระพุทธศาสนา 2) ด้านเศรษฐกิจ - สร้างรายได้จากการจำหน่ายสินค้าท้องถิ่น เช่น ผ้าทอพื้นบ้าน ผลิตภัณฑ์สมุนไพร อาหารพื้นถิ่น และการให้บริการนำเที่ยวโดยคนในชุมชน 3) ด้านสังคมและวัฒนธรรม - ชุมชนมีความสามัคคี ภูมิใจในรากเหง้าและสามารถถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสู่นักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ เป็นต้น

บทบาทของพระเกจิอาจารย์ในมิติต่าง ๆ

พระเกจิอาจารย์ถือเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่มีบทบาทสำคัญในหลายมิติของสังคมไทย โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่ศาสนาพุทธยังคงมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมวิถีชีวิตและความเชื่อ พระเกจิอาจารย์ไม่ได้เป็นเพียงผู้ประพาศธรรม แต่ยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน เป็นผู้นำทางความคิด และเป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาทางศาสนาและวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่

1. มิติด้านศาสนาและจิตวิญญาณ ได้แก่ พระเกจิอาจารย์มีบทบาทหลักในการอบรมสั่งสอนธรรมะ บรรยายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าแก่ชาวบ้าน ทั้งในรูปแบบเทศนา การแสดงธรรม หรือการจัดกิจกรรมส่งเสริมพุทธจริยธรรม เช่น การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และการสอนศีลธรรมในโรงเรียน (ประเสริฐ ณ นคร, 2559) บทบาทนี้เป็นเครื่องยืนยันว่าพระเกจิอาจารย์ทำหน้าที่เป็นผู้ชี้ทางสว่างและยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน

2. มิติด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ พระเกจิอาจารย์มักมีความรู้ลึกซึ้งในศิลปวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น เช่น การสร้างพระเครื่อง วัตถุมงคล การสวดคาถาอาคม การทำพิธีกรรมตามคติความเชื่อพื้นบ้าน อาทิ พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีขึ้นบ้านใหม่ และพิธีกรรมเพื่อความร่มเย็นเป็นสิริมงคล โดยบทบาทนี้แสดงถึงการเชื่อมโยงศาสนากับวัฒนธรรมที่ยังรากลึกในวิถีชีวิตของชุมชนไทย (ชัยยงค์ ครุฑเหม, 2561)

3. มิติด้านการพัฒนาชุมชน พระเกจิอาจารย์หลายรูปมีบทบาทในการนำชุมชนพัฒนาในมิติเศรษฐกิจและสังคม เช่น การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เยาวชน การส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพร (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563) การมีบทบาทเช่นนี้สะท้อนถึงแนวคิด “พระพัฒนาชุมชน”

4. มิติด้านศรัทธาและการสร้างสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ ได้แก่ พระเกจิอาจารย์เป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธาของสาธุชน ซึ่งส่งผลให้เกิดการหลงใหลของผู้คนมายังวัดที่ท่านจำพรรษา เกิดการสร้างสัญลักษณ์ เช่น พระเครื่อง เหรียญรูปเหมือน หรือวัตถุมงคล ซึ่งกลายเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและแรงบันดาลใจในการทำมาหากิน ศรัทธาที่มีต่อพระเกจิยังนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในพื้นที่ต่าง ๆ (ธีระศักดิ์ หาญเมธี, 2562)

5. มิติด้านสันติภาพและการแก้ไขปัญหาสังคม ได้แก่ ในหลายพื้นที่ พระเกจิอาจารย์มีบทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภายในครอบครัวหรือระหว่างชุมชน โดยใช้หลักธรรมในการพูดจาโน้มน้าวและเยี่ยวยาจิตใจ อีกทั้งยังเข้าร่วมกับภาคีเครือข่ายในการต่อต้านอบายมุข ยาเสพติดและความรุนแรงในครอบครัว ด้วยภาพลักษณ์ที่ได้รับความเคารพ พระเกจิจึงสามารถทำหน้าที่เป็น “นักไกล่เกลี่ยทางศีลธรรม” ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พระเกจิอาจารย์จึงมิใช่เพียงภิกษุที่ประพฤติธรรมส่วนตัว แต่เป็นผู้นำทางจิตใจ ผู้สืบทอดวัฒนธรรม และผู้มีบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างรอบด้าน บทบาทเหล่านี้สมควรได้รับการสืบสาน สนับสนุน และศึกษาอย่างลึกซึ้งในเชิงวิชาการ เพื่อนำไปสู่การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และสังคมในบริบทไทยอย่างแท้จริง เป็นต้น

มิติการศึกษา

พระเกจิอาจารย์มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนในชุมชนในหลากหลายรูปแบบ อาทิ

1. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม พระเกจิหลายรูปเป็นผู้นำในการจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและบาลี เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและผลิตนักเรียนที่มีคุณธรรมจริยธรรม อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของสามเณรและประชาชนทั่วไปที่สนใจศึกษาธรรมะ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561)

2. การส่งเสริมการศึกษาทางโลก พระเกจิอาจารย์ในหลายพื้นที่มีบทบาทในการจัดหาทุนการศึกษา สนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาของโรงเรียนในชุมชน หรือร่วมมือกับครูในการอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน บางรูปถึงขั้นจัดตั้งโรงเรียนเอกชนหรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขึ้นภายในวัด (สันติสุข มะลิซ้อน, 2562)

3. การอบรมจริยธรรมในระบบการศึกษา พระเกจิยังได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรพิเศษในกิจกรรมอบรมธรรมะ กิจกรรมค่ายคุณธรรม หรือค่ายพุทธบุตรในสถานศึกษาต่าง ๆ ซึ่งมีผลในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และทัศนคติที่ดีให้แก่เยาวชนในระยะยาว (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2563)

4. การสืบทอดภูมิปัญญาในรูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต พระเกจิยังทำหน้าที่เป็นครูภูมิปัญญา ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น พิธีกรรม และการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมแก่ประชาชน ซึ่งถือเป็นการจัดการศึกษานอกระบบและการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างแท้จริง (สุรัตน์ วรรณมณี, 2563)

พระเกจิอาจารย์จึงมีบทบาทเชิงรุกในการพัฒนาด้านการศึกษา ทั้งในมิติธรรมะและทางโลก เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และสร้างโอกาสทางการศึกษาแก่เยาวชนและประชาชนทุกระดับ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน” เป็นต้น

มิติวัฒนธรรมและจารีตประเพณี

พระเกจิอาจารย์ถือเป็นผู้สืบทอดและอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไทย โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่มีรากฐานทางจารีตประเพณีที่เชื่อมโยงกับศาสนาและความเชื่อพื้นบ้านอย่างแน่นแฟ้น

1. การสืบสานประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ พระเกจิอาจารย์มีบทบาทสำคัญในการร่วมจัดและเป็นผู้นำในพิธีกรรมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน เช่น ประเพณีสงกรานต์ แห่เทียนเข้าพรรษา ออกพรรษา

บุญข้าวสาก บุญพะเหวด พิธีบายศรีสู่ขวัญ และประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยดำรงจารีตโบราณ หากยังสร้างความสามัคคีและความภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น (ณัฐวุฒิ อุ้นใจ, 2561)

2. การเป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้แก่ หลายท่านมีความเชี่ยวชาญในพิธีกรรมโบราณ การสวดคาถาโบราณ การลงอักขระยันต์ เครื่องรางของขลัง ซึ่งมีรากฐานจากคติความเชื่อผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา พราหมณ์ และความเชื่อพื้นบ้าน พระเกจิจึงเป็นแหล่งเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาอย่างเป็นรูปธรรม (ชัยวัฒน์ สุธลเลิศ, 2562)

3. การส่งเสริมศิลปะพื้นบ้าน ได้แก่ พระเกจิอาจารย์บางรูปสนับสนุนกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน การเล่นดนตรีพื้นเมือง เพื่อสืบทอดมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ต่อไปในหมู่เยาวชน (วิชัย วงศ์ใหญ่, 2560)

4. การอนุรักษ์ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ โดยเฉพาะในพื้นที่อีสานหรือไทยเขมร พระเกจิมักใช้ภาษาถิ่น เช่น ภาษาเขมร ภาษาอีสาน บาลี ในการเทศนา หรือในบทสวดพิธีกรรม ซึ่งช่วยให้ภาษาถิ่นไม่สูญหาย อีกทั้งยังมีการเล่าเรื่องตำนาน นิทาน และคติสอนใจผ่านวรรณกรรมพื้นบ้านที่ถ่ายทอดด้วยวาจาหรือการบันทึกไว้ในใบลาน (สุรีย์พร ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, 2564)

พระเกจิอาจารย์มิได้เป็นเพียงผู้ทรงศีล หากยังเป็น “ผู้อนุรักษ์วัฒนธรรม” ที่ทำหน้าที่ธำรงประเพณี วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชนอย่างลึกซึ้งและต่อเนื่อง ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทของพระเกจิในมิติวัฒนธรรมจึงยิ่งทวีความสำคัญ เพราะเป็นผู้เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตของท้องถิ่นเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน

มิติเศรษฐกิจชุมชน

พระเกจิอาจารย์มีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีพื้นฐานจากคุณธรรม ความพอเพียง และจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ดังนี้

1. การส่งเสริมหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ได้แก่ พระเกจิอาจารย์เป็นผู้นำเผยแพร่หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยจัดอบรมให้ความรู้เรื่องการดำรงชีวิตอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เกิดการพึ่งพาตนเอง และลดภาระทางเศรษฐกิจในครัวเรือน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564)

2. การเป็นศูนย์กลางของกลุ่มอาชีพและการผลิตในชุมชน ได้แก่ หลายวัดภายใต้การนำของพระเกจิอาจารย์ ได้จัดตั้งกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มทอผ้า กลุ่มเกษตรอินทรีย์ หรือกลุ่มแปรรูปสมุนไพรภายในวัด เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมและสามารถนำผลผลิตไปจำหน่ายได้อย่างมีศักยภาพ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2563)

3. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนา ได้แก่ พระเกจิอาจารย์มีบทบาทในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ส่งผลต่อการสร้างรายได้หมุนเวียนในชุมชนจากการท่องเที่ยว เช่น การค้าขายของที่ระลึก อาหารพื้นบ้าน การให้บริการที่พักโฮมสเตย์ ซึ่งสร้างการจ้างงานในระดับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม (ณรงค์ฤทธิ์ พงศ์สุวรรณ, 2561)

4. การเป็นศูนย์กลางรวมของการทำบุญและบริจาคที่สร้างระบบหมุนเวียนเศรษฐกิจภายในท้องถิ่น ได้แก่ งานบุญประเพณีที่พระเกจิอาจารย์เป็นผู้นำจัดขึ้น เช่น งานปิดทองลูกนิมิต งานทอดกฐิน

ทอดผ้าป่า หรืองานประจำปีของวัด มักเป็นเหตุให้เกิดการหมุนเวียนเศรษฐกิจในระดับชุมชน ทั้งการค้าขาย การจ้างแรงงาน และการแลกเปลี่ยนสินค้าในท้องถิ่น (พรสวรรค์ สีหาราช, 2565)

สรุปบทบาทของพระเกจิอาจารย์ในมิติเศรษฐกิจชุมชน จึงไม่ได้จำกัดเฉพาะการสอนธรรมะ แต่ยังรวมถึงการจุดประกายความคิด สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง และสร้างเศรษฐกิจที่ยั่งยืนจากฐานวัฒนธรรมและคุณธรรม ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทั้งในด้านจิตใจและเศรษฐกิจควบคู่กันไป เป็นต้น

มิติสังคมจิตวิญญาณ

พระเกจิอาจารย์มิใช่เพียงผู้นำทางศาสนา หากแต่ยังเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของชุมชน ทำหน้าที่ปลูกจิตสำนึกสร้างขวัญกำลังใจ และยกระดับคุณค่าชีวิตของผู้คนในสังคมอย่างลึกซึ้ง ผ่านบทบาทที่มีความสำคัญในหลายมิติ ดังนี้

1. การเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ได้แก่ พระเกจิอาจารย์ได้รับความเคารพศรัทธาในฐานะผู้มีศีลาจารวัตรสูง เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม ผู้คนจึงยึดถือเป็นที่พึ่งทางใจเมื่อประสบปัญหา ทุกข์ร้อน หรือมีเหตุการณ์สำคัญในชีวิต เช่น เจ็บป่วย สูญเสีย หรือมีการเปลี่ยนแปลงในครอบครัว (ประคอง นิมนวล, 2560)

2. การเยียวยาจิตใจและปลุกพลังศรัทธา การเทศนา การให้คำปรึกษา หรือการสวดภาวนาโดยพระเกจิอาจารย์ช่วยเยียวยาผู้ที่มีความทุกข์ ทั้งในระดับบุคคลและชุมชน โดยเฉพาะในช่วงวิกฤต เช่น โรคระบาด ภัยพิบัติ หรือความขัดแย้งภายในชุมชน (ศิวก รุจิตร, 2563)

3. การประยุกต์หลักธรรมในการแก้ปัญหาสังคม หลายท่านนำหลักธรรม เช่น อริยสัจ 4 หรือหลักสติปัญญา มาใช้ในการอบรมผู้ติดยา ผู้ต้องขัง หรือผู้มีปัญหาครอบครัว ซึ่งช่วยฟื้นฟูจิตใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ชุมชนมีความสงบสุขมากขึ้น (สุนทรา กาญจนพิบูลย์, 2561)

บทบาทของพระเกจิอาจารย์ในมิติสังคมจิตวิญญาณ เป็นรากฐานที่สำคัญของความมั่นคงทางใจของชุมชนไทย โดยเฉพาะในสังคมชนบท ซึ่งศาสนายังคงเป็นศูนย์กลางของชีวิต พระเกจิอาจารย์จึงไม่เพียงเป็นผู้นำศาสนา แต่เป็น "ผู้นำทางจิตวิญญาณ" ที่ช่วยประคับประคองชุมชนให้ดำรงอยู่ได้อย่างสงบ ร่มเย็น และมีศรัทธาร่วมกัน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และอุปสรรคในการดำเนินงาน

ในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งในฐานะแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา และศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ปัจจัยแห่งความสำเร็จและอุปสรรคที่พบในการดำเนินงานสามารถแบ่งออกเป็นสองด้านดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จปรายผล

1. ภาวะผู้นำของพระภิกษุและพระเกจิอาจารย์ ได้แก่ ความมีวิสัยทัศน์ ศีลจารวัตร และความเสียสละของเจ้าอาวาสหรือพระเกจิอาจารย์ เป็นแรงผลักดันที่ทำให้ชุมชนศรัทธา และพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง (ประคอง นิ่มนวล, 2560)
2. ความร่วมมือของชุมชนและภาคีเครือข่าย ได้แก่ การดำเนินงานใด ๆ ที่มีความร่วมมือจากชุมชน ผู้นำท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เช่น อบต. โรงเรียน หรือสำนักงานวัฒนธรรม จะเกิดพลังขับเคลื่อนอย่างยั่งยืน (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2564)
3. การมีแผนงานและระบบบริหารจัดการที่ชัดเจน ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาวัดอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมาย กิจกรรม งบประมาณ และการประเมินผลที่ชัดเจน ช่วยให้สามารถขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุนทรา กาญจนพิบูลย์, 2561)
4. การสื่อสารและประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การใช้สื่อสารสมัยใหม่ เช่น เพจบุ๊ก เว็บไซต์วัด หรือการผลิตสื่อมัลติมีเดีย เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของวัด ทำให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลและร่วมกิจกรรมได้สะดวกมากขึ้น (ณรงค์ฤทธิ์ พงศ์สุวรรณ, 2561)

อุปสรรคในการดำเนินงาน

1. ขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้าน ได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยว ต้องอาศัยผู้ที่มีความรู้ด้านการบริหารจัดการ การออกแบบกิจกรรม และการดูแลสถานที่ ซึ่งหลายวัดยังขาดบุคลากรในส่วนนี้
2. ข้อจำกัดด้านงบประมาณและการจัดสรรทรัพยากร ได้แก่ วัดหลายแห่งประสบปัญหาเรื่องการจัดหาทุนสนับสนุน ทั้งจากภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะวัดในชนบทหรือพื้นที่ห่างไกล ซึ่งมักถูกมองข้ามในการจัดสรรงบประมาณ (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2563)
3. ทศนคติของชุมชนที่ยังไม่เห็นความสำคัญ ได้แก่ ในบางพื้นที่ ประชาชนยังไม่ตระหนักถึงบทบาทของวัดในการพัฒนา ทำให้ขาดแรงสนับสนุน หรือมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนต่อบทบาทของพระภิกษุ ส่งผลให้การดำเนินงานไม่ราบรื่น
4. ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ ความเจริญทางเทคโนโลยี ความนิยมในวัฒนธรรมตะวันตก และการลดน้อยของศรัทธาในหมู่เยาวชน เป็นอุปสรรคที่ทำให้กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมบางประการขาดความต่อเนื่อง (มานพ พรหมโคตร, 2564)

ความสำเร็จของการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ขึ้นอยู่กับการมีผู้นำที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และการจัดการอย่างมีระบบ ขณะที่อุปสรรคสำคัญอยู่ที่ข้อจำกัดด้านทรัพยากร บุคลากร และทัศนคติของชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขผ่านความเข้าใจร่วมกันอย่างยั่งยืน เป็นต้น

องค์ความรู้ที่ได้รับ

บทความนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของ พระเกจิอาจารย์ ในการพัฒนาวัดป่าไทรทองให้กลายเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ทางศาสนาและวัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมให้วัดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่มีผลต่อเศรษฐกิจและจิตวิญญาณของชุมชน โดยเน้นบทบาทที่หลากหลาย ทั้งในด้านศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชนอย่างมีบูรณาการ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

สาระสำคัญของบทความ (Key Takeaways)

วัดไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่เป็น ศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชน ในทุกมิติ พระเกจิอาจารย์มีบทบาทสำคัญอย่างสูงในการเป็น ผู้นำจิตวิญญาณ ผู้อบรม และผู้ส่งเสริมการพัฒนาแบบองค์รวม การมีส่วนร่วมของชุมชนและการบริหารจัดการที่มีเป้าหมาย คือ กุญแจสำคัญของความสำเร็จ แนวทางการพัฒนาแบบ บูรณาการศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ สามารถเป็นต้นแบบให้กับวัดอื่น ๆ ได้

สรุป

จากการศึกษา บทบาทของพระเกจิอาจารย์กับการพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงศาสนาในชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษา วัดป่าไทรทอง ตำบลบ้านไทร อำเภอบรบือ จังหวัดอุดรธานี พบว่า วัดได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญของชุมชน ทั้งในด้านศาสนา การศึกษา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจของท้องถิ่น โดยมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและต่อเนื่อง ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาดังนี้ 1) การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ วัดป่าไทรทองมีบทบาทในการจัดกิจกรรมด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา การอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน การจัดนิทรรศการ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการให้ความรู้ด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านแก่ชุมชนอย่างเป็นระบบ 2) การส่งเสริมวัดป่าไทรทองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ได้แก่ วัดมีการจัดงานบุญประเพณีประจำปี การบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง จนสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและศรัทธาสาธุชนจากพื้นที่ใกล้เคียงและต่างจังหวัดให้เข้ามาร่วมกิจกรรมทางศาสนาและท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง 3) บทบาทของพระเกจิอาจารย์ในมิติต่าง ๆ ได้แก่ พระเกจิอาจารย์ในวัดมีบทบาททั้งด้านการศึกษา การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี การกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก และการพัฒนาจิตวิญญาณของประชาชน โดยใช้หลักธรรมและความเชื่อพื้นบ้านอย่างกลมกลืน ส่งผลให้ชุมชนมีความสามัคคีและมีความสุขทางใจ 4) ปัจจัยความสำเร็จและอุปสรรค ได้แก่ ความสำเร็จของวัดป่าไทรทองเกิดจากภาวะผู้นำของพระภิกษุ ความร่วมมือจากชุมชน และการบริหารจัดการอย่างมีเป้าหมาย ส่วนอุปสรรคที่พบ ได้แก่ การขาดงบประมาณ การขาดบุคลากรเฉพาะด้าน และผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ โดยสรุป วัดทรายทองมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น หากแต่ได้กลายเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรม การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และเป็นรากฐานสำคัญในการเสริมสร้างจิตวิญญาณและความสัมพันธ์อันดีในสังคมท้องถิ่นอย่างแท้จริง เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2558). *แนวทางการพัฒนาวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- กรมการท่องเที่ยว. (2562). *แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กรมการท่องเที่ยว.
- ไพศาล วิสาโล. (2551). *บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ประเสริฐ แสงสุวรรณ. (2563). พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชน: บทบาทของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารสังคมศาสตร์*, 27(1), 45 - 62.
- สุรัตน์ วิเชียรเขียว. (2555). *วัดกับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สุรพงษ์ บุรพา. (2562). พระเกจิอาจารย์กับความศรัทธาของชาวบ้าน: พลังศาสนาในชุมชนท้องถิ่น. *วารสารศาสนาและวัฒนธรรม*, 10(2), 78 - 95.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543). *ศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุชาติ เกาทอง. (2547). *พระเกจิอาจารย์กับความเชื่อของชาวบ้าน*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุพจน์ โกมลาลิสิทธิ์. (2555). บทบาทของพระเกจิอาจารย์กับการพัฒนาท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*, 33(1), 45 - 62.
- ณรงค์ สอนสถิตย์. (2560). บทบาทของวัดในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 34(3), 85 - 102.
- พระธรรมปัญญาบดี. (2562). *พระสงฆ์กับการพัฒนาสังคม*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ.
- ไพฑูรย์ ชัยรัตนกิจ. (2560). *บทบาทของวัดในการพัฒนาชุมชน: การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- นพพร ตันติกุล. (2559). วัดกับการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ชนบท. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 31(2), 99 - 115.
- อนุชา บุญสถิตย์. (2563). บทบาทของวัดในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชน. *วารสารศึกษาศาสตร์และพัฒนาชุมชน*, 12(1), 58 - 72.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2557). *ทุนวัฒนธรรมกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณัฐพงศ์ พัฒนศิริ. (2561). การพัฒนาชุมชนโดยใช้ทุนวัฒนธรรม: กรณีศึกษาบ้านโนนทัน จังหวัด มหาสารคาม. *วารสารวิจัยสังคม*, 40(3), 88 - 105.
- ทวีศักดิ์ เดชชมชื่น. (2563). วัดกับทุนวัฒนธรรมในชุมชน: บทบาททางสังคมและเศรษฐกิจในภาคอีสาน. *วารสารศิลปวัฒนธรรมอีสาน*, 6(2), 52 - 69.
- นิยดา เหล่าสุนทร. (2563). *บทบาทวัดกับการพัฒนาชุมชนเชิงวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ประคอง พงษ์นาวิน. (2561). วัดกับการสืบสานภูมิปัญญาในชุมชน. *วารสารวิถีวัฒนธรรม*, 10(1), 55 - 67.
- วิชรา เลิศมนัสชัย. (2561). การท่องเที่ยวเชิงศาสนากับการพัฒนาจิตวิญญาณของผู้แสวงบุญ. *วารสารพุทธ ศาสตร์ศึกษา*, 5(2), 75 - 90.
- ธีระศักดิ์ หาญเมธี. (2562). ศักยภาพวัดกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในบริบทชุมชน. *วารสารการท่องเที่ยววัฒนธรรม*, 11(1), 89 - 102.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2559). *บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย วิทยาลัย.
- ชัยยงค์ ครุฑเหม. (2561). ภูมิปัญญาพระเกจิกับการสร้างศรัทธาในสังคมไทย. *วารสารพุทธศาสตร์ ปรัชญา*, 10(2), 45 - 63.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2561). *พระปริยัติธรรมกับการศึกษาพระพุทธศาสนาในยุค ใหม่*. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สันติสุข มะลิซ้อน. (2562). บทบาทของวัดในการสนับสนุนการศึกษาในชุมชนชนบท. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 45(3), 88 - 102.
- สุรัตน์ วรรณณ. (2563). ภูมิปัญญาพระเกจิในฐานะครูทางวัฒนธรรม. *วารสารศิลปวัฒนธรรมอีสาน*, 12(2), 66 - 80.
- ณัฐวุฒิ อุ่นใจ. (2561). บทบาทพระสงฆ์กับการดำรงวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น. *วารสารวิถีธรรมวิถีไทย*, 9(2), 34 - 50.
- ชัยวัฒน์ สุทธิเลิศ. (2562). พระเกจิกับภูมิปัญญาความเชื่อท้องถิ่น. *วารสารศาสนาและวัฒนธรรม*, 8(1), 71 - 89.
- วิชัย วงศ์ใหญ่. (2560). *พระพุทธศาสนากับศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สุรีย์พร ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา. (2564). การอนุรักษ์ภาษาและวรรณกรรมพื้นบ้านโดยพระสงฆ์ในภาค อีสาน. *วารสารไทยศึกษาปรัชญา*, 13(3), 101 - 120.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน. (2563). *บทบาทวัดกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก*. (รายงานวิจัยชุมชน), กลุ่มสนับสนุนขบวนองค์กรชุมชนและประชาสังคม: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน.

- ณรงค์ฤทธิ์ พงศ์สุวรรณ. (2561). การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น. *วารสารการท่องเที่ยวไทย*, 14(2), 21 - 36.
- พรสวรรค์ สีหาราช. (2565). เศรษฐกิจชุมชนกับบทบาทของวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารเศรษฐศาสตร์ชุมชน*, 18(1), 92 - 110.
- ประคอง นิ่มนวล. (2560). พระเกจิอาจารย์กับบทบาททางสังคมจิตวิญญาณในภาคอีสาน. *วารสารศาสนาและสังคม*, 7(2), 45 - 60.
- ศิวกกร ภู่วิจิตร. (2563). พลัทธิธากับการฟื้นฟูจิตใจในชุมชนท้องถิ่น. *วารสารพัฒนาสังคม*, 11(1), 23 - 39.
- มานพ พรหมโคตร. (2564). บทบาทพระสงฆ์กับการปลูกฝังค่านิยมเยาวชนไทย. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุนทรา กาญจนพิบูลย์. (2561). การใช้หลักธรรมเพื่อบำบัดและฟื้นฟูผู้มีปัญหาทางสังคม. *วารสารสังคมวิทยาและจิตวิทยา*, 9(3), 101 - 117.
- UNESCO. (2017). *Sustainable Tourism and Cultural Heritage*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Berger, P. (1967). *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. Anchor Books.
- Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. Translated by A.M. Henderson and Talcott Parsons. Oxford University Press.
- Collins - Kreiner, N. (2010). Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations. *Annals of Tourism Research*, 37(2), 440 - 456.
- Raj, R., & Morpeth, N.D. (2007). *Religious Tourism and Pilgrimage Festivals Management: An International Perspective*. CABI Publishing.
- Rinschede, G. (1992). Forms of Religious Tourism. *Annals of Tourism Research*, 19(1), 51 - 67.
- Sharpley, R., & Jepson, D. (2011). Rural Tourism: A Spiritual Experience?. *Annals of Tourism Research*, 38(1), 52 - 71.
- Shinde, K.A. (2007). Religious Tourism: A Case Study of Ajmer. *Anatolia*, 18(2), 265 - 282.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood.
- UNESCO. (2012). *Culture: A Driver and an Enabler of Sustainable Development*. New York: United Nations.
- UNESCO. (2008). *Memory of the World Register - Epigraphic Archives of Wat Pho*. Paris: UNESCO.
- Cohen, E. (1998). Tourism and Religion: A Comparative Perspective. *Pacific Tourism Review*, 1(1), 1 - 10.
- สัมภาษณ์ (ก) ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว, 15 กุมภาพันธ์ 2568.

อิทธิพลของหลักสาราณียธรรมต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่าง
ประเทศไทยและกัมพูชา

THE INFLUENCE OF THE SARANEYADHAMMA'S PRINCIPLES TO THE
DEVELOPMENT OF RELATIONSHIPS BETWEEN
THAILAND AND CAMBODIA

พระไกรสร สุมน (กันมา)^{1,*}, พระมหาสทธิธย์ สุทธิมน (ราชวงศ์)²

และ พระมหาศุภสัณห์ สุวณฺณกาโย (สีดารา)³

Phra Kaison Sumano (Kunma)^{1,*}, Phramaha Sathit Sutemano (Ratchawong)²

and Phramaha Surasak Suvannakayo (Sidarat)³

(Received: June 18, 2025; Revised: July 15, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของหลักสาราณียธรรมต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีที่แท้จริงระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา อิทธิพลของหลักสาราณียธรรมต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา ได้แก่ 1) เมตตากรรม (การกระทำด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อความไว้วางใจและการพึ่งพาอาศัยกัน 2) เมตตาวิกรรม (การพูดด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อบรรยากาศทางการทูตและการลดความตึงเครียด 3) เมตตาโมณกรรม (การคิดด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อการเอาชนะอคติและความคลางแคลงใจ 4) สาธารณโภคี (การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนจากคู่แข่งเป็นหุ้นส่วน 5) สีสามัญญตา (การมีศีลเสมอกัน/ปฏิบัติตามกฎกติกาเดียวกัน) มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือและความโปร่งใส 6) ทิฏฐิสามัญญตา (การมีความเห็น/วิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกัน) มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางอนาคตร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีเป็นประโยชน์และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย

คำสำคัญ: หลักสาราณียธรรม, อิทธิพล, การพัฒนาความสัมพันธ์, ไทยกับกัมพูชา

¹ นักวิชาการอิสระ

¹ Independent Scholar

² นักวิชาการอิสระ

² Independent Scholar

³ นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ Doctor of Philosophy Program in Political Science, College of Politics and Governance, Mahasarakham University

* Corresponding author. E-mail: rockhop8899@gmail.com

Abstract

The purpose of this article was to present to analyze the influence of the principles of the dhamma to the development of relationships between Thailand and Cambodia. To create a true relationship between Thailand and Cambodia. The influence of the principles of the dhamma to the development of relationships between Thailand and Cambodia, consisted of 1) Mettākāyākamma (Compassionate actions), influenced the trust and reliance. 2) Mettāvajīkamma (Speaking with kindness) influenced the atmosphere of diplomatic and reducing tensions. 3) Mettāmanokamma (Thinking with kindness) influences the overcome of prejudice and skepticism. 4) Saranābhogī (Sharing of mutual benefits) influenced the change from competitors into partners. 5) Sīlasāmanyatā (Observing the same moral precepts/Abiding by shared rules and principles) influence the reliability and transparency. 6) Dittisāmanyatā (Harmonious views/vision) influences the future direction together. Which will lead to good results, useful and accepted by all parties.

Keywords: Saraneeyadhamma's Principles, Influence, Relationship Development, Thailand and Cambodia

บทนำ

ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา เป็นเรื่องราวที่มีมายาวนาน ซับซ้อน และมีพลวัตสูง ทั้งสองชาติมีปฏิสัมพันธ์กันมานานหลายศตวรรษ ตั้งแต่สมัยอาณาจักรโบราณ ซึ่งอิทธิพลของเขมร ก่อนการก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยา ดินแดนส่วนใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงบางส่วนของประเทศไทยในปัจจุบัน เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรขอม ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนคร (อังกอร์) (Britannica, 2568) อิทธิพลนี้เห็นได้ชัดในด้านสถาปัตยกรรม เช่น ปราสาทหินต่าง ๆ ในไทยที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะขอม เป็นต้น ประติมากรรม ภาษา และความเชื่อ (พระมหากษัตริย์ อานันโท และคณะ, 2561) และการก่อตั้งอาณาจักรไทยได้การถือกำเนิดของอาณาจักรสุโขทัยและอยุธยาเป็นการแสดงออกถึงการรวมกลุ่มของกลุ่มชาติพันธุ์ไท และการสร้างรัฐอิสระ อย่างไรก็ตาม อิทธิพลจากอาณาจักรขอมยังคงฝังรากลึกในวัฒนธรรมและสังคมไทย เพราะภูมิภาคสุวรรณภูมิเคยถูกชาวมอญ เขมรและมาเลย์ปกครองมาก่อน (สำนักงานส่งเสริมการเรียนรู้จังหวัดเชียงใหม่, 2561) ต่อมาในยุคอยุธยาและรัตนโกสินทร์ เป็นความสัมพันธ์แบบประเทศราชและการแข่งขัน คือตลอดหลายศตวรรษ โดยเฉพาะในช่วง “ยุคมืดของกัมพูชา” หลังจากการล่มสลายของอาณาจักรพระนคร (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา) (Chandler, 1998; Briggs, 1947; Briggs, 1999) กัมพูชาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและสถานะประเทศราชของสยามเป็นช่วงระยะเวลายาวนาน บางแหล่งระบุว่าประมาณเกือบ 400 ปี (The Better, 2024) รวมถึงบางช่วงที่ถูกเวียดนามเข้าแทรกแซงด้วย ในช่วงนี้ สยามมักจะเข้าแทรกแซงการเมืองภายในของกัมพูชา และมีการกวาดต้อนผู้คนจากกัมพูชามายังสยาม และยังมีกลุ่มชนชั้นนำที่พลัดถิ่นเข้ามาด้วยเช่นกัน เหตุเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2325 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช สยามได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์จำนวน 5 พระองค์มาจากกัมพูชาเนื่องจากเกิดปัญหาการระหว่างสยามกับกัมพูชา (ปติวลดดา บวรศักดิ์, 2568) ซึ่งความสัมพันธ์ในยุคนี้นักเติมไปด้วยสงครามและการสู้รบเพื่อแย่งชิง

อำนาจและดินแดน โดยเฉพาะในยุคที่ทั้งสองฝ่ายต่างแข็งแกร่ง เช่น สงครามสยาม - กัมพูชาหลายครั้ง ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้สึกบาดหมางและทัศนคติเชิงลบในประวัติศาสตร์ของทั้งสองประเทศ จนมาถึงมาในยุคอาณานิคมกับการเปลี่ยนแปลงเขตแดนและอิทธิพลตะวันตก ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 อิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะฝรั่งเศส ที่เข้ามาล่าอาณานิคมในอินโดจีน ได้เปลี่ยนโฉมหน้าความสัมพันธ์ระหว่างสยามและกัมพูชาอย่างสิ้นเชิง ฝรั่งเศสได้อ้างสิทธิ์เหนือกัมพูชาและบังคับให้สยามต้องยกดินแดนบางส่วนที่เคยอยู่ภายใต้อิทธิพลของสยาม เช่น มณฑลบูรพา ได้แก่ เสียมราช พระตะบอง และศรีโสภณ คืนให้แก่กัมพูชา (ไกรฤกษ์ นานา, 2568) และภายหลังมีการกำหนดเขตแดนที่ชัดเจนโดยอำนาจตะวันตกนี้เอง ที่ได้สร้างปัญหาและข้อพิพาทเรื่องพรมแดนที่ยืดเยื้อมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งปราสาทพระวิหารเป็นกรณีพิพาทที่เด่นชัดที่สุด ซึ่งต่อมาในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และรัฐสมัยใหม่ กับความสัมพันธ์ที่ซับซ้อน กรณีพิพาทปราสาทพระวิหารที่ยืดเยื้อมาหลายทศวรรษและขึ้นสู่ศาลโลกเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2505 ลงความเห็นว่างปราสาทพระวิหารอยู่ใต้อำนาจอธิปไตยของกัมพูชา (ILow, 2011) เป็นสัญลักษณ์ของความตึงเครียดทางประวัติศาสตร์และปัญหาเขตแดนที่ยังไม่คลี่คลาย จนมาถึงในช่วงสงครามกลางเมืองและการปกครองของเขมรแดง ได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับไทยอย่างมาก มีการไหลทะลักของผู้อพยพ และความไม่มั่นคงตามแนวชายแดน (Britannica, 2568) ถึงแม้จะมีประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อน แต่ในปัจจุบันประเทศไทยและกัมพูชามีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างดีในระดับรัฐบาล มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการท่องเที่ยว เช่น 2 ประเทศลุยปราบแก๊งคอลเซ็นเตอร์ - ยาเสพติด ในการประชุมคณะผู้ว่าราชการจังหวัดชายแดนไทย - กัมพูชา ครั้งที่ 8 เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 2567 ที่ผ่านมาเป็นต้น (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดปทุมธานี, 2567)

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกชาตินิยมและความบาดหมางจากประวัติศาสตร์ยังคงปรากฏให้เห็นในระดับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นการอ้างสิทธิ์ในมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน เช่น มวยไทย/ กุนขแมร์ หรือนาฏศิลป์ หรือข้อพิพาทเรื่องชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชาปัจจุบัน ซึ่งนับตั้งแต่มีการเปิดปราสาทเขาพระวิหารเมื่อปี 2554 และการปะทะรอบล่าสุดที่จุดพิพาทเขตแดน บริเวณช่องบก จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างทหารไทยและทหารกัมพูชา (ประชาไท, 2568)

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของภูมิภาคอาเซียนโดยรวม และความสัมพันธ์ด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างสองประเทศอาจไม่ราบรื่น ซึ่งมีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งสองฝ่าย และในฐานะสมาชิกประชาคมอาเซียน การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันเป็นสิ่งสำคัญต่อการขับเคลื่อนความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ของอาเซียน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง การมีความขัดแย้งระหว่างประเทศสมาชิกย่อมเป็นอุปสรรคต่อการรวมตัวเป็นประชาคมที่เข้มแข็ง จึงควรได้รับการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่ชายแดน เพราะการแก้ไขปัญหาคือความสัมพันธ์ที่ดีจะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่ชายแดน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนตามแนวชายแดน

จากความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา ผู้เขียนจึงสนใจทำการศึกษาอิทธิพลของหลักสารานุกรมต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา ซึ่งผลจากการเขียนครั้งนี้ จะทำให้เกิดเป็นประโยชน์ต่อประชาชน หน่วยงานต่าง ๆ ที่จะนำผลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน หน่วยงาน สังคม และประเทศชาติต่อไป

หลักสาราณียธรรม

1. ความหมายของสาราณียธรรม

ในทางพระพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมที่สามารถป้องกันความขัดแย้งและนอกจากนั้นยังสร้างความปรองดองหรือความสามัคคีอีกด้วยหลักธรรมที่กล่าวถึงคือ “หลักสาราณียธรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้ให้ความหมายของสาราณียธรรม” (ม.มู(ไทย) 12/492/531) สาราณียธรรม คือ “ธรรมที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีหลักการอยู่ร่วมกัน ทำให้มีความเคารพกัน ช่วยเหลือกัน และสามัคคีพร้อมเพรียงกัน” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2538) สาราณียธรรม คือ “ธรรมที่จะนำใจของบุคคลให้ระลึกถึงกัน ผูกพันเชื่อมโยงบุคคลไว้ด้วยน้ำใจ สาราณียธรรม ในแง่ของหลักรัฐศาสตร์ หมายถึง หลักธรรมที่จะทำให้ประชาชนภายในชาติอยู่ด้วยความสามัคคีทำให้ประเทศชาติเป็นเอกภาพ เป็นหน้าที่หรือปฏิบัติที่ประชาชนควรปฏิบัติต่อคนอื่นในสังคม” (พระมหาธรรมรัตน์ อริยมโฆ, 2543)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2547) ได้กล่าวไว้ว่า สาราณียธรรมคือธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกันเป็นหลักการอยู่ร่วมกันซึ่งมีเนื้อหาดังนี้ 1) เมตตากายกรรม ทำต่อกันด้วยเมตตา คือ แสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกันการร่วมชุมนุมด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ โดยเต็มใจแสดงอาการกริยาสุภาพเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง 2) เมตตาวาจากรรม พูดต่อกันด้วยเมตตา คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ประโยชน์สั่งสอน หรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพแสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง 3) เมตตามโนกรรม คิดต่อกันด้วยเมตตา คือ ตั้งจิตปรารถนาดีคิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองเห็นในแง่ดีมีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณโภคี ได้มาแบ่งกันกินใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน 5) สีลสามัญญตา ประพฤติให้ดีเหมือนกัน คือ มีความประพฤติสุจริตตั้งงามรักษาระเบียบวินัยของส่วนรวมไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ 6) ทิฐิสามัญญตา ปรับความเห็นเหมือนกัน คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกันยึดถืออุดมคติหลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

สรุปได้ว่า สาราณียธรรม คือหลักธรรมที่นำไปสู่ความสามัคคี ความปรองดอง และความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นธรรมที่พระพุทธองค์ทรงสอนเพื่อให้ผู้คนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัวสังคมหรือแม้กระทั่งในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ประกอบด้วย 1) เมตตากายกรรม คือ การกระทำทางกายที่เปี่ยมด้วยเมตตา ทำด้วยความหวังดีต่อผู้อื่น ไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย 2) เมตตาวาจากรรม คือ การพูดด้วยเมตตา พูดจาไพเราะ อ่อนโยน มีเหตุผล ไม่พูดหยาบคาย ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง 3) เมตตามโนกรรม คือ การคิดด้วยเมตตา มีจิตใจปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่คิดอิจฉาริษยา ไม่คิดร้าย 4) ลาภสมานคาตา คือ การแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เก็บไว้คนเดียว 5) สีลสมานคาตา คือ การรักษาศีลให้เสมอกัน การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงามอย่างสม่ำเสมอ 6) ทิฐิสมานคาตา คือ การมีความเห็นร่วมกันในเรื่องที่เป็นสาระสำคัญ มีวิถีที่สอดคล้องกับธรรมและวินัย

2. ความสำคัญของสาราณียธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559) อธิบายในรายละเอียดเพิ่มเติมว่า สาราณียธรรมคือการแสดงไมตรีและความหวังดีต่อเพื่อนร่วมงาน ร่วมกิจการร่วมชุมนุมด้วยการช่วยเหลือกิจธุระต่าง ๆ

โดยเต็มใจ แสดงอาการกริยาสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง การช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน หรือแนะนำตักเตือนกันด้วยความหวังดีกล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง, การตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน การแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน การมีความประพฤติสุจริตตั้งมรรคระบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจหรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ การเคารพฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบร่วมกัน ตกลงกันได้ในหลักการสำคัญ ยึดถืออุดมคติ หลักแห่งความดีงามหรือจุดหมายสูงสุดอันเดียวกัน

สรุป ความสำคัญสาราณียธรรม เป็นธรรมะแห่งการอยู่ร่วมกัน ที่เน้นทั้งมิติภายใน (ความคิด) และภายนอก (คำพูดและการกระทำ) รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการสร้างความสามัคคี ความปรองดอง และความสัมพันธ์ที่ดีในทุกรูปแบบ

บทบาทของสาราณียธรรมกับการเสริมสร้างความสามัคคี

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตฺตยาโณ) (2536) ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับหลักสาราณียธรรมกับการเสริมสร้างความสามัคคีไว้ว่า ตามสัญญาตญาณของคนที่อยู่ร่วมกันนั้น ยังปรารถนาความรักความอบอุ่นความปลอดภัย ต้องการสิ่งที่พึ่งพาพิทักษ์ ต้องการได้มีการพักผ่อนหย่อนใจ ต้องการให้มีสันติภาพ การในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะความเรียกร้อง ความต้องการตามธรรมชาติของสิ่งมีชีวิต

ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ของหลักสาราณียธรรมที่จะสร้างความสามัคคีด้วยธรรม 6 ประการ คือ

1. ด้านเมตตาทายกรรม จะช่วยกิจกรรมสังคมต่าง ๆ โดยไม่ได้หวังผลตอบแทน การแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและเห็นใจต่อความรู้สึกของผู้อื่น การช่วยเหลือผู้ว่างงาน ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการและผู้สูงอายุ
2. ด้านเมตตาวจิกรรม คือการพูดจาสุภาพ ให้คำแนะนำและแสดงความเห็นอย่างเต็มใจ พูดคุยและแก้ไขข้อขัดแย้งในครอบครัวและสังคมด้วยการเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นได้อย่างเต็มที่ การให้กำลังใจช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นการสร้างวินัยในการสื่อสาร
3. ด้านเมตตาเมตตามโนกรรม การมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีและเชื่อมั่นภายในองค์กรหรือสังคม การให้ความเคารพและเห็นคุณค่าของความแตกต่างในวิธีการคิด วัฒนธรรม และวิสัยทัศน์ เปิดใจและเป็นกันเองรับฟังความต้องการของผู้อื่น
4. ด้านสาธารณโกคิ คือสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อการเรียนรู้ สร้างพื้นที่สำหรับเล่นกีฬาและกิจกรรมสำหรับทุกคน การส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม
5. ด้านศีลสามัญญตา การเคารพกฎกติกาเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความสามัคคี และมีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระเบียบช่วยลดความขัดแย้งและความขัดแย้งในสังคมหรือองค์กร การเป็นตัวอย่างที่ดีเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสามัคคีและความเชื่อมั่นในสังคมหรือองค์กร การเป็นตัวอย่างที่ดีสามารถกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจให้กับสมาชิกในสังคมหรือองค์กร ให้สามารถปฏิบัติตามตัวอย่างได้
6. ด้านหลักทักกัณฐสามัญญตา คือการแบ่งปันความรู้และข้อมูล การสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาบุคลากร การสร้างและสนับสนุนโครงการพัฒนาทักษะทางอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการ

ขององค์กรมีโมเดลแห่งองค์ความรู้ว่า “สามัคคีในทวาร 3 ปฏิบัติตามกฎหมาย มีทิวทัศน์ที่สามมา” (พระสมุห์สันติ สุจินโณ (พรมสงฆ์), 2567)

สรุป สารานุกรมธรรม 6 ประการ ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างความสามัคคีจากทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นในครอบครัว ที่ทำงาน ชุมชน หรือแม้แต่ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ จะช่วยลดความขัดแย้ง สร้างความไว้วางใจ ส่งเสริมความร่วมมือ และหลอมรวมผู้คนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันเป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและเจริญก้าวหน้า

แนวคิดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

1. ความหมายของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

พจนานุกรมศัพท์การเมืองของ Sawananon (2002) ได้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศว่า มันคือหลักการปฏิบัติที่ได้จากการศึกษาการปฏิสัมพันธ์กับนานาประเทศ หลักการปฏิสัมพันธ์นั้นจะต้องให้ครอบคลุมไปทุกด้านไม่ว่าจะเป็น ด้านเศรษฐศาสตร์ การเมือง กฎหมาย ประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา ส่วนในความเห็นของ Holsti หมายถึงปฏิสัมพันธ์หลากหลายรูปแบบระหว่างสมาชิกในสังคมต่าง ๆ โดยอาจเป็นสมาชิกที่รัฐสนับสนุนและที่รัฐไม่ได้สนับสนุนก็ได้ ในขณะที่ Deutsch ได้ให้คำจำกัดความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศประกอบด้วยพฤติกรรม และการกระทำทั้งหลายของรัฐที่มีต่อกันโดยปราศจากการควบคุมอย่างเพียงพอ (Klaitabtim, 2008) โดยสรุปแล้วความสัมพันธ์ระหว่างประเทศนั้นหมายถึงการแลกเปลี่ยนและการมีปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกันข้ามเขตแดนระหว่างรัฐ และเป็นสาขาหรือแขนงวิชาหนึ่งของรัฐศาสตร์ที่พรรณนา อธิบาย วิเคราะห์และทำความเข้าใจ การกระทำและการมีปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนของรัฐ สำหรับในความเห็นของเคน บูธ (Ken Booth) ได้ให้เหตุผลจากงานศึกษาของเขาด้วยเหตุผลหลัก 3 ประการด้วยกัน คือ 1) สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเราล้วนแต่เป็นผลมาจากความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศที่ปฏิบัติกันมาเป็นเวลานานนับแต่อดีต 2) วิธีคิดกระแสหลักบางอย่างในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศส่งอิทธิพลต่อความนึกคิดของผู้นำทางการเมือง ทั้งเรื่องความร่วมมือและความขัดแย้งในสังคมมนุษย์ 3) องค์ความรู้ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสนใจคำถามทางปรัชญาพื้นฐานที่สุดในอาณาบริเวณการเมืองที่ใหญ่ที่สุดซึ่งก็คือระบบระหว่างประเทศ คำถามเหล่านี้ได้แก่ อะไร คือความจริง เราทำอะไรได้บ้าง เราใช้ชีวิตอย่างไร (Booth, 2016)

สำหรับศาสตราจารย์ คาร์ล ดับเบิลยูคอยช์ (Karl W. Deutsch) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” ไว้อย่างกว้าง ๆ ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศประกอบด้วยพฤติกรรมและการกระทำทั้งหลายของรัฐที่มีต่อกันโดยปราศจากการควบคุมอย่างเพียงพอ” จากคำจำกัดความดังกล่าว การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้แก่ การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและการกระทำของรัฐที่มีต่อกันโดยปราศจากเครื่องมือควบคุมการกระทำของรัฐได้อย่างเด็ดขาด ถ้าจะเปรียบกับ เกมกีฬา ซึ่งประกอบด้วยผู้เล่นที่เป็นรัฐเอกราชจำนวนประมาณร้อยเศษ แต่ละรัฐต่างก็มีความแตกต่างกันออกไปในด้านกำลังคน ขนาด อำนาจ และอิทธิพล ทรัพยากร วัตถุประสงค์ อุดมการณ์ ตลอดจนนโยบายในการดำเนินกิจการและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และแต่ละรัฐอาจเปลี่ยนหรือละเมิดกฎเกณฑ์ของเกมได้ตลอดเวลา โดยไม่จำเป็นต้องบอกกล่าวรัฐอื่น ๆ ให้ทราบล่วงหน้า รัฐบางรัฐอาจรวมตัวเข้ากันเป็นกลุ่ม ๆ ใน ลักษณะและขนาดที่แตกต่างกันกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้อาจมีวัตถุประสงค์ร่วมกันหรือขัดแย้งกัน ในปัจจุบันมีอยู่ 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือกลุ่มประเทศฝ่ายตะวันตก กลุ่มประเทศฝ่ายตะวันออก

และกลุ่มประเทศฝ่ายโลกที่สาม (J.D B. Miller, 1970) แต่ละกลุ่มต่างก็มีลักษณะทางการเมืองและส่วนได้ส่วนเสียไม่เหมือนกัน ซึ่งลักษณะทางการเมืองและการป้องกันส่วนได้ส่วนเสียของแต่ละกลุ่มสามารถเห็นได้ชัดในที่ประชุมขององค์การระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในที่ประชุมขององค์การสหประชาชาติ (Thomas Hovet. Jr. Bloc., 1960) เช่น ที่ประชุมของ Special Political Committee ที่ประชุมสมัชชาใหญ่ (Hayward R. Alker. Jr. and Bruce M. Russett., 1965) ที่ประชุมของคณะมนตรีความมั่นคง เป็นต้น

สรุป ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นความสัมพันธ์หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ประเทศ หรือองค์กรต่างประเทศ ซึ่งครอบคลุมในหลายด้าน เช่น การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความมั่นคง และสิ่งแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมความร่วมมือ ลดความขัดแย้ง และรักษาสันติภาพระหว่างประเทศ

มิติ : ความสัมพันธ์ไทยกับกัมพูชา

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและราชอาณาจักรกัมพูชาเป็นความสัมพันธ์ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและซับซ้อน มีทั้งช่วงเวลาแห่งความร่วมมืออันดีและช่วงเวลาแห่งความตึงเครียด ปัจจุบันความสัมพันธ์อยู่ในระดับที่ดีและมีการพัฒนาในหลายมิติ ซึ่งนับได้ว่ามีพัฒนาการที่ก้าวหน้าและดำเนินไปบนพื้นฐานของความเข้าใจกัน โดยมีกรอบความร่วมมือต่าง ๆ เป็นพลังขับเคลื่อนความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน นับตั้งแต่ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจอิรวดี - เจ้าพระยา - แม่น้ำโขง (Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy - ACMECS) กรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub - Region - GMS) กรอบความร่วมมือสามเหลี่ยมมรกต มติที่ประชุมคณะรัฐมนตรีร่วมไทย - กัมพูชา ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม - 1 มิถุนายน พ.ศ. 2546 ที่เมืองเสียมราฐ และจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของการฟื้นคืนความสัมพันธ์ไทย - กัมพูชาให้กลับคืนสู่ภาวะปกติอย่างสมบูรณ์แบบภายหลังการเกิดเหตุการณ์ไม่สงบในกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2546 และมติที่ประชุมคณะกรรมการความร่วมมือว่าด้วยความร่วมมือทวิภาคีไทย - กัมพูชา ครั้งที่ 5 ที่กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ 7 - 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 นอกจากนี้ ยังมีกลไกความร่วมมืออีกมากทั้งในระดับรัฐบาลและระดับท้องถิ่นซึ่งมีส่วนช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยกับกัมพูชา ถือเป็นสัญลักษณ์ของความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างสองประเทศได้แก่ การจัดกิจกรรมฉลองครบรอบ 55 ปี ของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย - กัมพูชา ระหว่างวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2548 - 19 ธันวาคม พ.ศ. 2549 โดยมีกิจกรรมที่ทั้งสองฝ่ายฉลองร่วมกัน 55 โครงการ ซึ่งหลายโครงการได้ดำเนินการลุล่วงไปแล้วและประสบความสำเร็จด้วยดี (Asianfoodofthai WordPress, 2013) ต่อมาความสัมพันธ์ระหว่างไทย - กัมพูชา ในยุคของรัฐบาลเพื่อไทย โดยนายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และสมเด็จมหาวชิราวุธธิ์ สุน มาเนต นายกรัฐมนตรีราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นสักขีพยานในพิธีลงนามและแลกเปลี่ยนบันทึกความเข้าใจ 5 ฉบับ เป็นการยกระดับความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างทั้งสองประเทศ เช่น ด้านความสัมพันธ์ ยกระดับความสัมพันธ์สู่การเป็น “หุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์” ซึ่งจะเปิดโอกาสให้ทำงานอย่างใกล้ชิดยิ่งขึ้น และส่งเสริมศักยภาพของทั้งสองประเทศที่มีร่วมกัน และไทยจะเปิดสถานกงสุลใหญ่แห่งใหม่ในเมืองเสียมราฐ ในขณะที่กัมพูชาจะเปิดสถานกงสุลใหญ่แห่งใหม่ในสงขลาภายในปีนี้ เป็นต้น (Policywatch ThaiPBS, 2567)

ในขณะปัจจุบันล่าสุด วันพุธที่ 23 เมษายน 2568 ณ กรุงเทพมหานคร นางสาวแพทองธาร ชินวัตร นายกรัฐมนตรี และสมเด็จมหาบวรวิทย์ ฮุน มาเนต (Samdech Moha Borvor Thipadei HUN Manet) นายกรัฐมนตรีแห่งราชอาณาจักรกัมพูชา ร่วมเป็นสักขีพยานการลงนามความตกลง จำนวน 7 ฉบับ ขับเคลื่อนความเป็นหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น พร้อมยกระดับความร่วมมือด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และการพัฒนา ยืนยันผลประโยชน์เพื่อประชาชนของทั้งสองประเทศ โดยมีประเด็นสำคัญ ได้แก่

1. การยืนยันถึงความเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์ระหว่างกัน โดยยินดีที่ทั้งสองฝ่ายอยู่ระหว่างการจัดทำแผนปฏิบัติการร่วม เพื่อให้ความเป็นหุ้นส่วนดังกล่าวก่อประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมให้แก่ประชาชนของทั้งสองประเทศ รวมถึงยินดีต่อการเปิดสถานกงสุลใหญ่ไทยที่จังหวัดเสียมราฐ และการเปิดสถานกงสุลใหญ่กัมพูชาที่จังหวัดสงขลาในอนาคตอันใกล้

2. การเสริมสร้างความเป็นหุ้นส่วนด้านความมั่นคง โดยสองฝ่ายเห็นพ้องที่จะส่งเสริมความร่วมมือทางทหารให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและเสถียรภาพตามแนวชายแดนระหว่างสองประเทศ เป็นต้น

3. การเร่งรัดการพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยไทยพร้อมเป็นเจ้าภาพการประชุมคณะรัฐมนตรีร่วมอย่างไม่เป็นทางการที่พื้นที่ชายแดน ในโอกาสเปิดสะพานมิตรภาพไทย - กัมพูชา อย่างเป็นทางการ รวมถึงจะเร่งรัดการเก็บกู้ทุ่นระเบิดตามแนวชายแดน และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ตลอดจนเร่งเจรจาความตกลงว่าด้วยการขนส่งทางถนน เพื่อให้รถยนต์ส่วนบุคคลสามารถข้ามแดนได้ รวมทั้งพัฒนาบริการขนส่งสินค้าข้ามแดนทางราง เพื่อลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพด้านโลจิสติกส์ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมโยงสองประเทศ และในภูมิภาคต่อไป

4. การกระชับความร่วมมือทางเศรษฐกิจให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และตั้งเป้าที่จะเพิ่มมูลค่าการค้าระหว่างกัน จาก 1 หมื่นล้านดอลลาร์สหรัฐ เป็น 15,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ภายในปี ค.ศ. 2027 ซึ่งนายกรัฐมนตรีได้ขอบคุณกัมพูชาที่สนับสนุนนักลงทุนไทยอย่างต่อเนื่อง ซึ่งปัจจุบัน เป็นกลุ่มนักลงทุนต่างประเทศที่ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับ 9 ในกัมพูชา

5. การเสริมสร้างความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว และขับเคลื่อนข้อริเริ่ม “หกประเทศหนึ่งจุดหมายปลายทาง” ให้มีความคืบหน้า รวมทั้งจะปรับปรุงความตกลงว่าด้วยการข้ามแดนเพื่ออำนวยความสะดวกการเดินทางข้ามแดนเพื่อการท่องเที่ยว

6. การส่งเสริมให้มีการจ้างแรงงานชาวกัมพูชาในประเทศไทยผ่านช่องทางที่ถูกกฎหมายเท่านั้น เพื่อให้แรงงานสามารถเข้าถึงสิทธิประโยชน์และสวัสดิการที่เหมาะสม

7. การเสริมสร้างมิตรภาพและความเข้าใจระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศอย่างต่อเนื่องต่อไป โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งในวันนี้ ได้มีการลงนามในเอกสารเพื่อจัดตั้งศูนย์พัฒนาทักษะแรงงานที่ปูนพนม โดยจะจัดกิจกรรมเฉลิมฉลองโอกาสครบรอบ 75 ปี ความสัมพันธ์ไทย - กัมพูชา ตลอดทั้งปีนี้ เพื่อสะท้อนมิติต่าง ๆ ของมิตรภาพอันยาวนาน (รัฐบาลไทย, 2568)

สรุป การทำความเข้าใจและหาแนวทางในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชาให้มีความยั่งยืนและแท้จริง จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง การศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการพัฒนาความสัมพันธ์ที่สามารถแก้ไขปัญหาจากต้นตอ และสร้างความผูกพันที่มั่นคงยิ่งขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน เพื่อนำไปสู่สันติสุขและความเจริญรุ่งเรืองร่วมกันในระยะยาวของทั้งสองประเทศและภูมิภาคโดยรวม

อิทธิพล: การพัฒนาความสัมพันธ์ระยะยาวไทยและกัมพูชา

หลักสารถีธรรม 6 ประการ เป็นหลักธรรมที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง ความสามัคคี และความเข้าใจซึ่งกันและกัน หากนำมาประยุกต์ใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับ ประเทศไทยและกัมพูชา ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งทั้งในมิติประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และ ศาสนา จะส่งอิทธิพลเชิงบวกอย่างมหาศาล ดังนี้

1. เมตตาการุณยธรรม (การกระทำด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อความไว้วางใจและการพึ่งพาอาศัยกัน คือการที่ทั้งสองฝ่ายแสดงออกซึ่งการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (พระศรีธรรมโศภน ภูมทองโคโล (ชนะบุญ) และคณะ, 2564) อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมยามเกิดภัยพิบัติ การร่วมมือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานชายแดน เช่น ถนน, สะพาน, จุดผ่านแดน (สำนักข่าวอินโฟเควสท์, 2568) หรือการดูแลและปฏิบัติต่อแรงงานและผู้ข้ามแดนด้วยความเคารพและเป็นธรรม เป็นต้น จะส่งอิทธิพลโดยตรงในการสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ ในทางปฏิบัติทำให้แต่ละฝ่ายรู้สึกไว้อีกฝ่ายเป็นมิตรแท้ที่พึ่งพาได้จริง และลดความหวาดระแวง เสริมสร้างความสามัคคี และพัฒนาบรรยากาศการทำงานร่วมกันให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (สุนทร สุวรรณพร และคณะ, 2568)

2. เมตตาจริยธรรม (การพูดด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อบรรยากาศทางการทูตและการลดความตึงเครียด คือการใช้ภาษาที่สุภาพ สร้างสรรค์ และปราศจากถ้อยคำร้าย เป็นคำสามัคคี กระชับ สามัคคี พูดแต่คำที่มีประโยชน์ (พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูรย์คุณ), 2536) หรือการกล่าวโทษกันในเวทีสาธารณะ โดยเฉพาะจากผู้นำและนักการทูต จะส่งอิทธิพลในการ สร้างบรรยากาศแห่งความเคารพและลดทอนความตึงเครียด ที่อาจเกิดขึ้นจากประเด็นอ่อนไหว การสื่อสารที่ชัดเจน จะช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นการสร้างวินัยในการสื่อสาร (พระสมุห์สันติ สุจินฺโธ (พรมสงฆ์), 2567) และจริงใจจะช่วยป้องกันความเข้าใจผิดและลดโอกาสที่ปัญหาเล็กจะลุกลาม เช่น แนวทางคลี่คลายความตึงเครียดชายแดนอย่างยั่งยืน ในการแก้ปัญหาการเผชิญหน้าของทหารบริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา รัฐบาลไทยควรให้ข้อมูลเรื่องพื้นที่ชายแดนอย่างโปร่งใสและสร้างความเข้าใจในสังคม (BBC News, 2025)

3. เมตตาเมตตากรรม (การคิดด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อการเอาชนะอคติและความคลางแคลงใจ คือการที่ผู้นำและประชาชนของทั้งสองประเทศฝึกฝนการมองอีกฝ่ายด้วยเจตนาดี ปราศจากอคติที่เกิดจากประวัติศาสตร์หรือภาพจำเดิม ๆ กล่าวคือเป็นการมองโลกในแง่ดีมีความหวังดีปรารถนาดีต่อกัน รักและเมตตาต่อกัน ไม่มีอคติไม่มีความแค้น รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน และให้อภัยในความผิดที่มีซึ่งกันและกันเสมอ (อดิสร คงทอง และคณะ, 2564) จะส่งอิทธิพลโดยตรงต่อการเปลี่ยนมุมมองพื้นฐานจากความระแวงเป็นความเข้าใจ และจากการแข่งขันเป็นความร่วมมือ เช่น ไทยกับกัมพูชาส่งเสริมความร่วมมือทางทหารให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสันติภาพและเสถียรภาพตามแนวชายแดนระหว่างสองประเทศ (รัฐบาลไทย, 2568)

4. สารถีธรรม (การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนจากคู่แข่งเป็นหุ้นส่วน คือการร่วมกันบริหารจัดการและแบ่งปันผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อมโยงกัน เช่น แม่น้ำโขง, ป่าไม้ชายแดน และการพัฒนาเศรษฐกิจชายแดน (รัฐบาลไทย, 2568) เช่น การค้า, การลงทุน, การท่องเที่ยว เป็นต้น อย่างเป็นธรรมจะส่งอิทธิพลในการลดการแข่งขันและเปลี่ยนมาเป็นความร่วมมือ ซึ่งแต่ละฝ่ายมองเห็นว่าตนเองได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียม (สมศักดิ์ บัวอ่อน, 2567)

5. สีสสามัญญาตา (การมีศีลเสมอกัน/ปฏิบัติตามกฎกติกาเดียวกัน) มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือและความโปร่งใส คือการที่ทั้งสองประเทศยึดมั่นในกฎหมายระหว่างประเทศ สนธิสัญญา และข้อตกลงต่างๆ ที่ได้ลงนามร่วมกันอย่างเคร่งครัดและเสมอภาค หรือประพฤติปฏิบัติในความสัมพันธ์ด้วยความถูกต้องเคารพกติกา (พระจิตติพันธ์ จิระเมธี (สีเงิน) และคณะ, 2565) จะส่งอิทธิพลในการ สร้างความน่าเชื่อถือและความโปร่งใส ในการดำเนินความสัมพันธ์ ทำให้แต่ละฝ่ายมั่นใจในการปฏิบัติตามพันธกรณีของอีกฝ่าย เช่น การนำ MOU 2543 ว่าด้วยการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนทางบกระหว่างราชอาณาจักรไทยกับราชอาณาจักรกัมพูชา พ.ศ. 2543 (MOU 2543) มาประกอบการพิจารณาในการแก้ไขข้อพิพาทในพื้นที่ชายแดนร่วมกัน (MGR Online, 2568)

6. ทิฏฐิสามัญญาตา (การมีความเห็น/วิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกัน) มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางอนาคตร่วมกัน คือการที่ผู้นำและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องสามารถสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สำหรับอนาคตของความสัมพันธ์ (รัฐบาลไทย, 2568) เช่น การเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคงและเจริญรุ่งเรืองในภูมิภาค เป็นต้น (Policywatch ThaiPBS, 2567) จะส่งอิทธิพลอย่างมหาศาลในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายร่วมที่ชัดเจน ทำให้การดำเนินนโยบายและความร่วมมือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน (สมศักดิ์ บัวอ่อน, 2567)

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาอิทธิพลของหลักสารณียธรรมต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา โดยแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างไทยและกัมพูชาตามอิทธิพลของหลักสารณียธรรม 6 ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากแผนภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ระยะยาวระหว่างไทยและกัมพูชาตามอิทธิพลของหลักสารณียธรรม 6 ได้แก่ 1) เมตตาภายกรรม (การกระทำด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อความไว้วางใจและการพึ่งพาอาศัยกัน 2) เมตตาวจกรรม (การพูดด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อบรรยากาศทางการทูต

และการลดความตึงเครียด 3) เมตตามโนกรรม (การคิดด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อการเอาชนะอคติและความ
กลางแกลงใจ 4) สาธารณโภคี (การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนจากคู่แข่งเป็น
หุ้นส่วน 5) สีสสามัญญตา (การมีศีลเสมอกัน/ปฏิบัติตามกฎกติกาเดียวกัน) มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือและ
ความโปร่งใส 6) ทิฏฐิสามัญญตา (การมีความเห็น/วิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกัน) มีอิทธิพลต่อการกำหนด
ทิศทางอนาคตร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย

สรุป

อิทธิพลของหลักสาราณียธรรมต่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและกัมพูชา
ได้แก่ 1) เมตตากายกรรม (การกระทำด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อความไว้วางใจและการพึ่งพาอาศัยกัน 2)
เมตตาวจีกรรม (การพูดด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อบรรยากาศทางการทูตและการลดความตึงเครียด 3)
เมตตามโนกรรม (การคิดด้วยเมตตา) มีอิทธิพลต่อการเอาชนะอคติและความกลางแกลงใจ 4) สาธารณโภคี
(การแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน) มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนจากคู่แข่งเป็นหุ้นส่วน 5) สีสสามัญญตา (การมีศีล
เสมอกัน/ปฏิบัติตามกฎกติกาเดียวกัน) มีอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือและความโปร่งใส 6) ทิฏฐิสามัญญตา
(การมีความเห็น/วิสัยทัศน์ที่สอดคล้องกัน) มีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางอนาคตร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่
ผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย ทำให้มีความสัมพันธ์ที่ดี มีความยืดหยุ่น มั่นคง
และสามารถรับมือกับความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ไกรฤกษ์ นานา. (2568). *วารสารนักล่าอาณานิคม ตีแผ่สัญญารัชกาลที่ 5 ทำไมสยามสละนครวัด?*.
สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2568, จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_31756
- ปติวอลดา บวรศักดิ์. (2568). *เปิดถิ่นฐาน “ชาวขแมร์” ในรัตนโกสินทร์ อยู่ตรงไหน ทำอะไรกันบ้าง?*.
สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568, จาก https://www.silpamag.com/history/article_100893
- ประชาไท. (2568). *สรุปใหม่ไชน่าไทย - กัมพูชา จากปะทะช่องบก ไร้ทางออกบนเวที JBC สู่อำนาจโลก*.
สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2568, จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/353284>
- พระราชธรรมนิเทศ ระเบียบ วชิรญาณ. (2536). *ธรรมะสำหรับประชาชน*. กรุงเทพมหานคร : บริษัทคลัง
วิชา จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 8).
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). *ธรรมานุชิต*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- _____. (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 34). กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พระมหาธรรมวราธิบดี อริยธมโม (ยศขุน). (2543). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักปรัชญาธรรมที่มีในพระไตรปิฎก*.
(วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

- พระมหาณอม อานนโท และคณะ. (2561). คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารมหาจุฬาริชาการ*, 5(1), 118 - 119.
- พระศรีณญมกล ภททมงคล (ชนะบุญ) และคณะ. (2564). การประยุกต์ใช้หลักสาราณียธรรม 6 ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์อำเภอโพธิ์ตาก จังหวัดหนองคาย. *Journal of Modern Learning Development*, 6(4), 212 - 226.
- พระจิตพันธ์ จิระเมธี (สีเงิน) และคณะ. (2565). การใช้หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในชุมชนบ้านหนองคลอง ตำบลสามพร้าว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(3), 11 - 52.
- พระสมุห์สันติ สุจิณโณ (พรมสงฆ์). (2567). วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของหลักสาราณียธรรมเพื่อสร้างความสามัคคี. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐบาลไทย. (2568). 75 ปีความสัมพันธ์ไทย - กัมพูชา ลงนามเอกสารสำคัญ 7 ฉบับ ขับเคลื่อนความสัมพันธ์หุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/AguBS>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักข่าวอินโฟเควสท์. (2568). ครม. เห็นชอบไทย - กัมพูชา สร้างสะพานข้ามพรมแดนแห่งใหม่ อ.โป่งน้ำร้อน จ.จันทบุรี. สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.infoquest.co.th/2025/488999>
- สุนทร สุวรรณพรและคณะ. (2568). การประยุกต์หลักสาราณียธรรมในการบริหารงานไปรษณีย์. *วารสารเสียงธรรมจากมหายาน*, 11(1), 20 - 33.
- สมศักดิ์ บัวอ่อน. (2567). พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยตามหลักสาราณียธรรม. *วารสารบัณฑิตศึกษาชัยภูมิปริทรรศน์*, 2(3), 12 - 24.
- อดิสร คงทอง และคณะ. (2564). หลักสาราณียธรรม: บทสังเคราะห์เพื่อการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม, *วารสาร มจร เพชรบูรณ์ปริทรรศน์*, 4(2), 69 - 81.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดปทุมธานี. (2567). ไทย - กัมพูชา ส่งเสริมความสัมพันธ์ผ่านความร่วมมือ 10 ประเด็น ด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงเพื่อประโยชน์ต่อประชาชนทั้ง 2 ประเทศ. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/iJKVI>
- Asianfoodofthai WordPress. (2013). ความสัมพันธ์ไทยกับกัมพูชา. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/hHuWA>
- Britannica. (2568). เขมรแดง. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.britannica.com.translate.google/topic/Khmer-Rouge>
- Britannica. (2568). อาณาจักรขอม. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.britannica.com/topic/Khmer-Empire>
- BBC News. (2025). ชายแดนไทย - กัมพูชา เหตุใดจึงมีข้อพิพาทและเกิดการเผชิญหน้าบ่อยครั้ง?. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.bbc.com/thai/articles/c780vmgxnvko>
- ILow. (2011). ฝ่าวิกฤติชายแดนไทยเขมร : ข่าหะและเส้นเขตแดน ความเข้าใจประวัติศาสตร์ไทย. สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.ilaw.or.th/articles/16302>

- MGR Online. (2568). *การยกเลิก MOU 2543 : ทำไม - อย่างไร?*. สืบค้นเมื่อ 6 พฤษภาคม 2568, จาก <https://shorturl.asia/STRg3>
- Policywatch ThaiPBS. (2567). *ไทย - กัมพูชา ยกระดับความสัมพันธ์ “หุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์”*. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก <https://policywatch.thaipbs.or.th/article/investment-62>
- TheBetter. (2024). *กัมพูชาเคยเป็นเมืองขึ้นของไทยเพราะเหตุใด? เปิดประวัติศาสตร์ที่แท้จริง*. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.thebetter.co.th/news/world/21247>
- Briggs, Lawrence Palmer. (1947). A Sketch of Cambodian History. *The Far Eastern Quarterly*, 6 French Indochina (August): 345 - 363.
- Briggs, Lawrence Palmer. (1999). *The Ancient Khmer Empire*. Bangkok: White Lotus Press.
- Booth, K. (2016). *International Relations: All that Matters* (J. Sombatpoonsiri, Trans.). Bangkok: Siam Paritas. (Original Work Published 2013).
- Chandler, David P. (1998). *A History of Cambodia*. (2nd ed). Updated. Chiang Mai: Silkworm Books.
- Hayward R., Alker. Jr. & Bruce M. Russett. (1965). *World Politics in the General Assembly*. New Haven. Conn Yale University Press.
- J.D B. Miller. (1970). *The Politics of the Third World*. London: Oxford University Press.
- Klaitabtim, J. (2008). *Principle of International Relations*. Bangkok: Kasetsart University Press.
- Sawananon, D. (2002). *Dictionary of Political Terms*. Bangkok: Windows on the World.
- Thomas Hovet, Jr. (1960). *Bloc Politics in the United Nations*. Boston Harvard University Press.

องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนคุณภาพ
ตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ
COMPONENTS OF SCHOOL ADMINISTRATION TOWARD EXCELLENCE IN
QUALITY SCHOOLS UNDER THE "ONE DISTRICT, ONE QUALITY SCHOOL"
POLICY

ตรีณัฐ สมแก้ว^{1,*}
Treenuch Somkaew^{1,*}

(Received: June 21, 2025; Revised: July 20, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแพร่องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ ศึกษาข้อมูล โดยการวิเคราะห์เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ ตารางสังเคราะห์องค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

ผลการศึกษาพบว่า

องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษาแบ่งออกเป็น 7 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านการนำองค์กร 2) ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การจัดการกระบวนการ 4) ด้านการมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล 5) ด้านการให้ความสำคัญกับนักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 6) ด้านการวัดผล การวิเคราะห์และการจัดการความรู้ 7) ด้านการมุ่งผลลัพธ์การดำเนินงาน ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า การบริหารโรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” สู่ความเป็นเลิศนั้นต้องบริหารโดยใช้องค์ประกอบทั้ง 7 ด้าน ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” ที่เหมาะสมต่อบริบทของแต่ละพื้นที่ และทำให้โรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” ของทุกอำเภอ ในแต่ละจังหวัดของประเทศไทย สามารถพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศได้ทัดเทียมโรงเรียนขนาดใหญ่ประจำจังหวัดในประเทศไทย ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ในสถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศได้อย่างทั่วถึง

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษา, ความเป็นเลิศ, โรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ, องค์ประกอบ

¹ สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

¹ Program in Educational Administration, Faculty of Education, Chiang Rai Rajabhat University

* Corresponding author. E-mail: 679814005@crju.ac.th

Abstract

The purpose of this article was to disseminate the components of school administration toward excellence in quality schools under the "One District, One Quality School" policy. The study employed a qualitative research methodology through the analysis of relevant documents and literature. The research instrument employed was a synthesis matrix of school administration components for excellence.

The study found that:

the components of school administration toward excellence that could be applied in school administration were divided into seven main areas: 1) organizational leadership, 2) strategic planning, 3) process management, 4) human resource focus, 5) student and stakeholder focus, 6) measurement, analysis, and knowledge management, and 7) operational results orientation. The study suggested that effective administration toward excellence in quality schools under the "One District, One Quality School" policy requires a comprehensive application of all seven components. The information obtained could be applied to the planning and development of school administration models that are appropriately tailored to the context of each area. This ensured that quality schools in each district across provinces in Thailand could develop their educational standards toward excellence comparable to large provincial schools in Thailand, thereby providing equitable access for students in all regions to high - quality education for all students.

Keywords: School Administration, Excellence, Quality Schools under the "One District, One Quality School" Policy, Components

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา โรงเรียนจำนวนมากยังประสบปัญหาด้านงบประมาณ โครงสร้างพื้นฐาน และการเข้าถึงทรัพยากรการเรียนรู้ที่จำเป็น เช่น ห้องเรียนที่ทันสมัย อุปกรณ์ดิจิทัล และอินเทอร์เน็ต (OECD, 2020; Kimmons, 2022) นอกจากนี้ ความไม่เท่าเทียมกันในการจัดสรรทรัพยากรระหว่างเมืองและชนบทยังเป็นอุปสรรคต่อโอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ห่างไกล (UNESCO, 2021) หลักสูตรและวิธีการสอนบางส่วนยังไม่ได้ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานในศตวรรษที่ 21 และไม่สามารถพัฒนาทักษะที่จำเป็น เช่น การคิดเชิงวิพากษ์หรือความสามารถด้านดิจิทัล (World Bank, 2019) ครูและบุคลากรทางการศึกษาประสบกับปัญหาภาระงานที่มากเกินไป การขาดแรงจูงใจ และความกดดันจากระบบการประเมินที่ไม่ยุติธรรม ซึ่งส่งผลต่อประสิทธิภาพในการสอน (Hargreaves & Fullan, 2020) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและการเรียนการสอนแบบออนไลน์เป็นความท้าทายสำคัญ โดยสถานศึกษาหลายแห่งยังขาดความพร้อมในการใช้เทคโนโลยี เช่น ขาดแคลนอินเทอร์เน็ตหรือความรู้ด้านดิจิทัลของครู (Kimmons, 2022)

สถานการณ์เหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปฏิรูปและยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างจริงจัง แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 จึงมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพตลอดชีวิต สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเน้นการพัฒนาคนให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพในโลกที่เปลี่ยนแปลง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศจึงกลายเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้สถานศึกษามีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ยกระดับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน และสร้างความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน (สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, 2560; Bounds, 1994) ซึ่งองค์ประกอบของการบริหารเพื่อความเป็นเลิศนี้ ประกอบด้วย การนำองค์กร การวางแผนเชิงกลยุทธ์ การจัดการกระบวนการ การบริหารทรัพยากรบุคคล การมุ่งเน้นผู้เรียน การประเมินผลและการจัดการความรู้ และการเน้นผลลัพธ์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2557; Tee, 2003)

กระทรวงศึกษาธิการ มีนโยบายให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พัฒนาโรงเรียนให้เป็นโรงเรียนคุณภาพต้นแบบอำเภอละอย่างน้อย 1 โรงเรียน นั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้คัดเลือกและประกาศรายชื่อโรงเรียนที่ผ่านการคัดเลือกในวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2566 จำนวน 1,808 แห่งให้ เข้าร่วมโครงการ “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” แบ่งเป็นระดับประถมศึกษา จำนวน 901 แห่ง ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 907 แห่ง โดยให้โรงเรียนประเมินตนเอง ใน 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านโครงสร้างพื้นฐานและระบบสนับสนุนนักเรียน ด้านผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ด้านการบริหารจัดการ ด้านการจัดการเรียนรู้ และด้านผู้เรียน และได้ให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ลงพื้นที่ประเมินโรงเรียนซ้ำ ว่าตรงตามที่ประเมินตนเองมาหรือไม่ ซึ่งโรงเรียนกลุ่มนี้จะได้รับการสนับสนุนและพัฒนาเสริมเติมส่วนที่ขาด ทั้ง 5 ด้าน โดยพัฒนาโรงเรียนตามบริบทของตนเอง นักเรียนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง เท่าเทียมและมีคุณภาพ เป็นโรงเรียนต้นแบบ ทำหน้าที่เปรียบเสมือนเป็นโรงเรียนแม่ข่าย สนับสนุนโรงเรียนในเครือข่าย เปิดโอกาสให้นักเรียนในโรงเรียนเครือข่ายมาใช้ทรัพยากรในโรงเรียนแม่ข่ายได้อย่างทั่วถึง และเป็นที่เชื่อมั่น สามารถดึงดูดนักเรียนและผู้ปกครองให้เลือกส่งบุตรหลานเข้าเรียนในโรงเรียนคุณภาพใกล้บ้านได้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2567) แนวนโยบายนี้ ไม่เพียงแต่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาโดยนักเรียนที่ศึกษาในโรงเรียนประจำอำเภอสามารถเรียนรู้ได้จากโรงเรียนที่มีคุณภาพทัดเทียมกับนักเรียนที่เรียนในโรงเรียนประจำจังหวัดหรือโรงเรียนขนาดใหญ่ แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับสถานศึกษาทั่วประเทศให้สามารถแข่งขันได้ในระดับสากล

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาโรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” เพื่อให้โรงเรียนเหล่านี้สามารถยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาให้เทียบเท่าโรงเรียนขนาดใหญ่ในระดับจังหวัด และเป็นแบบอย่างในการบริหารโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศโดยองค์ประกอบที่เหมาะสมและมีคุณภาพ แก่โรงเรียนในเครือข่ายอย่างยั่งยืน

วิธีการศึกษา

ผู้นิพนธ์กำหนดขั้นตอนการศึกษา โดยการวิเคราะห์เอกสาร ดังนี้

1. แหล่งข้อมูล

1.1 เอกสาร หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

2. เครื่องมือการวิจัย

2.1 รายการเครื่องมือ

2.1.1 แบบวิเคราะห์เอกสารเรื่ององค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งเป็นแบบตารางสังเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศซึ่งแสดงค่าความถี่ของแต่ละองค์ประกอบจากเอกสาร งานวิจัยที่ได้ทำการศึกษา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 วิธีดำเนินการเก็บข้อมูล

3.1.1 การเก็บข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล

4.1 วิเคราะห์เนื้อหาสำคัญจากเอกสาร ตำรา งานวิจัย

4.2 นำข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร ตำรา งานวิจัย มาสู่กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการแยกย่อยข้อมูลออกเป็นส่วน ๆ จัดระเบียบข้อมูลและจัดหมวดหมู่ที่เกิดขึ้นซ้ำ จากนั้น สรุปข้อมูลเขียนเป็นความเรียงนำเสนอ (ประเวช เวชชะ, 2566)

การศึกษาและสังเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ของนักวิชาการและนักการศึกษา นักวิชาการ ทั้งในประเทศไทยและในระดับสากลมีหลากหลายน่าสนใจทั้งในเชิงการศึกษาและเชิงธุรกิจซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศมีในประเทศไทยมีดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559) ได้กำหนดองค์ประกอบการบริหารสู่ความเป็นเลิศ ราชวัลคุณภาพแห่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (OBECQA) ไว้ 7 ประการ ได้แก่ 1) การนำองค์กร 2) กลยุทธ์ 3) นักเรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ 5) ผู้ปฏิบัติงาน 6) กระบวนปฏิบัติงาน 7) ผลลัพธ์ จะเห็นได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่มีความครอบคลุมในทุกส่วนขององค์กร

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2560) ได้กำหนดองค์ประกอบการบริหารสู่ความเป็นเลิศ เกณฑ์ราชวัลคุณภาพแห่งชาติ (TQA) ไว้ 7 ประการ คือ 1) การนำองค์กร 2) กลยุทธ์ 3) ลูกค้า 4) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ 5) บุคลากร 6) การปฏิบัติการ 7) ผลลัพธ์ จะเห็นว่าแนวคิดนี้ต่างจากแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานคือมีมุมมองที่เน้นด้านลูกค้าซึ่งเป็นมุมมองเชิงธุรกิจ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2562) ได้กำหนดองค์ประกอบเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐสู่ความเป็นเลิศ (PMQA) ไว้ 7 ประการคือ 1) การนำองค์กร 2) การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ 3) การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ 5) การมุ่งเน้นบุคลากร 6) การมุ่งเน้นระบบปฏิบัติการ 7) ผลลัพธ์การดำเนินการ แนวคิดมีความคล้ายคลึงกันกับสองแนวคิดที่กล่าวมาแต่ มีความต่างกันในส่วนของ องค์ประกอบด้านนักเรียน ลูกค้าและผู้รับบริการ

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2567) ได้กำหนดองค์ประกอบ เกณฑ์คุณภาพการศึกษาเพื่อการดำเนินการที่เป็นเลิศ (EdPEX) ฉบับปี 2567 - 2570 ไว้ 7 ประการ ดังนี้ 1) การนำองค์กร 2) กลยุทธ์ 3) ลูกค้า 4) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ 5) บุคลากร 6) ระบบปฏิบัติการ 7) ผลลัพธ์ ซึ่งทั้ง 7 องค์ประกอบมีความคล้ายคลึงกันกับ ทุกแนวคิดแต่มีความคล้ายคลึงกับสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ คือด้านลูกค้าซึ่งก็เป็นเชิงธุรกิจเช่นกัน

แนวคิดจากเกณฑ์การประเมินสถานศึกษาเพื่อรับรางวัลโรงเรียนพระราชทาน

รางวัลพระราชทานเป็นรางวัลที่ทรงคุณค่าและเป็นเกียรติประวัติต่อผู้รับอย่างสูงสุดคุณความดีจะถูกประกาศและเผยแพร่ไปยังสาธารณชนทั่วไปและผู้ที่ได้รับรางวัลไปแล้วจะต้องดำรงรักษาคุณความดีนั้นให้ยาวนานสืบไป (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) มีการประเมิน 5 ด้าน คือ 1) ด้านคุณภาพนักเรียน 2) ด้านการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการ 3) ด้านการบริหารและการจัดการศึกษา 4) ด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 5) ด้านความดีเด่นของสถานศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) เกณฑ์การประเมินสถานศึกษาเพื่อรับรางวัลโรงเรียนพระราชทานมี 5 ด้านซึ่งในแต่ละด้านมีความสอดคล้องกับองค์ประกอบในการพัฒนาคุณภาพสู่ความเป็นเลิศแต่ยังไม่สะท้อนให้เห็นด้านการนำองค์กร

แนวคิดด้านคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา รางวัล IQA AWARD

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสำนักทดสอบทางการศึกษาได้ดำเนินการคัดเลือกสถานศึกษาที่มีคุณภาพและมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพตาม 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของ สถานศึกษาและเป้าหมายคุณภาพ 2) การขับเคลื่อนคุณภาพสู่มาตรฐาน 3) กระบวนการตรวจสอบความ สำเร็จตามมาตรฐาน การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 4) ภาพความสำเร็จของสถานศึกษาต่อวงวิชาการ และ 5) การเกิดวัฒนธรรมคุณภาพที่สะท้อนการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นสถานศึกษารางวัล IQA AWARD จึงเป็นสถานศึกษาที่มีระบบและกลไกการบริหาร ที่มีประสิทธิภาพ มีการจัดการศึกษาที่ส่งผลให้ผู้เรียนและสถานศึกษามีคุณภาพที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีนวัตกรรม (Innovation) หรือการปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ที่สะท้อนประสิทธิผลที่ปรากฏชัดเจนจนเกิดเป็นวัฒนธรรมคุณภาพของการปฏิบัติงานส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาครูและผู้เรียน มีคุณภาพและประสิทธิภาพตามมาตรฐานการศึกษาของ เป็นที่ยอมรับและเป็นแบบอย่าง ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา (สำนักทดสอบทางการศึกษา, 2567) เกณฑ์คุณภาพรางวัล IQA AWARD มีองค์ประกอบ 5 ด้าน แนวคิดนี้การนำองค์กร แต่มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา และมีการมุ่งเน้นนวัตกรรมและการปฏิบัติที่เป็นเลิศ และการเกิดวัฒนธรรมคุณภาพที่สะท้อนการพัฒนาที่ยั่งยืน

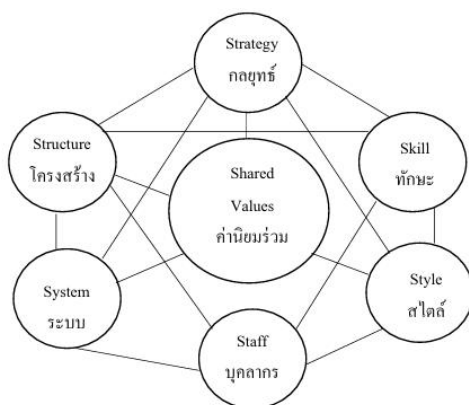

ในส่วนแนวคิดของนักการศึกษา นักวิชาการ และองค์กรคุณภาพจากต่างประเทศมีแนวคิดที่น่าสนใจดังนี้

Tee (2003) ได้เสนอองค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศในประเทศสิงคโปร์ (School Excellence Model: SEM) ไว้ดังนี้ 1) ความเป็นผู้นำ 2) การวางแผนกลยุทธ์ 3) การบริหารบุคลากร 4) ทรัพยากร 5) กระบวนการมุ่งเน้นผู้เรียน 6) ผลลัพธ์ด้านการบริหารและการดำเนินงาน 7) ผลลัพธ์ด้านบุคลากร 8) ผลลัพธ์ด้านเครือข่ายและสังคม แนวคิดนี้มีความคล้ายคลึงกันกับแนวคิดของนักการศึกษาและองค์กรคุณภาพของประเทศไทย แต่ขยายแนวคิดด้านผลลัพธ์ที่แยกย่อยออกไปคือผลลัพธ์ด้านบุคลากร และผลลัพธ์ด้านเครือข่ายและสังคม

แนวคิดความเป็นเลิศในเชิงวิชาการบริหารของปีเตอร์และวอเตอร์แมน

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีการจัดทำวิจัยเกี่ยวกับการค้นพบความเป็นเลิศ (Search of Excellence) ซึ่งเป็นผลงานการวิจัยของ โทมัส เจ ปีเตอร์สและโรเบิร์ต เอช วอเตอร์แมน จูเนียร์ เกี่ยวกับคุณลักษณะแห่งความเป็นเลิศในเชิงวิชาการบริหารและบริษัทแมคคินซี (McKinsey) ซึ่งเป็นที่ปรึกษาธุรกิจของสหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในการบริหารงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์จะขึ้นอยู่กับตัวแปรซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันหมดอย่างน้อย 7 ประการ (Peters & Waterman, 1982)

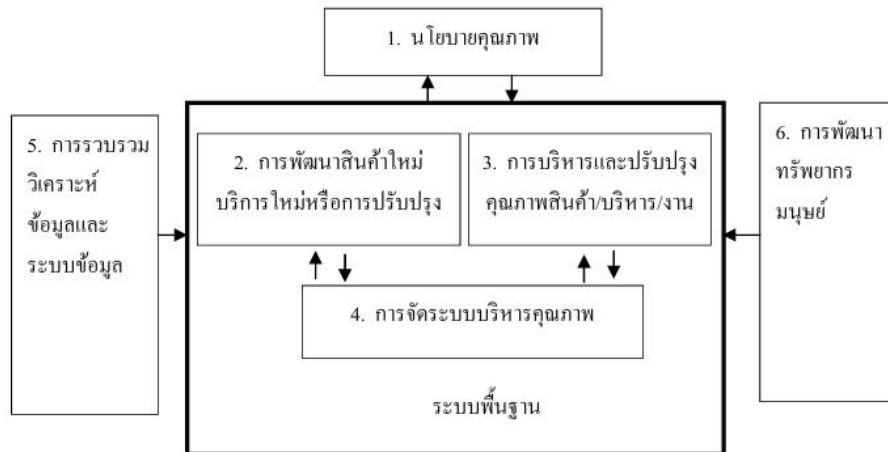

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของแมคคินซี (7 - S McKinsey Framework) (Peters & Waterman, 1982)

แนวคิดการควบคุมคุณภาพตามเกณฑ์รางวัลเดมมิงไพร์ซ (Deming Prize)

หลักการของการควบคุมคุณภาพตามแนวสถิติเป็นที่ยอมรับและประเทศญี่ปุ่นจึงได้จัดตั้งรางวัลเดมมิงไพร์ซ (Deming Prize) มีหลักเกณฑ์ประเมินจาก 3 ด้านหลัก (สุจิต คุณธนกุลวงศ์, 2562) ดังนี้ 1) ด้านระบบพื้นฐานจาก 6 ประเด็น ได้แก่ นโยบายคุณภาพและการกระจายการพัฒนาสินค้าใหม่/บริการใหม่หรือการปรับปรุงงาน การบริหารและปรับปรุงคุณภาพสินค้าบริการ/งาน การจัดระบบบริหารคุณภาพ การรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล และระบบข้อมูลสารสนเทศ และ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 2) ด้านผลงานดีเด่น พิจารณา 5 ประเด็น คือ วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ของผู้นำ การกำหนดกลยุทธ์ของการพัฒนาองค์กรที่เหมาะสม การปรับปรุงคุณภาพ การเพิ่มความสามารถด้านเทคนิคและกิจการ และการจัดระบบพื้นฐานของข้อมูล 3) ความเป็นผู้นำ พิจารณา 5 ประเด็น ประกอบด้วย ความเข้าใจและมุ่งมั่นต่อการบริหารทั่วทั้งองค์กร วิสัยทัศน์ กลยุทธ์ เป้าหมาย การสร้างเสริมความเข้มแข็งให้องค์กร การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และ

ความรับผิดชอบต่องานขององค์กร แนวคิดการควบคุมคุณภาพรางวัลเดมมิงไพรัช แม้มี 3 ด้านหลักแต่ในประเด็นของของแต่ละด้าน ก็ยังคงมีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกับองค์ประกอบการพัฒนาสู่ความเป็นเลิศในแนวคิดของ นักการศึกษา นักวิชาการและองค์กรคุณภาพที่ได้กล่าวมาข้างต้น

แผนภาพที่ 2 การเชื่อมโยงประเด็นในระบบพื้นฐานของรางวัลเดมมิง ไพรัช (สุจิตต์ คุณธนกุลวงศ์, 2562)

แนวคิดจากการพัฒนาสู่ความเป็นเลิศสถาบันมาตรฐานและเทคโนโลยีแห่งชาติ (National Institute of Standard and Technology: NIST)

Gaithersburg (2008) กล่าวว่า การพัฒนาสู่ความเป็นเลิศแนวทางรางวัลคุณภาพแห่งชาติ (National Institute of Standard and Technology: NIST) ประกอบด้วย 7 ด้าน ดังนี้ 1) ภาวะผู้นำ 2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การมุ่งเน้นนักเรียนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) การวัดผลประเมินผล การวิเคราะห์ และการจัดการสารสนเทศและความรู้ 5) การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล 6) การจัดการด้านกระบวนการ 7) ผลการดำเนินการ การพัฒนาสู่ความเป็นเลิศของสถาบันมาตรฐานและเทคโนโลยีแห่งชาติ มีองค์ประกอบที่คล้ายคลึงกับแนวคิดของทุกองค์กร และนักวิชาการ นักการศึกษาที่ผ่านมาแต่ ในมีความแตกต่างในการใช้คำว่าผลการดำเนินการแทนการใช้คำว่าผลลัพธ์

แนวคิดจากเกณฑ์รางวัลความเป็นเลิศด้านการบริหารจัดการองค์กรประเทศออสเตรเลีย (Australian Excellence Award: AEA)

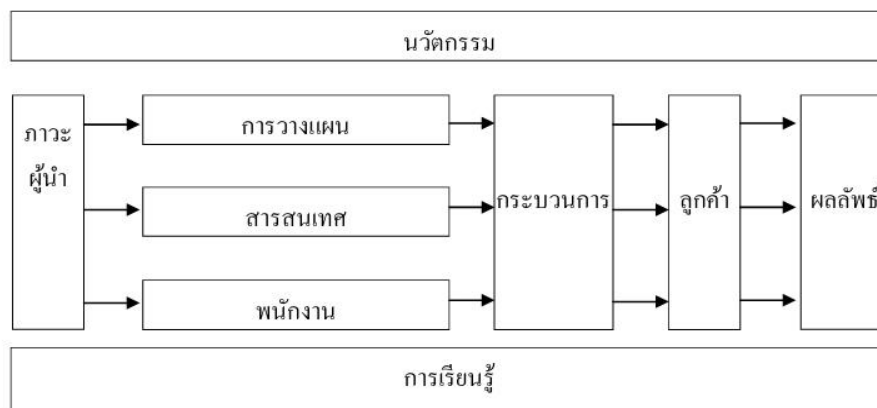
รางวัลความเป็นเลิศประเทศออสเตรเลีย มาจากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากองค์กรต่าง ๆ ที่ประสบความสำเร็จมานานได้มีการปรับปรุงเพื่อให้เข้ากับยุคสมัย และรางวัลนี้ถูกนำไปใช้เป็นเกณฑ์สำหรับประเทศต่าง ๆ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำทิศทางกลยุทธ์ 2) ความรู้และสารสนเทศ 3) พนักงาน 4) การมุ่งเน้นลูกค้าและการตลาด 5) นวัตกรรม 6) คุณภาพของสินค้าและบริการ ผลสำเร็จและความยั่งยืน ครอบคลุม 4 ด้าน คือ องค์กรมีการวางแผนและการจัดโครงสร้างอย่างไร การนำแผนและ โครงสร้างต่าง ๆ ไปสู่การปฏิบัติ การวัดและการวิเคราะห์ผลลัพธ์ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา การประเมินเหล่านี้เป็นการประเมินที่เรียกว่า ADRI เป็นการประเมินผลในด้านการเข้าถึง (Approach) การแปลงไปสู่การปฏิบัติ (Deploy) ผลลัพธ์ (Result) และการปรับปรุง

(Improvement) (Australian Excellence Award: AEA, 2019) เกณฑ์รางวัลความเป็นเลิศด้านการบริหารจัดการองค์กรประเทศออสเตรเลียมีองค์ประกอบที่แตกต่าง ๆ ไปจากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นโดยมีด้านนวัตกรรมและด้านคุณภาพสินค้าและการบริหารเพิ่มขึ้นมา

แนวคิดจากเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติด้านการบริหารองค์กรประเทศสิงคโปร์ (Singapore Quality Award: SQA)

Spring (2015) กล่าวว่า รางวัลคุณภาพแห่งชาติประเทศสิงคโปร์ SQA เป็นรางวัลที่มีพื้นฐานจากรางวัล MBNQA, EFQM และ Australian Excellence Award เป็นรางวัลที่ยอมรับในระดับมาตรฐานโลก มีเกณฑ์ในการพิจารณา 7 หมวด คือ 1) ภาวะผู้นำ 2) สารสนเทศ 3) การวางแผน 4) ทรัพยากรบุคคล 5) การจัดการกระบวนการ 6) มุ่งเน้นลูกค้า 7) ผลลัพธ์ ผลลัพธ์ 7 หมวดแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ ตัวหลักต้นคือตัวผู้บริหารระดับสูง ระบบประกอบด้วยกลุ่มของกระบวนการที่ออกแบบเป็นอย่างดีและผลลัพธ์เป็นการส่งมอบคุณค่าให้ลูกค้า รางวัลคุณภาพแห่งชาติด้านการบริหารองค์กรประเทศสิงคโปร์ได้ให้ความสำคัญในส่วนขององค์ประกอบด้านสารสนเทศเพิ่มขึ้นมา

แผนภาพที่ 3 รางวัลคุณภาพแห่งชาติ สิงคโปร์ (The Singapore Quality Awards, 2019)

แนวคิดจากรางวัลคุณภาพด้านการบริหารจัดการองค์กรของประเทศญี่ปุ่น หรือ Japan Quality Award (JQA)

รางวัลคุณภาพของประเทศญี่ปุ่น หรือ Japan Quality Award (JQA) เป็นรางวัลโดยมูลนิธิ Japan Quality Award Foundation ได้แนวคิดจากรางวัล Malcolm Baldrige National Quality Award แต่ถูกปรับให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและเศรษฐกิจญี่ปุ่น JQA เชื่อว่าองค์กรที่ประสบความสำเร็จควรให้ความสำคัญกับการสร้างคุณค่าให้กับลูกค้าและสังคม (Japan Quality Award Foundation, n.d.,) JQA มีการประเมิน 7 หมวดหลัก ได้แก่ 1) ภาวะผู้นำ เน้นการกำหนดทิศทางขององค์กรโดยผู้บริหารระดับสูงรวมถึงการสร้างและรักษาวรรณธรรมองค์กรที่สอดคล้องกับค่านิยมและเป้าหมาย ผู้นำมีบทบาทสำคัญให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรม (Japan Quality Award Foundation, n.d.,) 2) กลยุทธ์ องค์กรต้องพัฒนากลยุทธ์ที่ตอบสนองต่อความต้องการของลูกค้าและตลาด โดยเชื่อมโยงเป้าหมายระยะยาวกับการดำเนินการในระยะสั้น และต้องมีการปรับปรุงและติดตามผลการดำเนินงาน (Japan Quality Award Foundation, n.d.,) 3) ความมุ่งมั่นต่อลูกค้าและตลาด การเข้าใจความต้องการ

ความคาดหวัง และพฤติกรรมของลูกค้ารวมถึงการประเมินความพึงพอใจของลูกค้าอย่างต่อเนื่อง สร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างองค์กรและลูกค้า (Akao, 1995). 4) การวัดผลและการจัดการความรู้ การรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ และใช้ข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ เชิงกลยุทธ์จัดการความรู้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กรและบุคลากร (Japan Quality Award Foundation, n.d.) 5) ความมุ่งมั่นต่อบุคลากร เน้นการพัฒนาความสามารถของพนักงาน สร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่สนับสนุนความคิดสร้างสรรค์และความผูกพันต่อองค์กร สร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน (Akao, 1995) 6) การดำเนินงาน การวางแผนและการปรับปรุง กระบวนการดำเนินงานที่สำคัญ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของตลาดอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการจัดการความเสี่ยงและความยั่งยืน (Japan Quality Award Foundation, n.d.) และ 7) ผลลัพธ์ การประเมินผลสำเร็จขององค์กรในด้านการเงิน ลูกค้า บุคลากร และกระบวนการหลักที่เชื่อมโยงกับเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ ใช้ตัวชี้วัดที่ครอบคลุมและสอดคล้องกันในการประเมินผล (Akao, 1995) รางวัลคุณภาพของประเทศญี่ปุ่น หรือ Japan Quality Award (JQA) เป็นการพัฒนาองค์กรในเชิงธุรกิจ จึงมีองค์ประกอบที่เกี่ยวกับลูกค้าและการตลาดเพิ่มขึ้นมา

โรงเรียนคุณภาพ ตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2567) ได้กล่าวว่า ตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดกรอบการประเมินคุณภาพโรงเรียนประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้านหลัก ประกอบด้วย 20 องค์ประกอบย่อย

ด้านที่ 1 โครงสร้างพื้นฐานและระบบสนับสนุนนักเรียน มีองค์ประกอบย่อย คือ 1) อาคารเรียนและอาคารประกอบเกี่ยวกับความพร้อมของสิ่งปลูกสร้างที่ใช้ในการเรียนการสอน 2) ระบบสาธารณูปโภคเกี่ยวกับความพร้อมของไฟฟ้า น้ำประปา และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ 3) ระบบสนับสนุนนักเรียนและแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดหาทรัพยากรและบริการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ 4) ระบบความปลอดภัยเกี่ยวกับมาตรการและอุปกรณ์ที่ใช้ในการรักษาความปลอดภัยภายในโรงเรียน

ด้านที่ 2 ผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ประกอบด้วย 1) ผู้บริหาร เกี่ยวกับความสามารถในการบริหารจัดการและภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน 2) ครูและบุคลากรทางการศึกษาเกี่ยวกับคุณสมบัติและความสามารถของครูและบุคลากร

ด้านที่ 3 การบริหารจัดการ ประกอบด้วย 1) โครงสร้างการบริหารองค์กร เกี่ยวกับการจัดโครงสร้างองค์กรที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ 2) การบริการ เกี่ยวกับการให้บริการที่ตอบสนองต่อความต้องการของนักเรียนและชุมชน 3) การบริหารทรัพยากรบุคคล เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนาทรัพยากรบุคคลภายในโรงเรียน 4) การบริหารงบประมาณ เกี่ยวกับการวางแผนและการใช้จ่ายงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ 5) วัสดุ อุปกรณ์ เกี่ยวกับความพร้อมและการจัดการวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการเรียนการสอน 6) การบริหารจัดการ เกี่ยวกับการวางแผนและการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ

ด้านที่ 4 การจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย 1) หลักสูตรเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา 2) การจัดการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ 3) ผลการทดสอบระดับชาติ (RT, NT, O - NET) เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในการทดสอบระดับชาติ 4) ผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของนักเรียน เกี่ยวกับความสำเร็จของนักเรียนในด้านวิชาการ

ด้านที่ 5 นักเรียน ประกอบด้วย 1) การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะและพฤติกรรมที่ดีของนักเรียน 2) อัตราการเข้าเรียนและการศึกษาต่อ เกี่ยวกับ สัดส่วนของนักเรียนที่เข้าเรียนและศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น 3) รางวัลและผลงานของนักเรียน เกี่ยวกับการได้รับรางวัลและผลงานที่โดดเด่นของนักเรียน 4) ทักษะอาชีพและการมีรายได้ระหว่างเรียนของนักเรียน เกี่ยวกับการพัฒนาทักษะอาชีพและการสร้างรายได้ของนักเรียนระหว่างเรียน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

ผู้นิพนธ์ได้ทำการสังเคราะห์องค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ตามแนวคิดนักวิชาการสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ ดังรายละเอียด ปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

องค์ประกอบ ของการบริหาร สถานศึกษาสู่ ความเป็นเลิศ	หน่วยงาน/นักรการศึกษา/รางวัลคุณภาพ														ความถี่
	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2559)	พัฒนาการระบบราชการ (2560)	สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2562)	สำนักงานพัฒนาการอาชีวศึกษา (2567)	โรงเรียนพระราชาทาน	รางวัล IQA Awards	Tee (2003)	Peters / Waterman	Deming Prize	NIST	JOA	AEA	SOA	โรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียน คุณภาพ	
1. การนำองค์การ	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	12
2. การจัดการด้านสารสนเทศ													✓		1
3. การวางแผนเชิงกลยุทธ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	14
4. การจัดการกระบวนการ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	14
5. มุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	14
6. ให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	14
7. การวัดผล การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	14
8. มุ่งผลลัพธ์	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	14
9. ผลลัพธ์ ที่ต่อเนื่องยั่งยืน						✓									1

จากตารางที่ 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบของการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ผู้เขียนสามารถสรุป และได้นำองค์ประกอบการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันจัดเป็น

กลุ่มองค์ประกอบเดียวกัน ทำให้ต้องประกอบการบริหารสู่ความเป็นเลิศทั้งสิ้น 7 องค์ประกอบ ดังนี้
1) การนำองค์กร 2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การจัดการกระบวนการ 4) การมุ่งเน้นทรัพยากรบุคคล
5) การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 6) การวัดผล การวิเคราะห์และการจัดการ
ความรู้ 7) การมุ่งผลลัพธ์

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผลงานความเป็นเลิศของของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 พบว่า โครงการขับเคลื่อนมาตรฐานสากลโดย
การบริหารจัดการนั้นมีโรงเรียนจำนวน เพียง 1 โรงเรียนที่ผ่านการประเมินระดับ OBECQA จำนวน 5 โรง
ระดับ SPMCRQA จำนวน 5 โรง และระดับ SCQA จำนวน 1 โรง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
เชียงราย, 2566) ซึ่งในโครงการนี้ยังไม่มีโรงเรียนคุณภาพ ตามนโยบาย “ 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ”
ที่เข้าร่วมประเมินและผ่านเกณฑ์การประเมิน และโครงการคัดเลือกนักเรียนและสถานศึกษาเพื่อรับรางวัล
พระราชทาน ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประจำปีการศึกษา 2566 ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ไม่ปรากฏว่า
มีโรงเรียนคุณภาพ ตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” เข้าร่วมโครงการ และจากรายงานผล
โครงการคัดเลือกสถานศึกษาเพื่อรับรางวัล IQA AWARD ประจำปีการศึกษา 2566 มีโรงเรียนคุณภาพ ตาม
นโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” ที่ได้รับรางวัลโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ 1 ขนาดใหญ่ 1 ขนาดกลาง
1 จากจำนวนโรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” ทั้งหมด 18 โรงเรียน
(สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย, 2567) จากกรณีนี้ทำให้เห็นชัดว่าต้องมีการศึกษาและ
สังเคราะห์องค์ประกอบการพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ของโรงเรียนคุณภาพ ตามนโยบาย 1 อำเภอ
1 โรงเรียนคุณภาพ” เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนคุณภาพ
ตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” ที่มีอยู่ทุกอำเภอทั่วประเทศอย่างแท้จริง

สรุป

การบริหารโรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” ให้บรรลุความเป็นเลิศ
ได้นั้นจำเป็นต้องใช้ทั้ง 7 องค์ประกอบนี้อย่างครอบคลุม ข้อมูลที่ได้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผน
และพัฒนา รูปแบบการบริหารสถานศึกษาให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะช่วยให้โรงเรียน
คุณภาพในทุกอำเภอของประเทศไทยสามารถพัฒนาคุณภาพสู่ความเป็นเลิศได้ทัดเทียมกับโรงเรียนขนาด
ใหญ่ประจำจังหวัด และทำให้นักเรียนได้รับโอกาสในการเรียนรู้ในสถานศึกษาที่มีความเป็นเลิศได้อย่าง
ทั่วถึงและเท่าเทียม การปฏิรูปและยกระดับคุณภาพการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 เพื่อ
เตรียมความพร้อมให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพในโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว
นโยบาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ” เป็นกลไกสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา โดย
โรงเรียนที่ได้รับการคัดเลือกจะได้รับการสนับสนุนและพัฒนาใน 5 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน
และระบบสนับสนุนนักเรียน, ด้านผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา, ด้านการบริหารจัดการ, ด้าน
การจัดการเรียนรู้, และด้านผู้เรียน การประยุกต์ใช้ทั้ง 7 องค์ประกอบหลักที่ได้จากการวิจัยนี้จะช่วยเสริม
การพัฒนาตามกรอบ 5 ด้านดังกล่าว เพื่อให้โรงเรียนสามารถยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาได้อย่าง
ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *คู่มือการประเมินสถานศึกษาเพื่อรับรางวัลพระราชทานระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- ประเวศ เวชชะ. (2566). *การออกแบบการวิจัย Research Design Five Approaches to Research*. เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. (2560). *เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติเพื่อองค์กรที่เป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: อินโนกราฟฟิกส์.
- _____. (2560). *แนวทางการบริหารจัดการเพื่อความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). *เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (OBECQA)*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2567). กางเป้าหมาย “1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ”. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก <https://www.dailynews.co.th/news/3563155/>.
- _____. (2567). *แผนปฏิบัติการการขับเคลื่อนโครงการโรงเรียนคุณภาพตามนโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนคุณภาพ ของโรงเรียนอนุบาลหนองแสง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาอุดรธานี เขต 2 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2568, จ า ก https://school.schoolmaster.in.th/super/modules/webconfig/file_upload/41020172/20240503235737.pdf
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2557). *PMQA เกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ พ.ศ. 2558*. กรุงเทพฯ: วิชั่นพริ้นท์แอนด์มีเดีย.
- _____. (2557). *แนวทางการบริหารจัดการที่ดีของภาครัฐ (PMQA)*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ.ร.
- _____. (2562). *PMQA การพัฒนาองค์กรสู่ความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: บริษัทวิชั่นพริ้นท์แอนด์มีเดีย จำกัด.
- สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา. (2567). *เกณฑ์คุณภาพการศึกษาเพื่อการดำเนินการที่เป็นเลิศ ฉบับปี 2567 - 2570*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิคจำกัด.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย. (2566). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2566*. เชียงราย: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย. (2567). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2567*. เชียงราย: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเชียงราย.
- สำนักทดสอบทางการศึกษา. (2560). *คู่มือการประเมินสถานศึกษาเพื่อรับรางวัลพระราชทานระดับ ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สุจิริต คุณธนกุลวงศ์. (2562). *การประกันคุณภาพกับรางวัลเดมมิง*. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2568, จาก <http://www.cu-qa.chula.ac.th/Learning Sharing/Evaluation030847.pdf>
- Akao, Y. (1995). *Japan Quality Award (JQA) and Its Implications for Quality Management*. Tokyo, Japan: Japan Quality Award Council.
- Australian Excellence Award: AEA. (2019). Retrieved from <http://www.ai-global.com>.

- Bounds, G.M. (1994). *Beyond Total Quality Management: Toward the Emerging Paradigm*. New York: McGraw - Hill.
- Gaithersburg, M.D. (2008). *Baldrige National Quality Program Educational Criteria for Performance Excellence*. National Institute of Standard and Technology.
- Hargreaves, A., & Fullan, M. (2020). *Professional Capital: Transforming Teaching in Every School*. Teachers College Press.
- Japan Quality Award Council. (n.d.). *Japan Quality Award Framework 2014*. Retrieved from https://member.jqac.com/en/index.asp?page_no=9&patten_cd=12
- Kimmons, R. (2022). *Technology Integration for Meaningful Classroom Use: A Standards - Based Approach*. Open Textbook Library.
- _____. (2022). *Technology Integration for Meaningful Classroom Use: A Standards-Based Approach*. Open Textbook Library.
- OECD. (2020). *Education at a Glance 2020: OECD Indicators*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/69096873-en>
- _____. (2020). *Education Responses to COVID-19: Embracing Digital Learning and Online Collaboration*. Retrived from <https://www.oecd.org/>
- Peters, T., & Waterman, R. (1982). *In Search of Excellence: Lessons from America's Best - Run Companies*. New York: Harper & Row.
- Spring. (2015). *The Singapore Quality Award: SQA*. Retrieved from <http://www.spring.gov.sg/portal/product/awards/sqa/>
- Tee, N.G.P. (2003). *The Singapore School and School Excellence Model*. *Educational Research for Policy and Practice*, 2(1), 27 - 39. <https://doi.org/10.1023/A:1024469802298>
- UNESCO. (2021). *Global Education Monitoring Report 2021/2: Non - State Actors in Education: Who Chooses? Who Loses?* UNESCO Publishing.
- World Bank. (2019). *World Development Report 2019: The Changing Nature of Work*. World Bank.

การศึกษาคหกรรมศาสตร์ในบริบทของยุควูก้า HOME ECONOMICS EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE VUCA

พระก้องเกียรติ สุวฑฒนปญโญ (แช่ลิ้ม)^{1,*}
Phra Kongkiat Suvaddhanapañño (Sealim)^{1,*}

(Received: June 26, 2025; Revised: July 21, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอการศึกษาคหกรรมศาสตร์ในบริบทของยุควูก้า ซึ่งเป็นยุคที่เต็มไปด้วยความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาคหกรรมศาสตร์ซึ่งเป็นศาสตร์แห่งการครองเรือนและมีลักษณะเป็นสหวิทยาการที่ต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละยุคสมัย คณาจารย์ นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานด้านคหกรรมศาสตร์จึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพให้สอดคล้องกับบริบทดังกล่าว การผลิตบัณฑิตในสาขานี้ไม่ควรมุ่งเน้นเฉพาะทักษะเชิงช่างหรืองานฝีมือเท่านั้น หากแต่ควรเสริมสร้างความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางสังคม อันเกิดจากพลวัตของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน และรองรับการเติบโตในสายอาชีพที่หลากหลายในอนาคต อาจารย์ในสาขาศึกษาศาสตร์หรือครุศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับคหกรรมศาสตร์ ควรมีบทบาทในการผลิตสื่อการเรียนการสอนและตำราที่สอดคล้องกับแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อยกระดับการเรียนรู้ พัฒนาหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่น ส่งเสริมทักษะผู้เรียน สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และใช้วิธีการสอนที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยกระบวนการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ควรเน้นการประเมินเชิงสมรรถนะ และเชื่อมโยงกับความต้องการของตลาดแรงงาน

คำสำคัญ: การศึกษา, คหกรรมศาสตร์, ยุควูก้า

Abstract

The purpose of this article was to present to study home economics in the context of the VUCA era - an era characterized by volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity. This was particularly relevant to the field of home economics, a multidisciplinary science focused on household management, which had to adapt to the social changes of each era. Educators, scholars, and practitioners in home economics need to develop their competencies to align with this context. The production of graduates in this field should not solely focus on manual skills or craftsmanship, but also enhanced awareness of social and environmental changes driven by modern technological dynamics in order to meet

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹ Mahachulalongkornrajavidyalaya University

* Corresponding author. E-mail: Kongsakonnakon@gmail.com.

labor market demands and support future career growth in diverse professions. Educators in the fields of education or teacher training related to home economics should take an active role in producing educational materials and textbooks that reflect innovative ideas to enhance learning. This included developing flexible curricula, promoting student skills, encouraging the use of modern technologies, and adopting teaching methods that respond to global changes. Moreover, the learning measurement and evaluation should emphasize competency - based evaluation and align with labor market needs.

Keywords: Education, Home Economics, VUCA Era

บทนำ

ภายใต้สถานการณ์ความผันผวนของโลกยุคใหม่ ซึ่งเปี่ยมไปด้วยความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เทคโนโลยีสมัยใหม่ อาทิ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) และอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things: IoT) ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบบต่าง ๆ จนสามารถทดแทนทรัพยากรมนุษย์ในหลายมิติ และกล่าวได้ว่า เทคโนโลยีเหล่านี้สามารถดำเนินงานได้อย่างรอบด้าน ผู้คนในสังคมจำเป็นต้องปรับตัวและเรียนรู้ที่จะเปิดใจยอมรับต่อสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ การดำรงอยู่ในโลกยุคปัจจุบันจึงมิใช่เพียงการอยู่รอด หากแต่ต้องอยู่ได้อย่างรู้เท่าทันและปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น “ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในขุททกนิาย ชาดก เอกนิบาต ความว่า “อดีตปติ วโย ชโน” แปลว่า “วัยย่อมผ่านพ้นไป เหมือนขณะที่เดียว” ซึ่งมีความหมายว่า วัยหรืออายุของเรานั้นผันแปรไปตามกาลเวลาอย่างรวดเร็ว เฉลี่ยเพียงไม่นาน เมื่อหันกลับมาพิจารณาก็พบว่า เราได้ล่วงเข้าสู่วัยชราโดยไม่รู้ตัว” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) งานด้านคหกรรมศาสตร์ก็เช่นเดียวกับศาสตร์แขนงอื่น ๆ ในอดีต มนุษย์อาศัยทักษะและความสามารถเฉพาะตนในการสร้างสรรค์ผลงานและประกอบวิชาชีพ ด้วยสองมือและภูมิปัญญาที่สั่งสมมา แต่เมื่อโลกพัฒนาไปตามกาลเวลา อุปกรณ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ก็ถูกคิดค้นขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวก และถูกนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทในแต่ละยุคสมัย จนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่ามนุษย์มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ทั้งในการทำงาน เย็บปักถักร้อย และกิจกรรมอื่น ๆ ในงานคหกรรมศาสตร์ เพราะมีเครื่องมืออัจฉริยะ หุ่นยนต์ และสิ่งประดิษฐ์หลากหลายที่เข้ามาช่วยลดภาระและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานอย่างเห็นได้ชัด จะเห็นได้ว่า งานคหกรรมศาสตร์จำเป็นต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย โดยเฉพาะในบริบทของโลกยุค VUCA ซึ่งเต็มไปด้วยความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ การเรียนรู้ผ่านการสอนแบบดั้งเดิมที่เน้นการลงมือปฏิบัติด้วยมือเพียงอย่างเดียว อาจไม่ตอบโจทย์อีกต่อไปในโลกที่เต็มไปด้วยความสะดวกสบายจากเทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้ค่อย ๆ เลื่อนหายไปตามกาลเวลา เปรียบได้กับการที่รถยนต์เข้ามาแทนที่โคหรืหรือกระบือในการลากเกวียน ซึ่งแม้จะมีคุณค่าในอดีต แต่โลกย่อมต้องก้าวเดินไปข้างหน้าเสมอ

ด้วยเหตุนี้ ผู้นิพนธ์จึงมุ่งศึกษาคหกรรมศาสตร์ในบริบทของยุคคว่ำ เพื่อวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาองค์ความรู้และการจัดการเรียนการสอนที่สามารถตอบสนองต่อพลวัตของโลกยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคต

ความหมายและขอบข่ายของคหกรรมศาสตร์

ความหมายของคหกรรมศาสตร์

จากมุมมองของนักวิชาการด้านคหกรรมศาสตร์ แม้จะมีการให้นิยามและแนวคิดที่แตกต่างกันไป แต่โดยภาพรวมแล้ว คหกรรมศาสตร์หมายถึง “ศาสตร์แห่งการครองเรือน” ซึ่งครอบคลุมทั้งการจัดการชีวิตภายในบ้าน การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสร้างความสมดุลในครอบครัวและสังคม

ราชบัณฑิตยสถาน (2554) ได้ให้ความหมายของ “คหกรรมศาสตร์” ว่าเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศิลปะ โดยมุ่งพัฒนาครอบครัวด้วยการจัดการทรัพยากรบุคคล วัสดุและสิ่งแวดล้อม เพื่อพัฒนาอาชีพและเสริมสร้างคุณภาพชีวิต ความมั่นคงของสถาบันครอบครัวและสังคม

คหกรรมศาสตร์ (Home Economics) เป็นศาสตร์สหวิทยาการที่บูรณาการองค์ความรู้ด้านอาหาร โภชนาการ การบริโภค พฤติกรรมการกิน วิถีชีวิตเพื่อสุขภาพ สิ่งทอ เครื่องนุ่งห่ม การจัดการครัวเรือน และเศรษฐศาสตร์ครอบครัว เพื่อมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตและการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ คหกรรมศาสตร์มีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนตามความต้องการของสังคมและวิถีชีวิตมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี องค์ความรู้ในสาขานี้จึงต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของโลกยุคใหม่ (นฤมล ศรราชพันธุ์ และคันธารรัตน์ ยอดพิชัย, 2566)

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (2568) อธิบายว่า คหกรรมศาสตร์คือวิชาชีพที่ผสมผสานความรู้ด้านศิลปะ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เข้ากับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิต ส่งเสริมอาชีพ และสร้างรายได้ ครอบคลุมงานอาหาร โภชนาการ การออกแบบแฟชั่น สิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่ม

ดังนั้น คหกรรมศาสตร์เป็นสหวิทยาการที่บูรณาการความรู้จากหลายศาสตร์ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยเน้นการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี จำเป็นต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมในแต่ละยุคสมัย

ขอบข่ายของคหกรรมศาสตร์

ทัศนา เมฆเวียน (2549) ได้กล่าวว่า คหกรรมศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย “การครองเรือน” ซึ่งมีขอบข่ายพื้นฐานครอบคลุมประเด็นสำคัญต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. อาหารและโภชนาการ ประกอบด้วย อาหารหลัก 5 หมู่ สารอาหาร การจัดอาหารให้ครบทั้ง 5 หมู่
2. เสื้อผ้าและสิ่งทอ ประกอบด้วย การออกแบบและการตัดเย็บเสื้อผ้า ความรู้ด้านสิ่งทอ การเลือกเสื้อผ้า และการดูแลรักษาเสื้อผ้าในครอบครัว
3. การจัดการบ้านเรือนและการบริโภคศึกษา คือ เป้าหมายในการจัดการครอบครัว และบทบาทของการจัดการที่มีต่อครอบครัว

4. การตกแต่งบ้านและการตกแต่งภายใน ประกอบด้วย บ้านที่น่าอยู่อาศัยของครอบครัว การเลือกที่อยู่อาศัย การจัดและดูแลรักษาที่อยู่อาศัย

5. พัฒนาการเด็กและความสัมพันธ์ในครอบครัว ประกอบด้วย การจัดกระบวนการสังคม ประกิต และครอบครัวในฐานะที่เป็นระบบการสร้างความสัมพันธ์เชิงพัฒนาในครอบครัว การปรับตัวของผู้ปกครองต่อการเปลี่ยนแปลงทางพัฒนาการของเด็ก วัฒนธรรมทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่มีผลกระทบและมีอิทธิพลต่อระบบครอบครัว รวมถึงการเป็นแบบอย่างในการให้ความรู้ความเข้าใจ และการจัดการด้านอารมณ์ของเด็ก

คหกรรมศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย “การครองเรือน” โดยมีขอบข่ายครอบคลุม 5 ด้านสำคัญ ได้แก่ อาหารและโภชนาการ เสื้อผ้าและสิ่งทอ การจัดการบ้านเรือนและบริโภคศึกษา การตกแต่งที่อยู่อาศัย และพัฒนาการเด็กกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ดังนั้น ทั้งหมดมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตภายในครอบครัวอย่างรอบด้าน ทั้งด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ และสิ่งแวดล้อม

การศึกษาคหกรรมศาสตร์ในสถานการณ์ปัจจุบัน

เป็นที่ประจักษ์ในสถานการณ์ปัจจุบันว่า มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งได้จัดการศึกษาโดยคำนึงถึงความถนัดของผู้เรียนเป็นสำคัญ พร้อมทั้งพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นและความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ อันเป็นแนวทางในการสร้างความหลากหลาย และคุณภาพทางการศึกษา

กลไกระบบการศึกษาทางคหกรรมศาสตร์เป็นแหล่งหล่อเลี้ยงองค์ความรู้และเป็นที่พึ่งทางวิชาการสำหรับนักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป ภายใต้อุดมการณ์แห่งการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน คหกรรมศาสตร์จึงมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการสอนและการฝึกอบรม ครอบคลุมตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงสังคมโดยรวม อีกทั้งยังส่งเสริมการพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของศตวรรษที่ 21 การเรียนการสอนครอบคลุมตั้งแต่ระดับพื้นฐาน อาชีวศึกษา จนถึงอุดมศึกษา พร้อมพัฒนาต่อเนื่องจนถึงระดับปริญญาเอก มีการจัดสัมมนาและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาหลักสูตรและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถประกอบอาชีพได้อย่างหลากหลาย (Pendergast, 2021)

การผลิตบัณฑิตในสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ ให้มีความรู้และทักษะด้านวิชาชีพควบคู่ไปกับคุณธรรม จริยธรรม และเจตคติที่ดี ตระหนักถึงความสำคัญในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมไทยนั้น ถือเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาบุคลากรที่มีบทบาทในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา อ้างถึงใน นีอร ดาวเจริญพร, 2565) เป็นเหตุสำคัญสำหรับการจัดการศึกษาคหกรรมในอดีต ซึ่งในปัจจุบัน การจัดการศึกษาด้านคหกรรมศาสตร์ในแต่ละมหาวิทยาลัยได้มีการปรับรูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและสถานประกอบการ โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้ผู้เรียนมีสมรรถนะและทักษะที่พร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ทันที พร้อมทั้งมุ่งพัฒนากำลังคนในทุกมิติ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศ โดยเฉพาะทักษะจำเป็นในศตวรรษที่ 21 ที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การปรับตัวอย่างต่อเนื่อง และการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่เพื่อตอบสนองต่อวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป มุ่งพัฒนาองค์ความรู้และทักษะในหลากหลายด้าน โดยเฉพาะในงานดอกไม้และงานไทย งานผ้าและแฟชั่น งานสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน และงานด้านการจัดเลี้ยงและบริการ โดยบูรณาการองค์ความรู้ด้าน

ทหกรรมศาสตร์เข้ากับเทคโนโลยี นวัตกรรม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่ การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ การต่อยอดในเชิงพาณิชย์ และการพัฒนาเป็นผู้ประกอบการในอนาคต (คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ศรีวิชัย, 2565)

ครูและอาจารย์ทางด้านคหกรรมศาสตร์ สามารถนำศาสตร์การสอนแนวใหม่ ไม่ว่าจะในมิติของ กลยุทธ์การสอน บทบาทของครู บทบาทของผู้เรียน หรือผลกระทบจากกระบวนการเรียนรู้ มาประยุกต์ใช้ ในการจัดการเรียนการสอนทางด้านคหกรรมศาสตร์ได้อย่างเหมาะสม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถ บรรลุผลตามกรอบของหลักสูตรที่กำหนดไว้ อีกทั้งยังช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนในยุคปัจจุบันให้มี ความรอบรู้และเกิดความเชื่อมั่นในศาสตร์คหกรรมของตนเองมากยิ่งขึ้น จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ของโลกในปัจจุบัน ได้ส่งผลต่อความต้องการของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม คหกรรม ศาสตร์ซึ่งมีรากฐานอยู่บนความต้องการของมนุษย์จึงจำเป็นต้องปรับตัวตามไปด้วย ทั้งในด้านองค์ความรู้ และการจัดการศึกษา อันไม่สามารถหยุดนิ่งอยู่กับที่ได้ ศาสตร์การสอนคหกรรมศาสตร์แนวใหม่ที่ได้จาก ผลการวิจัยในครั้งนี้ อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสู่บริบทใหม่ที่สอดคล้องกับยุคสมัย ดังนั้น นัก การศึกษาทางด้านคหกรรมศาสตร์จึงควรพัฒนาแนวทางการสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถตอบสนอง ต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและความต้องการของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นฤมล ศรารพันธ์ และ คณิธารัตน์ ยอดพิชัย, 2566)

กล่าวโดยสรุปแล้ว การศึกษาคหกรรมศาสตร์ในปัจจุบันมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจาก ระดับพื้นฐานสู่อุดมศึกษา โดยเน้นการบูรณาการองค์ความรู้กับเทคโนโลยีและนวัตกรรมให้ทันสมัย สอดคล้องกับบริบทโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับ ตลาดแรงงานและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีสมรรถนะรอบด้าน ทั้งด้านวิชาชีพ คุณธรรม และความคิดสร้างสรรค์ การเรียนการสอนในยุคใหม่จึงไม่เพียงเน้นการถ่ายทอดความรู้ แต่ยังพัฒนาศักยภาพผู้เรียนให้สามารถ สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ เพิ่มมูลค่า และต่อยอดในเชิงพาณิชย์ได้ นักการศึกษาทางคหกรรมศาสตร์จึงควร พัฒนาแนวทางการสอนให้ทันต่อความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เพื่อสร้างบัณฑิตที่สามารถปรับตัวและ แข่งขันได้ในระดับสากล

บริบทของคหกรรมศาสตร์ในยุคคว่ำ

แม้คหกรรมศาสตร์จะเป็นศาสตร์ที่มีรากฐานมั่นคงและเกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีชีวิตของมนุษย์ แต่ก็ไม่อาจหยุดนิ่งอยู่กับที่ได้ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบัน คหกรรมศาสตร์ยังคง ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของโลกที่เผชิญ กับความผันผวนที่เรียกว่า “VUCA” ซึ่งหมายถึง Volatility (ความผันผวน) Uncertainty (ความไม่แน่นอน) Complexity (ความซับซ้อน) และ Ambiguity (ความคลุมเครือ) ภายใต้สภาพแวดล้อมดังกล่าว นักวิชาการ ด้านคหกรรมศาสตร์จึงจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการใหม่ ๆ ในการผนวกองค์ความรู้เดิมเข้ากับเทคโนโลยี นวัตกรรม และแนวคิดร่วมสมัย เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ตอบสนองต่อความต้องการของสังคม และ เตรียมความพร้อมสำหรับความท้าทายที่กำลังจะมาถึง

การบริหารจัดการทางการศึกษาในสภาวะคว่ำ VUCA เผชิญความท้าทายจาก Volatility (ความผันผวน) ของเทคโนโลยี นโยบาย และความต้องการของตลาดแรงงาน ซึ่งทำให้หลักสูตรต้อง

ปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน Uncertainty (ความไม่แน่นอน) ในการคาดการณ์อนาคตของเทคโนโลยีและอาชีพทำให้การออกแบบหลักสูตรเป็นเรื่องท้าทายและต้องอาศัยข้อมูลที่ยืดหยุ่น Complexity (ความซับซ้อน) ของระบบการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร นโยบายภาครัฐ เศรษฐกิจ และสังคมต้องการการบูรณาการความร่วมมือจากหลายภาคส่วน นอกจากนี้ Ambiguity (ความคลุมเครือ) ในการประเมินผลลัพธ์ทางการศึกษาทำให้การกำหนดเกณฑ์และแนวทางที่แม่นยำและครอบคลุมเป็นเรื่องยาก (Bennett & Lemoine, 2014)

ดังนั้น การจัดการศึกษาตามหลักสูตรศตวรรษที่ 21 ควรให้ความสำคัญกับปัจจัยตามบริบทของยุค VUCA ที่กล่าวมา โดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีศักยภาพในการเป็นผู้ควบคุมกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ มากกว่าจะเป็นเพียงผู้ปฏิบัติตาม ปัจจัยด้านความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ ถือเป็นความท้าทายสำคัญในยุค VUCA ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อระบบการศึกษา โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษาบางแห่งที่แม้จะมีรูปแบบการสอนที่ดูทันสมัยหรือสวยงามในเชิงรูปแบบ แต่กลับขาดประสิทธิภาพในเชิงเนื้อหาและการจัดการเรียนรู้ ยังคงใช้แนวทางการสอนแบบดั้งเดิมโดยไม่ปรับให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของโลก อีกทั้งสื่อการเรียนการสอนบางประเภท เช่น สื่อสิ่งทอในสาขาเกษตรศาสตร์ ก็ยังไม่สามารถตอบโจทย์ต่อปัจจัยที่ท้าทายเหล่านี้ได้

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีในหลายประเทศได้พัฒนาไปอย่างก้าวไกล โดยเฉพาะในด้านอุตสาหกรรมอาหาร ที่ได้ขยับจากการผลิตอาหารแปรรูปและแช่แข็ง ไปสู่ระบบที่สามารถอุ่นอาหารให้ร้อนพร้อมบริโภคได้โดยอัตโนมัติ มนุษย์ทำหน้าที่เพียงจัดเตรียมวัตถุดิบและบรรจุเข้าสู่ระบบเท่านั้น

ทั้งนี้ บริบทของศตวรรษที่ 21 การจัดการเรียนการสอนในยุคควิก้า ควรเป็นไปตามนี้

V = Volatility (ความผันผวน) การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและความต้องการในวิชาชีพศตวรรษที่ 21 เช่น อาหารสุขภาพ เทคโนโลยีสิ่งทออัจฉริยะ หรือการจัดการบ้านอัจฉริยะ ทำให้หลักสูตรต้องมีความยืดหยุ่น สามารถปรับปรุงและพัฒนาได้อย่างทันท่วงที เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่แน่นอน

U = Uncertainty (ความไม่แน่นอน) ในยุคที่อนาคตของตลาดแรงงานและนวัตกรรมยังไม่สามารถคาดการณ์ได้ชัดเจน การเรียนการสอนจึงควรเน้นการสร้างทักษะพื้นฐานที่หลากหลาย เช่น การคิดวิเคราะห์ ความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการประยุกต์ใช้ความรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

C = Complexity (ความซับซ้อน) ความหลากหลายของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เช่น เศรษฐกิจ ครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ส่งผลให้ศตวรรษที่ 21 ต้องบูรณาการความรู้จากหลากหลายศาสตร์ การจัดการเรียนรู้อาจเน้นแบบสหวิทยาการ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและจัดการกับความซับซ้อนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

A = Ambiguity (ความคลุมเครือ) การตีความผลลัพธ์และความสำเร็จทางการศึกษามีหลายมิติและอาจไม่ชัดเจน เช่น ความสุขในการดำเนินชีวิต ความมั่นคงของครอบครัว หรือคุณภาพชีวิตที่ดี การจัดการเรียนการสอนจึงควรเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนสามารถตั้งคำถาม คิดอย่างมีวิจารณญาณ และประเมินคุณค่าของการเรียนรู้ในแบบที่หลากหลาย

ดังนั้น ในบริบทของคหกรรมศาสตร์ การจัดการเรียนการสอนในยุค VUCA ควรดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ และการบูรณาการความรู้จากหลากหลายศาสตร์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถปรับตัวและรับมือกับสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน ซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ

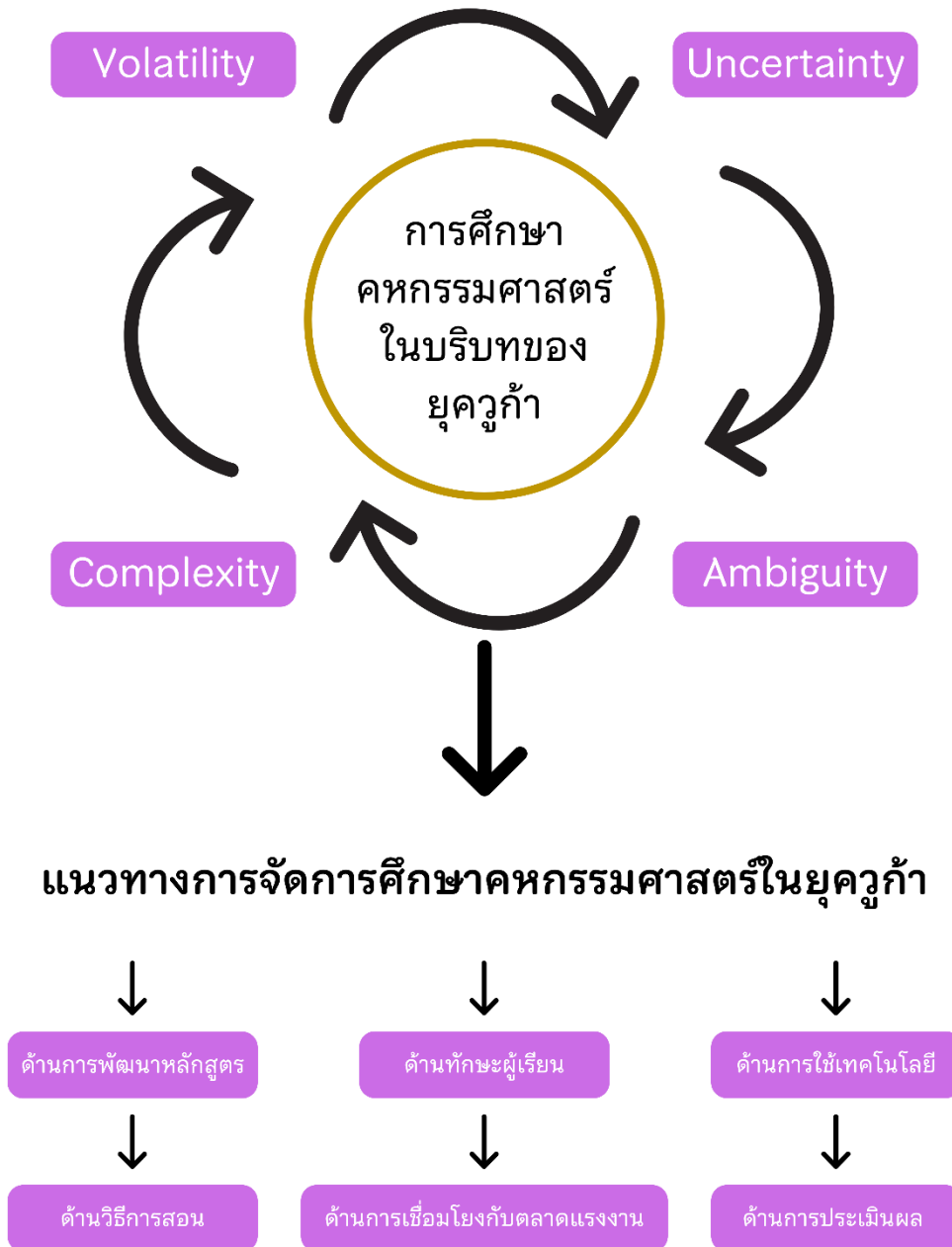
แนวทางการจัดการศึกษาคหกรรมศาสตร์ในยุคศตวรรษที่ 21

ท่ามกลางความผันผวนและความไม่แน่นอนของบริบทโลกในปัจจุบัน ผู้เขียนจึงได้สังเคราะห์องค์ความรู้ เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาด้านคหกรรมศาสตร์ในอนาคต ดังต่อไปนี้

1. ด้านการพัฒนาหลักสูตร ปรับปรุงเนื้อหาให้สอดคล้องกับบริบทโลกปัจจุบันและแนวโน้มอนาคต บูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์ เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และ เศรษฐศาสตร์ครอบครัว เน้นการเรียนรู้แบบยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์
2. ด้านทักษะผู้เรียน ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา พัฒนาทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ส่งเสริมความสามารถด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และการใช้นวัตกรรมในงานคหกรรม
3. ด้านการใช้เทคโนโลยี ประยุกต์ใช้เครื่องมือดิจิทัล เช่น โปรแกรมออกแบบสิ่งทอ เครื่องครัวอัจฉริยะ หรือแอปจัดการโภชนาการ ใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น คลิปวิดีโอ แพลตฟอร์มออนไลน์ ฝึกผู้เรียนให้สามารถควบคุมและใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตาม
4. ด้านวิธีการสอน ใช้การเรียนรู้แบบ การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem - Based Learning) (PBL), การเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นฐาน (Project - Based Learning) (PjBL) ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง (Hands - on Experience) เปิดโอกาสให้เรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) และข้ามศาสตร์ (Interdisciplinary)
5. ด้านการประเมินผล ใช้วิธีประเมินผลที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย เช่น แฟ้มสะสมงาน (Portfolio), ชิ้นงานจริง การสะท้อนคิด เน้นประเมินทักษะเชิงสมรรถนะ มากกว่าความรู้เชิงท่องจำ ประเมินผลตามบริบทของผู้เรียนและสถานการณ์ปัจจุบัน
6. ด้านการเชื่อมโยงกับตลาดแรงงาน ปรับหลักสูตรให้เชื่อมโยงกับทักษะที่ตลาดต้องการ เช่น อาหารเพื่อสุขภาพ การจัดการสิ่งแวดล้อมในบ้าน สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภาคธุรกิจ ภาครัฐ และองค์กรวิชาชีพ เตรียมผู้เรียนให้มีความพร้อมต่ออาชีพที่อาจยังไม่เกิดในปัจจุบัน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาข้างต้น สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เพื่อชี้ให้เห็นถึงทิศทางของการจัดการศึกษาเกษตรศาสตร์ในยุคคว่ำได้ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากแผนภาพที่ 1 ท่ามกลางบริบทโลกในยุคที่กำลังเต็มไปด้วยความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ การศึกษาคหกรรมศาสตร์จำเป็นต้องปรับตัวเชิงรุก โดยบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ และยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมทักษะคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้นวัตกรรม

เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเรียนรู้ ใช้วิธีการสอนที่เน้นการปฏิบัติจริงและการเรียนรู้ร่วมกัน พร้อมทั้งประเมินผลแบบยืดหยุ่นเป็นศูนย์กลาง เชื่อมโยงกับทักษะที่ตลาดแรงงานต้องการและอาชีพในอนาคต

สรุป

ในยุคที่โลกเผชิญกับความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือ คหกรรมศาสตร์ในฐานะสหวิทยาการที่เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ครอบครัว และสังคม จึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกทั้งในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคม โดยครอบคลุมองค์ความรู้ด้านอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ความสัมพันธ์ในครอบครัว และการจัดการทรัพยากร กล่าวคือการจัดการศึกษาในสาขาคหกรรมศาสตร์จึงควรมุ่งเน้นการบูรณาการความรู้ข้ามศาสตร์ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้ตลอดชีวิต และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ โดยควรมีการปรับหลักสูตรให้ยืดหยุ่นทันสมัย สอดรับกับแนวโน้มอนาคต พัฒนาทักษะผู้เรียนทั้งด้านเทคโนโลยีและสมรรถนะเชิงวิชาชีพ ใช้วิธีการสอนแบบ Active Learning และ Project - Based Learning พร้อมกับการประเมินผลแบบยืดหยุ่นที่เน้นทักษะเชิงปฏิบัติจริง นอกจากนี้ คหกรรมศาสตร์ควรเชื่อมโยงกับภาคแรงงานและภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อสร้างบัณฑิตที่พร้อมเผชิญกับโลกที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว และสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (2568). *สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์*. สืบค้นเมื่อ 26 มิถุนายน 2568, จาก <https://www.science.cmru.ac.th/courses/home-economics/>
- คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย. (2565). *รายละเอียดของหลักสูตร (มคอ.2) หลักสูตรคหกรรมศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์สร้างสรรค์ (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2565)*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย.
- ทัศนา เมฆเวียน. (2549). *วิวัฒนาการของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนคหกรรมศาสตร์ระดับอุดมศึกษา ในสมัยรัตนโกสินทร์*. (ดุสิตนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นนทลี พรธาดาวิทย์. (2545). *วิถีกหกรรมศาสตร์ในประเทศไทย: บทสะท้อนวิสัยทัศน์และกระบวนทัศน์จากปัจจุบันสู่อนาคต*. (ดุสิตนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นฤมล ศรารพพันธุ์, และคันธารรัตน์ ยอดพิชัย. (2566). ศาสตร์การสอนคหกรรมศาสตร์แนวใหม่: การสังเคราะห์งานวิจัยในฐานข้อมูล Scopus ช่วงทศวรรษที่ผ่านมา. *วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์*, 38(2), 98 - 111.
- นิอร ดาวเจริญพร. (2565). คหกรรมศาสตร์ศึกษาและการสร้างสมรรถนะผู้เรียนในอนาคต. *วารสารการเรียนรู้สมัยใหม่*, 7(7), 386 - 402.
- มณี โกสุมาต. (2540). *พฤติกรรมกรรมการสอนคหกรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- Bennett, N., & Lemoine, G.J. (2014). What VUCA really Means for You. *Harvard Business Review*, 92(1), 27 - 29.
- Pendergast, D. (2021). The Role of Home Economics Education in the 21st Century: The COVID - 19 Pandemic as a Disruptor, Accelerator, and Future Shaper. *Center for Educational Policy Studies Journal*, 11(4), 13 - 32.

การใช้สื่อดิจิทัลในการพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนประถมศึกษา THE USE OF DIGITAL MEDIA IN DEVELOPING READING SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

พระใบฎีกา ธเนศวร ชีรธมโม (ทองเชียง)¹, พระพรหมพิริยะ ถาวโร (มัลลัรักษ์)²

และ อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์^{3,*}

Phrabidida Thanason Teerathammo (ThongCheng)¹, Phra Phompiriya Thavarro (Malairak)²

and Isarapong Kraisin^{3,*}

(Received: July 4, 2025; Revised: August 5, 2025; Accepted: August 14, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนระดับประถมศึกษา นับเป็นภารกิจสำคัญที่ต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี สื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมทักษะการอ่านทั้งในด้าน ความเข้าใจ การวิเคราะห์ และการจดจำข้อมูล ผ่านรูปแบบสื่อที่หลากหลาย เช่น หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีเสียงประกอบ วิดีโอและแอปพลิเคชันฝึกอ่านเชิงโต้ตอบ ซึ่งสามารถตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสำคัญของการใช้สื่อดิจิทัล คือ ช่วยเปลี่ยนวิธีการเรียนรู้แบบเดิมที่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง ไปสู่การเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมสนุกและเกิดแรงจูงใจในการอ่านด้วยตนเอง โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนที่มีปัญหาการอ่าน หรือไม่สนใจการอ่านจากหนังสือทั่วไป ประโยชน์ของการใช้สื่อดิจิทัล ได้แก่ การพัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์ จากการอ่านออกเสียงได้ชัดเจน เข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้นจากภาพและเสียงประกอบ อีกทั้งยังช่วยให้เด็กเรียนรู้สนุก ไม่เบื่อหน่ายในการเรียนวิชาภาษาไทย และส่งผลต่อทัศนคติที่ดีต่อการอ่านในระยะยาว แนวทางการนำไปใช้ผู้สอนควรคัดเลือกสื่อดิจิทัลที่เหมาะสมกับช่วงวัย มีเนื้อหาที่ถูกต้องและปลอดภัย โดยสามารถบูรณาการเข้ากับแผนการจัดการเรียนรู้ เช่น การใช้สื่อวิดีโอเปิดบทเรียนเพื่อดึงดูดความสนใจ การใช้แอปพลิเคชันฝึกอ่านร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน และการเรียนรู้แบบรายบุคคลผ่านเป็นแอปพลิเคชันหรือเว็บไซต์ที่นักเรียนสามารถเลือกใช้งานตามจังหวะการเรียนรู้ของตนเอง สถานศึกษาควรสนับสนุนให้ครูได้รับการอบรมอย่างต่อเนื่อง และจัดให้มีอุปกรณ์ดิจิทัลที่เพียงพอ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของการจัดการเรียนรู้ในยุคใหม่

¹ หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² Doctor of Education Program in Teaching Social Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³ วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

² Phutthasothon Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

³ วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

* Corresponding author. E-mail: kraisin1986@gmail.com

คำสำคัญ: การใช้สื่อดิจิทัล, การพัฒนา, ทักษะการอ่าน, นักเรียนประถมศึกษา

Abstract

The purpose of this article was to present the approaches for enhancing reading skills among primary school students in response to ongoing technological advancements. Digital media played a pivotal role in developing students' abilities in comprehension, critical thinking, and memory retention through multimedia formats such as E - Books with audio, instructional videos, and interactive reading applications. These tools were allowed for personalized learning and address individual differences among learners. The integration of digital resources not only shifted the learning model from teacher-centered to student-centered but also fostered learners' motivation and engagement, especially among students who are struggling or disinterested in traditional reading. Effective implementation involved selecting age - appropriate and safe digital materials, integrating them into instructional plans, and ensuring equitable access to digital tools. Educational institutions had to support teachers through continuous training and provide sufficient infrastructure to optimize learning in the digital era.

Keywords: Digital Media Utilization, Development, Reading Skills, Primary School Students

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นช่วงวัยของการพัฒนาทักษะพื้นฐาน เช่น การอ่าน การเขียน และการคิดวิเคราะห์ ทักษะการอ่านนับเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระวิชา หากนักเรียนมีทักษะการอ่านที่ดี จะสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ และพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทักษะการอ่านไม่ใช่เพียงการถอดรหัสตัวอักษรเท่านั้น แต่ยังหมายถึงรวมถึงความสามารถในการตีความ วิเคราะห์ และประเมินเนื้อหาที่อ่านด้วย ซึ่งเป็นทักษะจำเป็นในโลกยุคใหม่ที่ข้อมูลข่าวสารมีจำนวนมากและหลากหลายช่องทาง เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา ซึ่งเป็นวัยแห่งการพัฒนาทักษะพื้นฐานเช่น การอ่าน การเขียน และการคิดวิเคราะห์ ทักษะการอ่านนับเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระ หากนักเรียนมีทักษะการอ่านที่ดี จะสามารถเข้าถึงองค์ความรู้และพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การอ่านไม่ใช่เพียงการถอดรหัสตัวอักษรเท่านั้น แต่รวมถึงการตีความ วิเคราะห์ และประเมินเนื้อหาที่อ่านด้วย ซึ่งเป็นทักษะจำเป็นในโลกยุคใหม่ที่ข้อมูลมีจำนวนมากและกระจัดกระจาย

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ปัจจุบันสะท้อนให้เห็นว่านักเรียนจำนวนไม่น้อยยังมีปัญหาเกี่ยวกับการอ่าน เช่น อ่านไม่ออก อ่านไม่คล่อง อ่านไม่เข้าใจความหมายของเนื้อหา และขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์จากสิ่งที่อ่าน สาเหตุสำคัญหนึ่งคือ การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนบางส่วนยังคงใช้วิธีการแบบเดิมขาดการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทของเด็กยุคดิจิทัลการนำสื่อดิจิทัลมาใช้ในการจัดการเรียนรู้อาจเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการส่งเสริมและพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีประสิทธิภาพ

สื่อดิจิทัลที่ออกแบบมาอย่างเหมาะสมสามารถกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ และเอื้อให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีภาพเคลื่อนไหว เสียงประกอบ หรือแบบฝึกหัดออนไลน์ที่มีระบบป้อนกลับอัตโนมัติ ล้วนเป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมประสบการณ์การอ่านให้มีความสนุกสนานและน่าติดตามยิ่งขึ้น (วัชร ช่างบุญเรือง, 2567)

ลักษณะของสื่อดิจิทัลที่เหมาะสมกับระดับประถมศึกษา

การเลือกใช้สื่อดิจิทัลสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษาควรพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหา รูปแบบ การนำเสนอ และความเหมาะสมกับพัฒนาการทางด้านสติปัญญาและอารมณ์ของผู้เรียนในช่วงวัยดังกล่าว โดยสื่อที่เหมาะสมควรมีลักษณะเป็นมิตรกับเด็ก มีสีสันสดใส ภาพเคลื่อนไหว เสียงประกอบที่ชัดเจน และมีการโต้ตอบ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียน ได้ศึกษาตามความถนัดและสามารถแยกประเภทหนังสือ อิเล็กทรอนิกส์ มีเสียงอ่านและภาพประกอบ ซึ่งช่วยกระตุ้นความสนใจและการจดจำแอปพลิเคชันฝึกอ่าน เช่น แอปพลิเคชันฝึกอ่านคำพื้นฐาน เกมจับคู่คำศัพท์ หรือแอปตอบคำถามแบบเลือกตอบวิดีโอและสื่อ มัลติมีเดียแบบมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งประกอบด้วยเรื่องราว เสียงพูดประกอบภาพและคำอธิบาย ทำให้ผู้เรียน เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้นโดยในแต่ละประเภทจะมีการเลือกใช้ตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียนแบ่งได้ สามประเภทคือ

1. การเลือกใช้สื่อดิจิทัลในระดับประถมศึกษาควรคำนึงถึงพัฒนาการทั้งด้านสติปัญญา ภาษา และอารมณ์ของผู้เรียน โดยลักษณะที่เหมาะสมของสื่อควรมีความน่าสนใจ สีสันสดใส ภาพเคลื่อนไหวที่เหมาะสมกับวัย เสียงบรรยายที่ชัดเจน และมีความสามารถในการโต้ตอบกับผู้เรียน เพื่อ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม สื่อดิจิทัลประเภทแรกที่น่าสนใจคือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E - book) ซึ่งมักมาพร้อมเสียงอ่านแบบเน้นจังหวะ สะกดคำ และภาพประกอบที่ช่วยเสริมจินตนาการและการ เชื่อมโยงความเข้าใจ ทำให้นักเรียนสามารถจดจำคำศัพท์และโครงสร้างภาษาได้ดีขึ้น (ณัฐวดี แสนศรี, 2564)

2. แอปพลิเคชันฝึกอ่าน ซึ่งออกแบบมาเพื่อพัฒนาทักษะการรู้หนังสือเบื้องต้น เช่น การอ่านคำพื้นฐาน การสะกดคำ และการจับคู่คำกับภาพ แอปเหล่านี้มักมีระบบให้คะแนนหรือคำชมเชย เพื่อเสริมแรงจูงใจในการเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังมีการใช้ เกมการศึกษา ที่แฝงกระบวนการเรียนรู้ไว้ใน กิจกรรมที่สนุกสนาน เช่น เกมตอบคำถาม เกมลากคำศัพท์ หรือเกมเลือกภาพที่ตรงกับเรื่องราว เพื่อสร้างความเพลิดเพลินและส่งเสริมการเรียนรู้แบบไม่รู้ตัว (มณีนรุตน์ ศรีสุข, 2562)

3. วิดีโอมีเดียแบบโต้ตอบ (Interactive Media) ที่ผสมผสานเสียงพูด ภาพเคลื่อนไหว และการมีปฏิสัมพันธ์ เช่น การคลิกเลือกคำตอบหรือเรียงลำดับเรื่องราว ซึ่งมีส่วนช่วยให้เด็กเข้าใจ ความหมายของเนื้อหาได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะกับผู้เรียนที่มีความแตกต่างด้านรูปแบบการเรียนรู้การใช้ สื่อแต่ละประเภทจึงควรพิจารณาให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ลักษณะของผู้เรียน และบริบทของ ชั้นเรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนประถมศึกษา

กล่าวได้ว่า การเลือกใช้สื่อดิจิทัลในระดับประถมศึกษาควรคำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญา ภาษา และอารมณ์ของผู้เรียน โดยสื่อที่เหมาะสมควรมีลักษณะเป็นมิตรกับเด็ก เช่น มีสีสันสดใส ภาพเคลื่อนไหว เสียงบรรยายชัดเจน และมีระบบโต้ตอบ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้

สามารถจำแนกประเภทสื่อดิจิทัล ได้แก่วีดิโออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งมักมีเสียงอ่านสะกดคำและภาพประกอบที่ช่วยกระตุ้นจินตนาการ ส่งเสริมความเข้าใจคำศัพท์และโครงสร้างภาษา เหมาะสำหรับนักเรียนเริ่มฝึกอ่าน แอปพลิเคชันฝึกอ่านและเกมการศึกษา ซึ่งออกแบบมาให้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมสนุก และวิดีโอมีเดียแบบโต้ตอบ ที่ผสมผสานภาพ เสียง และการมีส่วนร่วม เช่น การคลิกเลือกหรือจัดลำดับเนื้อหา ซึ่งเหมาะกับผู้เรียนหลากหลายรูปแบบ

แนวทางการนำสื่อดิจิทัลมาใช้ในการจัดกิจกรรมการอ่าน

การบูรณาการสื่อดิจิทัลเข้ากับแผนการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านได้หลายรูปแบบเป็นการใช้สื่อวิดีโอในการเปิดบทเรียนเพื่อดึงดูดความสนใจ การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ร่วมกับกิจกรรม “อ่านจับใจความ” หรือการให้ผู้เรียนฝึกอ่านและตอบคำถามในแอปพลิเคชันต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงรุก การบูรณาการสื่อดิจิทัลเข้ากับการจัดการเรียนรู้ด้านการอ่านเป็นแนวทางที่สามารถยกระดับประสิทธิภาพการเรียนรู้ในชั้นเรียนได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในยุคที่ผู้เรียนเป็น “พลเมืองดิจิทัล” ซึ่งมีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีตั้งแต่ปฐมวัย ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำสื่อดิจิทัลมาใช้ร่วมกับการเรียนการสอน เพื่อกระตุ้นความสนใจและส่งเสริมทักษะการอ่านอย่างรอบด้านในแนวทางที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพคือ การใช้สื่อวิดีโอประกอบการสอน โดยเฉพาะในช่วงเริ่มต้นบทเรียน ซึ่งสามารถสร้างแรงดึงดูดให้กับนักเรียน ช่วยให้ผู้เรียนมีภาพจำของเนื้อหาก่อนเข้าสู่การอ่านจริง เช่น การเปิดวิดีโอเล่านิทานประกอบภาพเคลื่อนไหว พร้อมคำบรรยายที่มีจังหวะชัดเจน จะช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจเรื่องราวเบื้องต้น และพร้อมสำหรับการอ่านเนื้อหาหลักด้วยความเข้าใจ (ศิริพร บุญเรือง, 2555)

การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E - book) ที่มีเสียงประกอบควบคู่กับกิจกรรม “อ่านจับใจความ” โดยครูอาจแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มย่อย ให้อ่านเรื่องราวจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ร่วมกัน แล้วระบุใจความสำคัญ สรุปเนื้อหา หรือเลือกประโยคที่ตรงกับสาระสำคัญของเรื่อง การใช้ E - book แบบมีเสียงจะช่วยนักเรียนที่ยังอ่านไม่คล่อง สามารถเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนได้อย่างไม่รู้สึกด้อยกว่า อีกทั้งยังช่วยฝึกการฟังจับใจความไปในตัว อีกแนวทางที่มีประสิทธิภาพสูงคือ การใช้ แอปพลิเคชันฝึกอ่านและตอบคำถาม เช่น แอปที่มีคำศัพท์พื้นฐานสำหรับการฝึกสะกด การจับคู่ภาพกับคำ หรือการตอบคำถามหลังการอ่าน ผู้เรียนสามารถใช้สื่อเหล่านี้ได้ทั้งในชั้นเรียนและที่บ้าน โดยแอปส่วนใหญ่มีระบบให้คะแนน มีการให้คำแนะนำหรือคำชมเชย ทำให้เด็กเกิดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ในบางกรณี ครูสามารถนำผลคะแนนจากแอปมาใช้ประเมินผลการเรียนรู้รายบุคคลได้ด้วยและในเชิงกลยุทธ์ ครูควรออกแบบกิจกรรมโดยอาศัยหลักการของการเรียนรู้เชิงรุก กล่าวคือ การให้นักเรียนมีส่วนร่วมลงมือทำ เช่น การอ่านและจดคำสำคัญ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหลังดูวิดีโอ การสร้างแผนภาพความคิดจากเรื่องที่อ่าน หรือแม้กระทั่งการให้ผู้เรียนเล่าเรื่องจากสื่อดิจิทัลด้วยภาษาของตนเอง เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และความเข้าใจในระดับลึก โดยจากแนวทางข้างต้นนำมาวิเคราะห์สู่การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน คือ

1. การเรียนรู้แบบร่วมมือโดยให้กลุ่มนักเรียนทำกิจกรรมร่วมกันผ่านสื่อ เช่น การอ่านเรื่องแล้วช่วยกันตอบคำถามการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) ผ่านการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาทักษะการอ่านเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ให้นักเรียนทำงานเป็นกลุ่มเล็ก โดยแต่ละคนมีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์ แสดงความคิดเห็น และร่วมกันบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ ซึ่งแตกต่างจากการเรียนรู้แบบปัจเจกที่ผู้เรียนแต่ละคนเรียนรู้แยกกันโดยลำพัง แนวทางนี้เหมาะสมอย่างยิ่งกับนักเรียนระดับประถมศึกษา

เนื่องจากเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ในช่วงเริ่มต้น การฝึกทำงานร่วมกันช่วยพัฒนาไม่เพียงแต่ทักษะการอ่านเท่านั้น แต่ยังรวมถึงทักษะการสื่อสาร การแก้ปัญหา และความรับผิดชอบร่วมกัน

เมื่อนำสื่อดิจิทัล มาประยุกต์ใช้ร่วมกับรูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือ จะช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนในทุกกลุ่มได้ดียิ่งขึ้น ตัวอย่างเช่น การให้กลุ่มนักเรียนเปิดหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (E - book) ร่วมกันผ่านแท็บเล็ตหรือคอมพิวเตอร์ และผลัดกันอ่านทีละย่อหน้า ก่อนช่วยกันสรุปใจความสำคัญของเนื้อหา ซึ่งกิจกรรมนี้สามารถออกแบบให้มีใบงานเสริม เช่น แบบฝึกสรุปเรื่องราว การจัดลำดับเหตุการณ์ หรือการเขียนแผนภาพความคิดร่วมกัน (ภิญญาพัชญ์ ทาสาธน์ตย์ตระกูล, 2559)

ข้อดีของการเรียนรู้แบบร่วมมือผ่านสื่อดิจิทัล คือ นักเรียนที่มีทักษะต่ำกว่าจะได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมกลุ่มโดยธรรมชาติ และเกิดการเรียนรู้จากกันและกันในขณะเดียวกันนักเรียนที่มีความสามารถสูงกว่าจะได้ฝึกการอธิบาย ช่วยเหลือ และประมวลความรู้ ซึ่งส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ลึกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การทำงานร่วมกันยังช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ด้านการอ่านอีกด้วย

สิ่งที่ครูควรคำนึงถึงในการจัดกิจกรรมแบบร่วมมือ คือ การจัดกลุ่มให้มีความหลากหลาย จัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีระบบติดตามความก้าวหน้าของแต่ละกลุ่มอย่างใกล้ชิด เพื่อให้มั่นใจว่าทุกคนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และไม่มีผู้เรียนคนใดถูกทอดทิ้ง ทั้งนี้ ครูสามารถเสริมด้วยการให้กลุ่มนักเรียนประเมินตนเองและประเมินกลุ่ม เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกในการทำงานร่วมกันและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

2. การเรียนรู้แบบรายบุคคล โดยให้ผู้เรียนเลือกสื่อที่ตนสนใจและฝึกฝนตามจังหวะของตนเองการเรียนรู้แบบรายบุคคล เป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเส้นทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสนใจ ความถนัด และระดับความสามารถของตนเอง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในระดับประถมศึกษา เนื่องจากนักเรียนในวัยนี้มีพัฒนาการด้านภาษา ความสนใจ และทักษะการอ่านที่แตกต่างกันอย่างหลากหลาย การใช้สื่อดิจิทัลจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยตอบสนองการเรียนรู้รายบุคคลได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นักเรียนจะสามารถเลือกสื่อการอ่านตามความสนใจผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยน่านิทานอิเล็กทรอนิกส์หรือเรื่องโปรด สื่อการอ่านประกอบภาพที่ใช้การ์ตูนเคลื่อนไหว หรือเกมฝึกอ่านในแอปพลิเคชัน ซึ่งช่วยเพิ่มแรงจูงใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของการเรียนรู้ได้ดี ครูอาจจัดชุดสื่อดิจิทัลที่หลากหลายไว้ในระบบห้องเรียนออนไลน์ หรือศูนย์การเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนสามารถเลือกเรียนรู้ตามความสะดวกและจังหวะของตนเอง โดยไม่ต้องแข่งขันกับเพื่อนในชั้นเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีความสุขในห้องเรียน การเรียนรู้อย่างเปิดโอกาสให้นักเรียนกำหนดความเร็วในการเรียนรู้เช่น นักเรียนที่มีทักษะอ่านต่ำอาจเลือกสื่อที่มีเสียงอ่านช้า ชัดเจน และสามารถฟังซ้ำได้หลายรอบ ในขณะที่นักเรียนที่มีทักษะสูงอาจเลือกสื่อที่มีเนื้อหาเข้มข้นหรือมีคำศัพท์ที่ยากขึ้น ซึ่งทำให้นักเรียนแต่ละคนสามารถเรียนรู้ในระดับที่เหมาะสมกับตนเอง ไม่รู้สึกท้อแท้หรือต่ำต้อยจากการเปรียบเทียบกับผู้อื่น (บรรพตพรณ์ สิงห์ดี, 2558)

การให้ผู้เรียนเข้าสู่ระบบแอปพลิเคชันฝึกอ่านที่มีคลังเนื้อหาหลากหลายระดับ แล้วเลือกเนื้อหาเอง เช่น นิทานภาษาไทยสำหรับเด็กหรือเรื่องสั้นแนววิทยาศาสตร์สำหรับเด็กจากนั้นระบบจะประเมินผลแบบรายบุคคล และแนะนำเนื้อหาต่อเนื่องที่เหมาะสม การใช้ AI หรือระบบอัจฉริยะในแอปฯ

เหล่านี้อย่างช่วยติดตามพัฒนาการของผู้เรียนรายบุคคลได้ด้วยเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียนทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการกลุ่มเป็นหลัก ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ เกิดทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นกลุ่ม การแก้ปัญหาด้วยตนเองมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน บุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อมรอบตัวด้วย รวมทั้งต้องอาศัยทักษะกระบวนการต่าง ๆ จำนวนมากเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ การเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่องได้ดี และช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี เรียนรู้แบบมีความหมายต่อตนเองและความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นจะมีความลึกซึ้งและอยู่คงทนมาก ซึ่งช่วยให้ครูสามารถรายงานผลและจัดการสอนเสริมหรือฟื้นฟูได้อย่างตรงจุด สิ่งสำคัญของการเรียนรู้แบบรายบุคคลคือ “ครูไม่ใช่ผู้สอนเนื้อหาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้ออกแบบระบบการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง” และคอยให้คำแนะนำเฉพาะบุคคล ทั้งในด้านวิธีใช้สื่อ เทคนิคการอ่าน และการสร้างแรงจูงใจให้เด็กสามารถเอาชนะความยากลำบากในการอ่านของตนเองได้ ในบางกรณีอาจมีการใช้ระบบ “สมุดสะสมผลการเรียนรู้” (Portfolio) ของแต่ละคน เพื่อให้เห็นพัฒนาการด้านการอ่านตลอดภาคเรียนอย่างเป็นระบบและเฉพาะตัว ซึ่งสามารถใช้สื่อที่ปรับแต่งได้ตามความเหมาะสม เช่น สื่อที่มีตัวอักษรขนาดใหญ่ สีสันหลังสบายตา หรือมีเสียงอ่านซ้ำตามคำสั่งของผู้เรียนเอง แนวทางนี้จึงไม่เพียงแต่ตอบสนองผู้เรียนทั่วไป แต่ยังเป็นแนวทางที่ครอบคลุมผู้เรียนทุกกลุ่มได้อย่างแท้จริง (รัชฎาภรณ์ ใจติชะ, 2561)

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ผ่านการใช้สื่อดิจิทัลถือเป็นการสร้าง “พื้นที่การเรียนรู้ส่วนตัว” ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ ด้วยจังหวะและวิธีที่ตนเองถนัด ซึ่งช่วยสร้างความมั่นใจ ความรับผิดชอบ และทัศนคติที่ดีต่อการอ่านในระยะยาว อันเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผลลัพธ์จากการใช้สื่อดิจิทัลต่อทักษะการอ่าน

การใช้สื่อดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ด้านทักษะการอ่านในระดับประถมศึกษามีแนวโน้มสร้างผลลัพธ์ที่เป็นบวกอย่างชัดเจนในหลายด้าน โดยเฉพาะในการพัฒนาความสามารถของผู้เรียนทั้งในเชิงทักษะพื้นฐาน และทักษะเชิงคิดขั้นสูง จากการศึกษาในบริบทโรงเรียนระดับประถมศึกษาหลายแห่ง พบว่านักเรียนมีพัฒนาการด้านการอ่านที่ดีขึ้นเมื่อมีการนำสื่อดิจิทัลมาใช้ร่วมกับการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม

1. ส่งเสริมแรงจูงใจในการอ่านและความสนใจในเนื้อหาการใช้สื่อดิจิทัลที่มีองค์ประกอบของภาพ เสียง และการโต้ตอบ ช่วยกระตุ้นความสนใจของนักเรียนระดับประถมศึกษา ส่งผลให้นักเรียนเกิดความรู้สึกสนุกและมีแรงจูงใจในการอ่านเพิ่มมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับ การอ่านผ่านสื่อสิ่งพิมพ์แบบดั้งเดิม ทั้งนี้ ความสนใจที่เพิ่มขึ้นสามารถนำไปสู่การพัฒนาทักษะการอ่านในระยะยาว

2. พัฒนาทักษะการอ่านเชิงปฏิสัมพันธ์ สื่อดิจิทัลประเภทที่มีการตอบโต้ เช่น แบบฝึกหัดออนไลน์ เกมการอ่าน หรือโปรแกรมเรียนรู้ที่ให้ผลตอบกลับทันที ช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับการบวนการเรียนรู้มากขึ้น นักเรียนสามารถฝึกการอ่านออกเสียง การจับใจความสำคัญ และการตอบคำถามจากบทความได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งถือเป็นการส่งเสริมทักษะการอ่านอย่างรอบด้าน

3. สนับสนุนการเรียนรู้แบบเฉพาะบุคคล สามารถออกแบบให้เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน ส่งผลให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ตามจังหวะของตนเอง นักเรียนที่มีทักษะการอ่านต่ำสามารถเข้าถึงเนื้อหาที่ง่ายและฝึกซ้ำได้ ขณะที่นักเรียนที่มีความสามารถสูงสามารถพัฒนาไปยังระดับที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น ซึ่งช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางการเรียนรู้ในห้องเรียน (Kilungeja et al., 2024)

นอกจากนี้ การใช้สื่อดิจิทัลยังมีบทบาทในการเพิ่มแรงจูงใจในการอ่าน โดยเฉพาะในกลุ่มนักเรียนที่มีปัญหาด้านสมาธิ หรือไม่ชอบการอ่านแบบเดิม สื่อดิจิทัลที่มีการตอบสนอง เช่น เกมสะสมคะแนน การให้คำชมแบบอัตโนมัติ หรือภาพเคลื่อนไหวที่น่าดึงดูด ช่วยเปลี่ยนทัศนคติของนักเรียนจาก “ไม่ชอบอ่าน” เป็น “อยากลองอ่าน” โดยไม่รู้สีกว่ากำลังถูกบังคับ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างนิสัยรักการอ่านในระยะยาว อีกผลลัพธ์ที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของนักเรียนต่อการเรียนภาษาไทย นักเรียนจำนวนมากรู้สึกว่าการเรียนภาษาไทยมีความน่าสนใจและทันสมัยมากขึ้น เพราะการใช้สื่อดิจิทัลช่วยให้เนื้อหาสนุกสนาน ไม่เครียด และเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับบทเรียนมากกว่าเดิม คือ ความพร้อมของอุปกรณ์และทักษะของครูในการใช้เทคโนโลยี หากโรงเรียนไม่มีอุปกรณ์เพียงพอ เช่น แท็บเล็ต อินเทอร์เน็ต หรือระบบเสียงที่ดี การนำสื่อดิจิทัลไปใช้ก็จะติดขัดและไม่สามารถดึงศักยภาพของสื่อออกมาได้เต็มที่ อีกทั้งครูบางส่วนยังขาดความเข้าใจในหลักการเลือกสื่อ หรือวิธีการบูรณาการสื่อเข้ากับกิจกรรมอย่างเหมาะสม ทำให้สื่อถูกใช้เพียงในลักษณะเสริม ไม่สามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกได้เท่าที่ควร จึงเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนที่ประสบปัญหาอย่างเห็นได้ชัดเจน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาทำให้เกิดองค์ความรู้ซึ่งผู้นิพนธ์ได้สรุปตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

สื่อดิจิทัล	ลักษณะของสื่อ	แนวทางการใช้งาน	จุดเด่น	ผลที่คาดว่าจะเกิดกับผู้เรียน
E - book พร้อมเสียงประกอบ	หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ที่มีภาพประกอบเสียงอ่านประกอบเรื่อง และข้อความเน้นใจความสำคัญ	แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มย่อย อ่านร่วมกัน สรุปเนื้อหา/ใจความ/เลือกประโยคที่ตรงกับสาระสำคัญ	- เสียงช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ของนักเรียนที่อ่านยังไม่คล่อง - สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกันแบบไม่แบ่งระดับ	- พัฒนาทักษะการจับใจความ - ส่งเสริมการฟังเพื่อความเข้าใจ - เสริมความมั่นใจในการอ่านร่วมกับผู้อื่น
แอปพลิเคชันฝึกอ่านและตอบคำถาม	แอปพลิเคชันที่มีคำศัพท์พื้นฐาน เกมฝึกสะกดคำ เกมจับคู่คำ - ภาพระบบแบบทดสอบพร้อมคะแนน	ใช้ฝึกสะกดคำ หรืออ่านในห้องเรียนและบ้าน ฝึกตอบคำถามหลังอ่าน ฝึกจับคู่ความหมายหรือภาพ - ข้อความ	- มีระบบให้คะแนนและคำชมเชยทันที - ส่งเสริมแรงจูงใจ - ใช้ได้หลากหลายสถานการณ์	- พัฒนาทักษะการสะกดและรู้คำศัพท์พื้นฐาน - ฝึกคิดวิเคราะห์-สรุปผล - เรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามจังหวะ

จากตารางที่ 1 สื่อดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย 2 ประเภทหลัก ได้แก่ E - book พร้อมเสียงประกอบ และ แอปพลิเคชันฝึกอ่านและตอบคำถาม โดย E - book มีลักษณะเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีภาพ เสียง และข้อความเด่น ใช้ให้นักเรียนทำงานกลุ่ม อ่านและสรุปเนื้อหาพร้อมกัน เสียงอ่านช่วยกระตุ้นนักเรียนที่อ่านไม่คล่อง และส่งเสริมการเรียนรู้แบบไม่แบ่งระดับ ช่วยพัฒนาทักษะการฟังจับใจความ และเสริมความมั่นใจในการอ่านส่วนแอปพลิเคชัน มีเนื้อหาคำศัพท์ เกมฝึกอ่านและระบบแบบทดสอบ พร้อมให้คะแนนทันที ช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียน ใช้ได้ทั้งในห้องเรียนและที่บ้าน ช่วยเสริมทักษะการสะกดคำ รู้คำศัพท์ ฝึกคิดวิเคราะห์ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามจังหวะ

สรุป

การใช้สื่อดิจิทัลในการพัฒนาทักษะการอ่านของนักเรียนประถมศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในยุคเทคโนโลยีได้อย่างหลากหลายและมีประสิทธิภาพสูง การเลือกใช้สื่ออย่างเหมาะสม เช่น E - book แอปพลิเคชัน ช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนให้เกิดการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น และสามารถเรียนรู้ในจังหวะที่ตนเองถนัดการจัดการ ช่วยให้นักเรียนฝึกการสื่อสารและคิดวิเคราะห์ร่วมกัน ขณะที่การเรียนรู้แบบ รายบุคคล (Individualized Learning) ตอบสนองผู้เรียนที่มีความสามารถต่างกันให้พัฒนาทักษะอ่านได้ตามศักยภาพของตนเอง ผลจากการใช้สื่อดิจิทัลอย่างถูกวิธี ส่งผลให้ผู้เรียนอ่านได้คล่องขึ้น เข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น รู้จักสรุปใจความ และมีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนภาษาไทยมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อดิจิทัลให้ได้ผลนั้น จำเป็นต้องอาศัยความพร้อมของอุปกรณ์ การออกแบบกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย และความสามารถของครูผู้สอนในการใช้เทคโนโลยีให้เป็นประโยชน์สูงสุด อีกทั้งควรมีการสนับสนุนจากสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) ที่เชื่อมโยงสื่อดิจิทัลกับการสอนแบบดั้งเดิมอย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนประถมศึกษาได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- วัชร ช่างบุญเรือง. (2567). การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อแก้ปัญหาการอ่านไม่ออก. *วารสารวิจัยและพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง*, 1(2), 19 - 27.
- ณัฐวุฒิ กันทะวงค์. (2564). แนวทางการจัดการเรียนรู้รายบุคคลในยุคดิจิทัล. *วารสารครุศาสตร์ศึกษา*, 32(1), 44 - 55.
- บรรพตพรณ์ สิงห์ดี. (2568). *การวิจัยและพัฒนาสื่อแอปพลิเคชันบนแท็บเล็ตระบบปฏิบัติการแอนดรอยด์*. (รายวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยีชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สาขาวิชาวิจัยและประเมินผลการศึกษา). กาญจนบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- รัชฎาภรณ์ ใจติชะ. (2561). ผลการจัดชุดกิจกรรมแนะแนวโดยใช้โมเดลชิปปาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนวัดศรีสุก. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 6(5), 239 - 254.
- ภิญญาพัชญ์ ทาสานันต์ตระกูล. (2559). การพัฒนาแอปพลิเคชันชุดการเรียนรู้ภาษาสำหรับเด็กบนโทรศัพท์เคลื่อนที่. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ. *วารสารวิชาการครุศาสตร์*, 19(2), 89 - 100.

- ภาณุวัฒน์ วรพิทย์เบญจา และคณะ. (2558). การพัฒนาแอปพลิเคชันการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนเสมือนจริงบนอุปกรณ์เคลื่อนที่. (สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักวิชาคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ). เชียงราย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- วัชร แซงบุญเรือง. (2567). การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ดิจิทัลเพื่อแก้ปัญหาการอ่านไม่ออก. วารสารวิจัยและพัฒนาอนุภูมิภาคุ่มน้ำโขง, 1(2), 19 - 27.
- ศุภนิดา แสงศรีจันทร์. (2562). การเรียนรู้แบบรายบุคคลโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในระดับประถมศึกษา. วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษา, (9)3, 85 - 96.
- ศิริพร บุญเรือง. (2555). การพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวัดดอนหวาย (นครรัฐประสาธ), (การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุษณีย์ สุขใส. (2563). การใช้แอปพลิเคชันในการพัฒนาการอ่านสำหรับนักเรียนรายบุคคล. วารสารเทคโนโลยีการศึกษา, 15(2), 12 - 24.
- อรพินท์ อินทร์รอด. (2563). การพัฒนาทักษะการอ่านอย่างมีวิจารณญาณด้วยสื่อดิจิทัล. วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร, 22(1), 89 - 101.
- Kilungeja, A.N., Shavega, T.J. & Kigobe, J. (2024). The Influence of Teachers' Perception of Digital Media use in Enhancing Basic Skills Among Lower Primary of Dodoma City, Tanzania. *East African Journal of Education Studies*, 8(1), 62 - 70.

JBEI

วารสาร
พุทธนวัตกรรมการศึกษา
Journal of Buddhist Educational Innovation

สำนักงานบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์
ห้อง 412 อาคารพระพรหมบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
เลขที่ 305 หมู่ที่ 8 บ้านโคกกระเพา ตำบลนอกเมือง
อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ 32000

JBEI

วารสาร
พุทธนวัตกรรมการศึกษา
Journal of Buddhist Educational Innovation

<https://surinmcu.ac.th/>

jbei@mcu.ac.th

วารสารพุทธนวัตกรรมการศึกษา